

ISSN 2791-0954 [Print]
ISSN 3079-7888 [Online]

**Eurasian Journal of International Law
(EAJIL)**

2025, Number # 2 (14)

**Еуразия халықаралық құқық журналы
(ЕАХҚЖ)**

2025, №2 (14) Нөмірі

**Евразийский журнал международного права
(ЕАЖМП)**

2025, Номер № 2 (14)

Founded in 2022
2022 жылдан бастап шығады
Издается с 2022 года

Published 4 times a year
Жылына 4 рет шығады
Выходит 4 раза в год

Astana, 2025
Астана, 2025
Астана, 2025

Бас редакторлар: **Ербол Абайділданов**, з.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Астана, Қазақстан Республикасы);

Аслан Абашидзе, з.ғ.д., проф., П.Лумумба атындағы Ресей халықтар достығы университеті (Мәскеу, Ресей Федерациясы).

Жауапты хатшы: **Роза Акшалова**, PhD, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Астана, Қазақстан Республикасы)

Техникалық хатшылар: **Алькей Каханов**, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Астана, Қазақстан Республикасы); **Виктория Михеева**, Ресей халықтар достығы университеті (Мәскеу, Ресей Федерациясы).

Редакция алқасы

Адель Абдуллин	з.ғ.д., проф., Қазан (Еділ бойы) федералдық университеті (Қазан, Ресей Федерациясы)
Дамир Бекяшев	з.ғ.д., проф., Ресей Сыртқы істер министрлігі жанындағы МГИМО (Мәскеу, Ресей Федерациясы)
Бекбосун Бوروبашов	з.ғ.д., проф., Қырғыз-Ресей Славян университеті (Бішкек, Қырғыз Республикасы)
Елена Довгань	з.ғ.д., проф., Беларусь мемлекеттік университеті (Минск, Беларусь Республикасы)
Жанат Кулжабаева	з.ғ.к., доцент, Қазақстан Республикасының заңнама және құқықтық ақпарат институты (Астана, Қазақстан Республикасы)
Мира Куликпаева	PhD, Қазақстан Республикасының заңнама және құқықтық ақпарат институты (Астана, Қазақстан Республикасы)
Ришат Нигматуллин	з.ғ.д., проф., Уфа ғылым және технологиялар университеті (Уфа, Ресей Федерациясы)
Алишержон Саидмухторов	з.ғ.к., доцент, Тәжікстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының саяси процестер, дипломатия және ғаламдану мәселелері ғылыми-зерттеу институты (Душанбе, Тәжікстан Республикасы)
Жулдыз Сайрамбаева	з.ғ.к., доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (Алматы, Қазақстан Республикасы)
Марат Сарсембаев	з.ғ.д., проф., Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті (Астана, Қазақстан Республикасы)
Александр Солнцев	з.ғ.к., доцент, П.Лумумба атындағы Ресей халықтар достығы университеті (Мәскеу, Ресей Федерациясы)
Шолпан Тлепина	з.ғ.д., проф., Қазақстан Республикасы Президентінің мұрағаты (Астана, Қазақстан Республикасы)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қ. Сәтбаев к-сі, 2, 325 каб.

Тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31-245; 31-267). **E-mail:** eajil0809@gmail.com

web-site: <https://eajil.enu.kz/index.php/main>

Меншіктенуші: “Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті” коммерциялық емес акционерлік қоғам. Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінде тіркелген. Тіркеу куәлігі: № KZ27VPY00047364 (30.03.2022).

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: +7(7172) 709-500, (ішкі: 31-434)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Chief Editors: **Yerbol Abaideldinov**, Doctor of Law, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University (Astana, Republic of Kazakhstan);

Aslan Abashidze, Doctor of Law, Professor, P. Lumumba Peoples' Friendship University of Russia (Moscow, Russian Federation).

Executive Secretary: **Roza Akshalova**, PhD, L.N. Gumilyov Eurasian National University (Astana, Republic of Kazakhstan).

Technical Secretaries: **Alkey Kahanov**, PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University (Astana, Republic of Kazakhstan); **Victoria Mikheeva**, P. Lumumba Peoples' Friendship University of Russia (Moscow, Russian Federation).

Editorial Board

Adel Abdullin	Doctor of Law, Professor. Kazan (Volga Region) Federal University (Kazan, Russian Federation)
Damir Bekyashev	Doctor of Law, Professor, MGIMO University, Ministry of Foreign Affairs of Russia (Moscow, Russian Federation)
Bekbosun Borubashov	Doctor of Law, Professor, Kyrgyz-Russian Slavic University (Moscow) Bishkek, Kyrgyz Republic)
Elena Dovgan	Doctor of Law, Professor, Belarusian State University (Republic of Belarus, Minsk)
Zhanat Kulzhabayeva	Candidate of Law, Associate Professor, Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan (Astana, Republic of Kazakhstan)
Mira Kulikpayeva	PhD in Law, Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan (Astana, Republic of Kazakhstan)
Rishat Nigmatullin	Doctor of Law, Professor, Ufa University of Science and Technology (Ufa, Russian Federation)
Alisherjon Saidmukhtorov	Candidate of Law, Associate Professor, Academy of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan (Dushanbe, Republic of Tajikistan)
Zhuldyz Sairambayeva	PhD in Law, Associate Professor, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Republic of Kazakhstan)
Marat Sarsembaev	Doctor of Law, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University (Astana, Republic of Kazakhstan)
Alexander Solntsev	PhD in Law, Peoples' Friendship University of Russia named after P. Lumumba (Moscow, Russian Federation)
Sholpan Tlepina	Doctor of Law, Archive of the President of the Republic of Kazakhstan (Astana, Republic of Kazakhstan).

Editorial address: 2 K. Satpayev Str., Astana, Kazakhstan, 010008 **Тел.:** +7(7172) 709-500, (ext.: 31-245; 31-267). **E-mail:** eajil0809@gmail.com **web-site:** <https://eajil.enu.kz/index.php/main>

Owner: Non-profit joint-stock company "L.N. Gumilyov Eurasian National University". Registered by the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan. Registration certificate: KZ27VPY00047364 (30.03.2022). Periodicity: 4 times a year.

Address of printing house: 13/1 Kazhymukan Str., Astana, Kazakhstan, 010008; tel.: +7(7172) 709-500, (ext.: 31-434).

© L.N. Gumilyov Eurasian National University

Главные редакторы: **Ербол Абайдельдинов**, д.ю.н., проф., Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева (г. Астана, Республика Казахстан);
Аслан Абашидзе, д.ю.н., проф., Российский университет дружбы народов им. П. Лумумбы (г. Москва, Российская Федерация).

Ответственный секретарь: **Роза Акшалова**, PhD, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева (г. Астана, Республика Казахстан).

Технические секретари: **Алькей Каханов**, докторант, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева (г. Астана, Республика Казахстан). **Виктория Михеева**, Российский университет дружбы народов им. П. Лумумбы (г. Москва, Российская Федерация).

Редакционная коллегия

Адель Абдуллин	д.ю.н., проф. Казанский (Приволжский) федеральный университет (г. Казань, Российская Федерация)
Дамир Бекяшев	д.ю.н., проф., МГИМО МИД России. (г. Москва, Российская Федерация)
Бекбосун Борубашов	д.ю.н., проф., Кыргызско-Российский Славянский Университет (г. Бишкек, Кыргызская Республика)
Елена Довгань	д.ю.н., проф., Белорусский государственный университет (Республика Беларусь, г. Минск)
Жанат Кулжабаева	к.ю.н., доцент, Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан (г. Астана, Республика Казахстан)
Мира Куликпаева	PhD, Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан (г. Астана, Республика Казахстан)
Ришат Нигматуллин	д.ю.н., проф., Институт права Уфимского университета науки и технологий (г. Уфа, Российская Федерация)
Алишержон Саидмухторов	к.ю.н., доцент, Академия государственного управления при Президенте Республики Таджикистан (г. Душанбе, Республика Таджикистан)
Жулдыз Сайрамбаева	к.ю.н., доцент, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (г. Алматы, Республика Казахстан)
Марат Сарсембаев	д.ю.н., проф., Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева (г. Астана, Республика Казахстан)
Александр Солнцев	к.ю.н., доцент, Российский университет дружбы народов им. П. Лумумбы (г. Москва, Российская Федерация)
Шолпан Тлепина	д.ю.н., проф., Архив Президента Республики Казахстан (г. Астана, Республика Казахстан)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. К. Сатпаева, 2, каб. 325.

Тел.: +7(7172) 709-500 (вн.: 31-245; 31-267). E-mail: eajil0809@gmail.com

web-site: <https://eajil.enu.kz/index.php/main>

Собственник: Некоммерческое акционерное общество “Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева”. Зарегистрирован Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан. Регистрационное свидетельство: №KZ27VPY00047364 (30.03.2022). Периодичность: 4 раза в год.

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-434)

© Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

ЕУРАЗИЯ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ЖУРНАЛЫ

EURASIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW

ЕВРАЗИЙСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

№ 2 (14)/ 2025

МАЗМҰНЫ

Азходжаева Р.А.

ДСҰ шеңберінде дәрі-дәрмектер мен фармацевтикалық препараттарға қол жеткізу мәселелерін реттеудегі ТРИПС келісімінің маңызы8

Микрина В.Г., Митина Е.С., Мирошкина М.С.

Кемелерді тұтқындау және ұстауды халықаралық-құқықтық реттеу: қазіргі кездегі практикаға талдау21

Ергалимова А.Н.

Халықаралық құқық нормаларына сәйкес Қазақстан Республикасында мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу құқықтарының жүзеге асырылуы33

Алмасұлы А.

БҰҰ Адам құқықтары жөніндегі шарттық органдарына жеке шағым жолдау туралы: рұқсаттылық талаптары43

Подобаев В.Ю.

Қазіргі халықаралық құқық бойынша шетелдегі Ресей азаматтарын дипломатиялық қорғау53

Сергеева Д.С.

Халықаралық қылмыстық соттың қызметіндегі кінәлі екендігі туралы шешімдер мен өзге де шешімдерге шағымдану институты63

«Халықаралық құқық – бейбітшілік пен сенімді қамтамасыз ету құралы» тақырыбындағы «Блищенков оқулары» ХХІ Халықаралық конгресінің шолуы73

“Еуразия халықаралық құқық журналына” мақалалар беру бойынша авторларға арналған нұсқаулық76

CONTENTS

Azkhodjaeva R.A.

The importance of the TRIPS Agreement in regulating access to medicines and pharmaceuticals within the WTO8

Mikrina V. Mitina E., Miroshkina M.S.

International legal regulation of arrest and detention of vessels: an analysis of modern practice21

Yergalimova A.N.

Realization of the rights of children with disabilities to education in the Republic of Kazakhstan in accordance with the norms of international law33

Almassuly A.

Submission of Individual Complaints to the UN Human Rights Treaty Bodies: Admissibility Requirements43

Podobaev V.Y.

Diplomatic protection of Russian citizens abroad in modern international law53

Sergeeva D.S.

The institute of appealing decisions of acquittal or conviction and other decisions in the International Criminal Court ...63

Review of the XXI Blischenko Congress “International Law – as a Means of Ensuring Peace and Trust”75

A guide for authors when submitting articles to the Eurasian Journal of International Law88

ОГЛАВЛЕНИЕ

Азходжаева Р.А.

Значение Соглашения ТРИПС в регулировании вопросов доступа к лекарствам и фармацевтическим препаратам в рамках ВТО8

Микрина В.Г., Митина Е.С., Мирошкина М.С.

Международно-правовое регулирование ареста и задержания судов: анализ современной практики21

Ергалимова А.Н.

Реализация прав детей с ограниченными возможностями на образование в Республике Казахстан в соответствии с нормами международного права33

Алмасулы А.

Подача индивидуальной жалобы в договорные органы ООН по правам человека: условия приемлемости43

Подобаев В.Ю.

Дипломатическая защита российских граждан за рубежом в современном международном праве 53

Сергеева Д.С.

Институт обжалования решений о виновности и прочих решений в деятельности Международного уголовного суда63

Обзор XXI Международного конгресса «Блищенковские чтения» «Международное право – средство обеспечения мира и доверия»74

Руководство для авторов при подаче статей в “Евразийский журнал международного права”82

Received: 25.06.2025. Accepted: 28.06.2025. Available online: 30.06.2025.

MPHTI 10.87.27

DOI: <https://www.doi.org/10.32523/2791-0954-2025-14-2-8-20>

The importance of the TRIPS Agreement in regulating access to medicines and pharmaceuticals within the WTO

Azkhodjaeva Roza

DSc, lecture at Tashkent State

University of Law,

Tashkent, Uzbekistan

e-mail: azdroza7@gmail.com

ORCID: 0009-0007-9600-6536

Abstract: Global health issues and its connection with the development of the modern economy are one of the most important problems of our time, which worries every state and the entire world community. Good health for all people is a goal pursued by many international organizations, including both the World Health Organization (WHO) and the World Trade Organization (WTO). This article examines the issues of access to medicines within the framework of the World Trade Organization (WTO), analyzes such important documents as the TRIPS Agreement, the Doha Declaration, the WHO Strategy for Medicines, approved by the 54th session of the World Health Assembly (WHO resolution 54.11), provides factors that ensure wide access to medicines and vaccines. The article presents different points of view on the importance of patents for pharmaceutical discoveries, and examines in detail the tools of the intellectual property system, including parallel import and compulsory licensing, which can be crucial in supporting differentiated pricing and market segmentation. In the final part of the article, conclusions and suggestions are formulated on the issue of access to medicines and vaccines.

Keywords: health protection, public health, World Trade Organization, TRIPS, compulsory licensing, parallel import, Doha Declaration.

ДСҲ шеңберінде дәрі-дәрмектер мен фармацевтикалық препараттарға қол жеткізу мәселелерін реттеудегі ТРИПС келісімінің маңызы

Азходжаева Роза Алтыновна

Заң ғылымдарының докторы,

Халықаралық құқық және адам құқықтары кафедрасының доценті

Ташкент мемлекеттік заң университеті

Ташкент, Өзбекстан

e-mail: azdroza7@gmail.com

ORCID: 0009-0007-9600-6536

Андатпа: Денсаулық сақтаудың жалпы әлемдік мәселелері және оның қазіргі экономиканың дамуымен байланысы әрбір мемлекет пен бүкіл әлемдік қауымдастықты алаңдататын қазіргі заманның маңызды проблемаларының бірі болып табылады. Барлық адамдар үшін жақсы денсаулық - бұл Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДСҰ) және Дүниежүзілік сауда ұйымы (ДСҰ) секілді көптеген халықаралық ұйымдардың қызметі бағытталған мақсат. Бұл мақалада Дүниежүзілік сауда ұйымы (ДСҰ) шеңберіндегі дәрілік препараттарға қол жеткізу мәселелері қарастырылады, ТРИПС келісімі, Доха декларациясы, Дүниежүзілік денсаулық сақтау ассамблеясының 54-сессиясында мақұлданған дәрілік заттар саласындағы ДДҰ Стратегиясы (ДДҰ 54.11 қарары) сияқты маңызды құжаттар талданады, дәрілік препараттар мен вакциналарға кең қолжетімділікті қамтамасыз ететін факторлар келтіріледі. Мақала аясында фармацевтикалық жаңалықтарға патенттердің маңыздылығына қатысты әртүрлі көзқарастар келтіріледі, зияткерлік меншік жүйесінің құралдары, соның ішінде параллель импорт және мәжбүрлі лицензиялау егжей-тегжейлі қарастырылады, бұл сараланған баға белгілеу мен нарықты сегментациялауды қолдауда маңызды болуы мүмкін. Мақаланың қорытынды бөлімінде дәрілік препараттар мен вакциналарға қол жеткізу мәселесі бойынша қорытындылар мен ұсыныстар тұжырымдалған.

Түйін сөздер: Денсаулықты сақтау, денсаулық сақтау, Дүниежүзілік сауда ұйымы, ТРИПС, мәжбүрлі лицензиялау, параллель импорт, Доха декларациясы.

Значение Соглашения ТРИПС в регулировании вопросов доступа к лекарствам и фармацевтическим препаратам в рамках ВТО

Азходжаева Роза Алтыновна

Доктор юридических наук,

И.о. доцента кафедры международного права и прав человека

Ташкентского государственного юридического университета

Ташкент, Узбекистан

e-mail: azdroza7@gmail.com

ORCID: 0009-0007-9600-6536

Аннотация: Общемировые проблемы охраны здоровья и его связь с развитием современной экономики является одним из самых важных проблем современности, которая беспокоит каждое государство и все мировое сообщество. Хорошее здоровье для всех людей - это цель, на которую ориентируются многие международные организации, в число которых входит как Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ), так и Всемирная торговая организация (ВТО). В данной статье рассматриваются вопросы доступа к лекарственным препаратам в рамках Всемирной торговой организации (ВТО), анализируются такие важные документы как Соглашение ТРИПС, Дохинская

Декларация, Стратегия ВОЗ в сфере лекарственных средств, одобренная 54-й сессией Всемирной ассамблеи здравоохранения (резолюция ВОЗ 54.11), приводятся факторы, обеспечивающих широкий доступ к лекарственным препаратам и вакцинам. В рамках статьи приводятся разные точки зрения касательно важности патентов на фармацевтические открытия, детально рассмотрены инструменты системы интеллектуальной собственности, в том числе параллельный импорт и принудительное лицензирование, которые могут иметь важнейшее значение в поддержке дифференцированного ценообразования и сегментации рынка. В заключительной части статьи сформулированы выводы и предложения по вопросу доступа к лекарственным препаратам и вакцинам.

Ключевые слова: охрана здоровья, здравоохранение, Всемирная торговая организация, ТРИПС, принудительное лицензирование, параллельный импорт, Доха Декларация.

Introduction

According to estimates by the World Health Organization (WHO), antimicrobial-resistant microorganisms cause the deaths of 5 million people worldwide each year. “Every day, 1.6 million people fall ill due to the consumption of unsafe food. 340 children under the age of five die daily from preventable foodborne diseases” [15]. Moreover, approximately 2 billion people lack access to essential medicines, and 80% of the global population lives in countries with either no or severely limited access to controlled substances for pain relief [16].

According to WHO estimates, in 2021, there were 247 million cases of malaria reported globally across 84 countries, which is 2 million more than in 2020. In 2022, the number of tuberculosis cases worldwide reached 10.6 million, including 5.8 million men, 3.5 million women, and 1.3 million children [17]. All of this constitutes a public health crisis of unprecedented scale, having a significant impact not only on human health but also on the economy and society as a whole. Therefore, at the present stage, ensuring the right to health protection and maintaining economic stability is among the most pressing challenges.

The global community’s concern regarding the impact of globalization and international trade agreements on access to medicines was first formally expressed at the World Health Assembly in 1996. The Assembly’s resolution entitled “Revised Drug Strategy” included a request for the World Health Organization (WHO) to prepare a report on the effects of the World Trade Organization (WTO)’s activities on national drug policies in Member States and to propose appropriate recommendations for cooperation between the WHO and the WTO.

Pursuant to this resolution, the WHO issued recommendations aimed at encouraging Member States to implement WTO standards in the field of intellectual property protection in a manner that mitigates the negative impact of manufacturers’ patent protection on the cost of medicines. Subsequent resolutions of the World Health Assembly reaffirmed the WHO’s commitment to intensify its efforts to promote

policies that support access to generic medicines and to examine the effects of intellectual property protection agreements on access to essential medicines [18].

The WHO Medicines Strategy, approved by the 54th session of the World Health Assembly (WHO Resolution 54.11), outlines the core actions of the Organization in the field of pharmaceuticals. The Strategy aims to save lives and improve public health by addressing the vast gap between the potential of essential medicines and the reality in which medicines remain unavailable, unsafe, of poor quality, or misused by millions of people.

The aim of this study is to analyze international legal norms and to develop proposals and recommendations for improving access to medicines and pharmaceutical products within the framework of the WTO.

Research objectives:

- To examine the relationship between WTO agreements and the protection of the right to health;
- To analyze the challenges related to access to medicines and pharmaceutical products within the WTO framework;
- To develop proposals for improving international legal norms concerning the protection of the right to health.

Research methods. This study employs comparative legal, historical, logical, analytical, comprehensive, and systemic methods of scientific analysis. The article explores the historical development of the Uruguay Round, presents the views of both critics and proponents of the TRIPS Agreement, and provides a logical analysis of the TRIPS Agreement and the Doha Declaration, both of which play a crucial role in the issue of access to medicines.

The application of these scientific methods enables a thorough examination of the subject matter of the article.

Results and Discussion

The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS), adopted as part of the Final Act of the Uruguay Round in 1994, provides universal international legal protection for the interests of pharmaceutical manufacturers within the WTO framework.

At the Fourth WTO Ministerial Conference (Doha, Qatar) in 2001, the Declaration on the TRIPS Agreement and Public Health (“Doha Declaration on TRIPS”) was adopted. It is worth noting that the TRIPS Declaration reflected many of the concerns expressed by developing countries, recognizing the “serious public health problems afflicting many developing and least-developed countries, especially those resulting from HIV/AIDS, tuberculosis, malaria and other epidemics” [19].

The Doha Declaration represents an important milestone in the debates surrounding TRIPS and contributes to the interpretation of its provisions in light of public health interests. The Declaration makes it clear that intellectual property rights (IPRs) are subordinate to the objectives of public health protection.

Undoubtedly, the high-tech pharmaceutical industry derives the greatest benefit from the implementation of the TRIPS Agreement. This sector is characterized by high initial research and development costs and the relative ease with which the final product can be replicated. Articles 27 to 34 of the TRIPS Agreement deal with patents and are directly relevant to issues of public health and human development [20].

Patent protection has provided a significant impetus for the development of the pharmaceutical industry in developed countries by creating the necessary incentives for continued research.

It is important to note that access to medicines and vaccines directly depends on four key elements:

- affordable pricing;
- rational selection and use of essential medicines;
- adequate and sustainable financing;
- reliable healthcare and supply systems.

In practice, discussions on health and trade issues tend to focus primarily on the pricing of pharmaceutical products. A number of measures aim to make medicine prices more affordable, including:

- price regulation to cap manufacturers' selling prices;
- discounts through bulk procurement of medicines;
- reduction of import duties and local sales taxes;
- allocation of medicine costs between active ingredients and finished doses;
- utilization of TRIPS safeguards such as parallel importation and compulsory licensing for patented medicines, as well as the application of exceptions to exclusive rights that allow for early testing and official approval.

One of the most important factors in ensuring broad access to medicines and vaccines is the assessment of the impact of patent protection. It is essential to strike a balance between protecting patent rights to promote the invention, development, and marketing of new drugs—which serves as an incentive for further scientific research—and the potential restrictive effect of patent protection on access to existing medicines and vaccines. Under the provisions of the TRIPS Agreement, WTO Member States are required to provide patent protection for the production of a given product, including pharmaceuticals and vaccines, for a minimum of 20 years from the date of registration. This imposes an obligation on Member States to grant patents in the field of public health.

Professor F. M. Scherer argues that the importance of patents for pharmaceutical inventions is confirmed by the following factors:

- Patents provide effective protection for new pharmaceutical products. This is due to the fact that patent protection can be more precisely defined at the molecular level, making it easier to prove infringement;
- The financial costs of developing and producing new drugs are steadily increasing, and the legal protection offered by patents safeguards commercial interests;

– In the absence of protection, other countries may use the research results obtained by pharmaceutical companies regarding the therapeutic value, safety, and efficacy of a new drug with minimal financial investment.

Nevertheless, Langeau noted that the extension of patent protection resulting from the TRIPS Agreements may contribute to a price increase of up to 25% for high-demand goods, relative to global spending on patented medicines [21]. Another factor that distinguishes the pharmaceutical industry from many others is the lengthy period required to invent and develop pharmaceutical products, contrasted with the relatively short timeframe for obtaining returns on them. A reliable and effective patent protection regime can serve as an incentive (as noted by the World Bank) [22] for pharmaceutical companies to develop new medicines for the treatment of diseases such as malaria, tuberculosis, and AIDS (HIV). However, at the same time, there is a growing need to explore methods for ensuring broader public access to medicines.

In 2003, Jean-Pierre Garnier strongly urged drug inventors to use their discoveries to help those most in need [23]. He called on pharmaceutical and biotechnology companies to provide low-cost medicines to developing countries.

From the perspective of WTO experts, the TRIPS Agreement grants countries a significant degree of flexibility in determining how to apply their own patent laws, provided that they meet the minimum standards, including the criteria for patentability set out in the TRIPS Agreement.

Thus, the pricing of medicines depends on a wide range of factors: supply and demand, prescribing systems and methods of use, production costs, competitive market conditions, taxes, exchange rates, royalty payments to patent holders from the sale of patented medicines, wholesale and retail distribution processes, the degree of price flexibility for different drugs, and so forth.

The TRIPS Declaration affirms the right of countries, in accordance with the TRIPS Agreement, to fully utilize the flexibilities provided therein to protect public health and promote universal access to medicines. Intellectual property tools—such as parallel importation and compulsory licensing—can play a critical role in supporting differential pricing and market segmentation.

It should be emphasized that “the effect of the TRIPS provisions relating to the exhaustion of intellectual property rights—namely Article 6—is to allow each Member State the freedom to establish its own regime for such exhaustion, without violating the national treatment and most-favoured-nation obligations under Articles 3 and 4” [24].

Parallel importation contributes to reducing the prices of pharmaceutical products when there is a significant price differential between countries [25].

The mechanism of parallel importation involves purchasing medicines in countries where prices are more affordable and importing them into a country where access to such medicines is limited due to high costs. The TRIPS Agreement explicitly recognizes the right of countries to allow parallel importation based on the principle of international exhaustion of intellectual property rights.

As for parallel trade between developed and developing countries more broadly, there is little doubt that restrictions on parallel importation found in the legislation of

most developed countries provide certain advantages. These restrictions help maintain price differences through market segmentation, which can offer potential benefits to developing countries and contribute to keeping prices lower in those countries [25].

Article 31 of the TRIPS Agreement permits the granting of authorization for the use of a patent without the consent of the patent holder. Compulsory licenses may be issued in specific cases, based on the merits of individual applicants. Such licensing should be considered only after all reasonable efforts to obtain a voluntary license have failed, except in situations of national emergency or other circumstances of extreme urgency. Licenses must be granted primarily for domestic use, for a limited duration, and on a non-exclusive basis. TRIPS allows for the use of compulsory licensing in cases of national emergencies, anti-competitive practices, governmental non-commercial use, and in situations involving dependent patents [26].

Compulsory licensing is one of the mechanisms through which the TRIPS Agreement seeks to strike a balance between access to essential medicines and the promotion of scientific research for the development of new drugs. However, in practice, developing countries face significant challenges in implementing Article 31 of the TRIPS Agreement. Although Article 31 grants countries the right to issue compulsory licenses to protect public health, developing nations often struggle to effectively use this mechanism due to economic and technical barriers. The realization of this right requires not only appropriate national legislation but also adequate technical infrastructure.

Thus, compulsory licensing is a mechanism through which a government or a third party may obtain authorization to use a patented pharmaceutical product without the consent of the patent holder, while ensuring that the patent holder receives appropriate compensation. Compulsory licensing has proven to be effective in reducing medicine prices by encouraging competition from generic alternatives [27].

Undoubtedly, the threat of issuing a compulsory license can serve as a tool to “strengthen a country’s bargaining position” [28]; however, it is by no means a panacea capable of ensuring adequate access to patented medicines in developing countries. In practice, compulsory licenses are rarely used, and under the TRIPS Agreement, “the circumstances under which compulsory licensing may be considered are even more restricted” [29].

Other alternative approaches to addressing this issue—such as charity—may, according to some researchers and experts, serve as a last resort “in cases of death or utter helplessness” [30]. In this regard, it may be particularly useful for certain countries (or patent holders) to consider the possibility of issuing a “voluntary or negotiated” license under appropriate circumstances, as part of responsible corporate and social conduct [31].

Conclusion

In summary, it is important to emphasize that the TRIPS Agreement is one of the most controversial agreements of the Uruguay Round in terms of its objectives and consequences. A number of researchers and experts who support the TRIPS

Agreement—such as Professor F. M. Scherer, John H. Barton, and others—argue that patent protection for pharmaceutical products should lead to the following outcomes:

- an increase in technology transfer and foreign direct investment (FDI) in favor of developing countries, which would enhance the global dissemination of know-how;
- a rise in the resources allocated to research and development (R&D) by local pharmaceutical companies in developing countries, resulting in the development of new medicines more closely tailored to their needs (patents are viewed as a driver of innovation, encouraging inventors to commercialize their inventions);
- improved public welfare due to the availability of a wider range of higher-quality medicines;
- a reduction in the “brain drain” from developing countries to industrialized nations, as a result of stronger protection for inventions in countries of origin [32].

Their opponents—who view the TRIPS Agreement with considerably less optimism and, in some cases, openly oppose it (such as Carlos Correa, Thomas F. Murphy, and others)—argue the following:

- the prices of patented medicines and the corresponding royalty payments will continue to rise as the monopoly rights of patent holders are strengthened and extended;
- a situation may arise in which production is concentrated in industrialized countries, as multinational corporations may prefer to export finished products or semi-finished goods rather than transfer technology or make direct foreign investments in developing countries;
- the introduction and expansion of patent protection for pharmaceutical products will not, in practice, lead to increased R&D investment by firms in developing countries, which lack the necessary technical infrastructure as well as financial and human resources. Likewise, the non-patentability of pharmaceutical products prior to the entry into force of the TRIPS Agreement allowed developing countries to advance by acquiring core technologies through reverse engineering, even before they had the capacity to invest in R&D;
- the replacement or adaptation of existing infrastructure—originally designed to produce generic versions of patented products—will entail significant costs;
- the implementation of TRIPS provisions will result in substantial administrative expenses.

The WTO Doha Declaration helped shape the health policy context within the intellectual property system. It emphasized that the TRIPS Agreement should be part of broader national and international efforts to address public health challenges affecting developing and least-developed countries. The Declaration identified specific options available to governments to meet public health needs—commonly referred to as “flexibilities.” The importance of such flexibilities was later reaffirmed through their inclusion in the Sustainable Development Goals (SDGs).

In this regard, it is worth considering the advantages and disadvantages of compulsory licensing. Undoubtedly, in the case of epidemic outbreaks—such as during the COVID-19 pandemic—coordinated action by states is essential to combat diseases in emergency situations. One such measure is the issuance of compulsory licenses

aimed at protecting public health and reducing or eliminating outbreaks. However, on the other hand, it is also necessary to assess the risks associated with the use of compulsory licensing. One such risk is the potential for excessive or unjustified use by governments without sufficient legal or factual grounds.

It is also important to emphasize the issue of the quality of medicines produced by local manufacturers under compulsory licensing. In practice, local producers are often not provided with access to the key active ingredient of the drug, which can result in the production of low-quality medicines. This, in turn, raises concerns about public health and safety. In Thailand, for instance, a generic HIV medication led to the development of drug resistance, forcing patients to purchase more expensive first-generation treatments.

Another significant factor is the issue of compensation to patent holders. In many cases, the compensation paid is minimal, which discourages patent holders and manufacturers from supporting or participating in compulsory licensing schemes.

According to experts in the pharmaceutical sector, compulsory licensing also has an impact on a country's investment climate.

Having examined the issue of access to medicines under the TRIPS framework, it can be concluded that the primary significance of the Doha Declaration lies, first, in its affirmation that fundamental human rights—particularly the right to health—take precedence over the commercial interests of states; and second, in its recognition of the importance of public health in the context of international trade cooperation. The endorsement of the Doha Declaration by the international community represents “...a very significant expression of governments' commitment to ensuring the compatibility of a rules-based trading system with public health interests” [33].

At present, it is difficult to fully assess the impact of TRIPS implementation on developing countries. It is essential to strive for the creation of optimal mechanisms and to make full use of the flexibilities provided by the Agreement in order to ensure access to medicines and promote fair competition.

It appears that each country's strategy toward globalization in the production and distribution of medicines should be an integral part of its national pharmaceutical policy, which, in turn, must be regarded as a core component of its national health policy. WTO Member States are advised to incorporate into their domestic legislation the right to apply compulsory licensing, in accordance with the TRIPS Agreement, in cases where such a right can serve as a tool to promote, in particular, research directly related to the specific public health challenges faced by developing countries.

Developed countries and the WTO must take measures to ensure the enforcement of TRIPS provisions in practice, including the transfer of pharmaceutical manufacturing technologies, in accordance with paragraph 7 of the TRIPS Declaration. [34] It would also be beneficial for countries to adopt national legal measures that encourage the introduction of quality generic products to the domestic market after patent expiry—for example, by supporting competition among generics as an effective means to enhance public access to medicines and pharmaceutical products.

References

1. Vsemirnyy Bank (2001) Intellektual'naya sobstvennost': balans mezhdu stimulusami i konkursnym dostupom, supra note 6. https://www.wipo.int/edocs/mdocs/govbody/ru/a_39/a_39_13_add_3.pdf (accessed: 04.04.2025).
2. Vsemirnaya organizatsiya zdavookhraneniya. Bezopasnost' pishchevykh produktov. <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/food-safety> (accessed: 04.04.2025).
3. Vsemirnyy Bank (2001) Intellektual'naya sobstvennost': balans mezhdu stimulusami i konkursnym dostupom, supra note 6.
4. Dokument PROON. Rukovodstvo po nadlezhachey praktike uluchsheniya dostupa k lecheniyu putyom primeneniya gibkikh polozheniy soglasheniya TRIPS VTO v oblasti obshchestvennogo zdavookhraneniya. Dekabr' 2010. URL: <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/hiv aids/English/TRIPS-UNDP-Russian.pdf> (accessed: 04.04.2025).
5. Nuffel'dskiy Sovet po bioetike, Etika patentovaniya DNK (iyul' 2002), s. 54–55.
6. Pereorientatsiya global'noy trgovli na blago lyudey. Russkoyazychnaya redaktsiya knigi Making Global Trade Work for People, 2003. Glava 11. – S. 12. www.trade.ecoaccord.org (accessed: 04.04.2025).
7. Soglasheniya VTO i obshchestvennoe zdavookhranenie: sovместное исследование ВОЗ и Секретариата ВТО. Zheneva, Vsemirnaya trgovaya organizatsiya / Vsemirnaya organizatsiya zdavookhraneniya, 2002 g. Brundtland GH, Moore M, Foreword, page 1.
8. Pyat'desyat tretya sessiya Soveta OON po pravam cheloveka, 19 iyunya – 14 iyulya 2023 g. Sbornik peredovoy praktiki ispol'zovaniya lekarstv, vaksin i drugikh tovarov meditsinskogo naznacheniya v kontekste prava kazhdogo cheloveka na dostizhenie naivyssshego dostizhimo go urovnya fizicheskogo i psikhicheskogo zdorov'ya. Doklad Upravleniya Verkhovnogo komissara Organizatsii Ob"edinennykh Natsiy po pravam cheloveka. https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g23/069/16/pdf/g2306916.pdf?token=nKjyaCXXexf8xRjOTK&fe=truehttps://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/ddec_e.pdf (accessed: 04.04.2025).
9. Rezultaty Urugvayskogo raunda mnogostoronnikh trgovykh peregovorov. Pravovye teksty. – S. 245.
10. Lanjouw, J.O. The Introduction of Product Patents in India: "Heartless Exploitation of the Poor and Suffering"?, Growth Center Discussion Paper, Yale University, and NBER Working Paper no. 6366, 1997
11. Legal Media Group, Glava kompanii Glaxo brosayet vyzov promyshlennosti po voprosu deshevykh lekarstv (22 iyunya 2003) na <http://www.legalmediagroup.com> Dostup bednykh sloev naseleniya k meditsinskim preparatam. // <https://textarchive.ru/c-1836667-p7.html> (accessed: 04.04.2025).
12. Maskus, K. E. (2000). Intellectual Property Rights in the Global Economy. Washington, DC: Institute for International Economics.

13. Scherer, F.M., Watal J. Post - TRIPS options for access to patented medicines in developing countries. Commission on Macroeconomics and Health. 2001, Working Group 4, Paper
14. World Health Organization, Scaling up the Response to HIV/AIDS, World Health Assembly Resolution WHA 54.10 (2001); World Health Organization, WHO Medicines Strategy, World Health Assembly Resolution WHA 54.11 (2001). World health statistics 2023: monitoring health for the SDGs, Sustainable Development Goals. © World Health Organization 2023. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240074323> (accessed: 04.04.2025).
15. Vsemirnaya organizatsiya zdavookhraneniya. Bezopasnost' pishchevykh produktov. <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/food-safety> (accessed: 04.04.2025).
16. Pyat'desyat tretya sessiya Soveta OON po pravam cheloveka, 19 iyunya – 14 iyulya 2023 g. Sbornik peredovoy praktiki ispol'zovaniya lekarstv, vaksin i drugikh tovarov meditsinskogo naznacheniya v kontekste prava kazhdogo cheloveka na dostizhenie naivysshego dostizhimo go urovnya fizicheskogo i psikhicheskogo zdorov'ya. Doklad Upravleniya Verkhovnogo komissara Organizatsii Ob"edinennykh Natsiy po pravam cheloveka. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g23/069/16/pdf/g2306916.pdf?token=nKjyaCXXexf8xRjOTK&fe=true> (accessed: 04.04.2025).
17. World health statistics 2023: monitoring health for the SDGs, Sustainable Development Goals. © World Health Organization 2023. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240074323> (accessed: 04.04.2025).
18. World Health Organization, Scaling up the Response to HIV/AIDS, World Health Assembly Resolution WHA 54.10 (2001); World Health Organization, WHO Medicines Strategy, World Health Assembly Resolution WHA 54.11 (2001).
19. Ministerial declaration https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/ddec_e.pdf (accessed: 04.04.2025).
20. V stranakh s nizkim i srednim dokhodom prichinoy odnoi treti smertel'nykh sluchaev yavlyayutsya infektsionnye bolezni, nekotorye sostoyaniya kotorykh poddayutsya lecheniyu, a takzhe defitsit pitaniya ili plokhaya organizatsiya okhrany materinstva. K takim zabolevaniyam odnosyatsya: VICH/SPID, malyariya, tuberkulez, zabolevaniya, sposobstvuyushchie rostu mladencheskoy smertnosti (naprimer, diareya, difteriya, stolbnyak, kor'), materinskaya smertnost' razlichnoy etiologii. V nastoyashchee vremya samym opasnym infektsionnym zabolevaniem v mire yavlyayetsya VICH/SPID. Za dvadtsat' let s momenta poyavleniya etoy bolezni, ey infitsirovany svyshe 60 mln chelovek. Ot etoy bolezni umiraet bol'she vsego lyudey v stranakh Tsentral'noy Afriki, a v mire ona yavlyayetsya chetvertoy po znachimosti prichinoy smerti cheloveka (UNAIDS and WHO, 2001 g.), glava 11.
21. Lanjouw, J. O. The Introduction of Product Patents in India: "Heartless Exploitation of the Poor and Suffering"?, Growth Center Discussion Paper, Yale University, and NBER Working Paper no. 6366, 1997.

22. Vsemirnyy Bank (2001) *Intellektual'naya sobstvennost': balans mezhdu stimulusami i konkursnym dostupom*, supra note 6.
23. Legal Media Group, Glava kompanii Glaxo brosayet vyzov promyshlennosti po voprosu deshevykh lekarstv (22 iyunya 2003) na <http://www.legalmediagroup.com> (accessed: 04.04.2025).
24. Par. 5(d) Deklaratsii TRIPS po obshchestvennomu zdravookhraneniyu (WT/MIN(01)/DEC/W/2) na <http://www.worldtradelaw.net>. Sm. takzhe st. 6 TRIPS, kotoraya predusmatrivaet isherpanie prav sleduyushchim obrazom: "Dlya tseley razresheniya sporov soglasno dannomu Soglasheniyu v sootvetstvii so stat'yami 3 i 4 nichego drugoe v dannom Soglashenii ne dolzhno ispol'zovat'sya dlya interpretatsii voprosa isherpaniya prav IS" v otnoshenii prinuditel'nogo litsenzirovaniya i parallel'nogo importa, osobenno v chasti myagkogo podkhoda SShA i ES. Sm. Otchet Mezhdunarodnogo instituta IS (IIPi), Patentnaya okhrana i dostup k lekarstvam ot gepatita i SPIDa v afrikanskom regione Subsahari (2000). – S. 14–19. <http://www.iipi.org> (accessed: 04.04.2025).
25. Obshchestvennoe zdravookhranenie, innovatsii i prava intellektual'noy sobstvennosti. Doklad Komissii po pravam intellektual'noy sobstvennosti, innovatsiyam i obshchestvennomu zdravookhraneniyu. VOZ, 2006 g.
26. Pereorientatsiya global'noy trgovli na blago lyudey. Russkoyazychnaya redaktsiya knigi Making Global Trade Work for People, 2003. Glava 11. – S. 12. www.trade.ecoaccord.org (accessed: 04.04.2025).
27. Dokument PROON. Rukovodstvo po nadlezhashchey praktike uluchsheniya dostupa k lecheniyu putyom primeneniya gibkikh polozheniy Soglasheniya TRIPS VTO v oblasti obshchestvennogo zdravookhraneniya. Dekabr' 2010. URL: <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/hiv aids/English/TRIPS-UNDP-Russian.pdf> (accessed: 04.04.2025).
28. Scherer & Watal, Post - TRIPS options for access to patented medicines in developing countries. Commission on Macroeconomics and Health. 2001, Working Group 4, Paper
29. Nuffel'dskiy Sovet po bioetike, Etika patentovaniya DNK (iyul' 2002), s. 54–55
30. Scherer & Watal, Post - TRIPS options for access to patented medicines in developing countries. Commission on Macroeconomics and Health. 2001, Working Group 4, Paper
31. Dobroporyadochnaya korporativnaya i sotsial'naya otvetstvennost' (CSR) byla opredelena Vsemirnym delovym sovetom po podderzhke razvivayushchikhsya stran ("WBCSD") kak "postoyannye obyazatel'stva so storony biznesa vesti sebya eticheskim obrazom i sodeystvovat' ekonomicheskomu razvitiyu, uluchshaya kachestvo zhizni svoikh rabochikh i ikh semei, a takzhe mestnogo soobshchestva i obshchestva v tselom." (Sm. Korporativnaya i sotsial'naya otvetstvennost': Sozdanie chuvstva poryadochnogo biznesa, yanvar' 2000) // <http://www.wbc sd.ch/templates/TemplateWBCSD1> (accessed: 04.04.2025).
32. Maskus, K. E. (2000). *Intellectual Property Rights in the Global Economy*. Washington, DC: Institute for International Economics.

33. Soglasheniya VTO i obshchestvennoe zdravookhranenie: sovmestnoe issledovanie VOZ i Sekretariata VTO. Zheneva, Vsemirnaya trgovaya organizatsiya / Vsemirnaya organizatsiya zdravookhraneniya, 2002 g. Brundtland G.H., Moore M., Foreword, page 1.
34. Rezultaty Urugvayskogo raunda mnogostoronnikh trgovykh peregovorov. Pravovye teksty. – S. 245.

Поступила: 24.06.2025. Одобрена: 28.06.2025. Доступна онлайн: 30.06.2025

MPHTI 10.87.73

DOI: <https://www.doi.org/10.32523/2791-0954-2025-14-2-21-32>

**Международно-правовое регулирование ареста и задержания судов:
анализ современной практики**

Микрина Валентина Геннадьевна

Кандидат юридических наук,

и.о. заведующего кафедрой публичного права Одинцовского филиала
МГИМО МИД России, доцент кафедры публичного права

Москва, Россия

e-mail: v.mikrina@odin.mgimo.ru

ORCID: 0000-0002-7124-9271

Митина Екатерина Сергеевна

Студентка 3 курса международно-правового факультета МГИМО

Москва, Россия

e-mail: ek.m1tina@yandex.ru

ORCID: 0009-0004-2823-7138

Мирошкина Милана Сергеевна

студентка 3 курса международно-правового института Университета имени
О.Е. Кутафина (МГЮА)

Москва, Россия

e-mail: m_miroshkina1@mail.ru

ORCID: 0000-0002-7703-823X

Аннотация: Статья посвящена актуальным проблемам международного морского права, связанным с правовыми основаниями и процедурами ареста и задержания судов в условиях современной геополитической обстановки. Особое внимание уделяется анализу ключевых международных конвенций UNCLOS 1982 года, Конвенции об аресте судов 1999 года, Конвенции о борьбе с незаконным оборотом наркотиков 1988 года, которые обеспечивают правовую регламентацию, а также рассматривается баланс между необходимостью обеспечения морской безопасности и защитой прав судовладельцев и членов экипажей. Значимость темы обусловлена участвовавшими случаями задержания судов, на примере инцидентов с Baltic Summer и KIWALA, которые демонстрируют пробелы в правовом регулировании и проблемы применения международного права в условиях санкционного давления и политической напряженности. В статье подчеркивается важность соблюдения принципов верховенства права, международного сотрудничества и процессуальных

гарантий для обеспечения устойчивого развития морской торговли и защиты прав человека.

Ключевые слова: морские перевозки, арест судов, международное морское право, санкции в судоходстве, права моряков, UNCLOS, борьба с наркотрафиком, исключительная экономическая зона, теневой флот, международные санкции.

Кемелерді тұтқындау және ұстауды халықаралық-құқықтық реттеу: қазіргі кездегі практикаға талдау

Микрина Валентина Геннадьевна

Заң ғылымдарының кандидаты,

Ресей СІМ ММХҚИ Одинцово филиалының жария құқық кафедрасы меңгерушісі міндетін атқарушы, жария құқық кафедрасының доценті

Мәскеу, Ресей

e-mail: v.mikrina@odin.mgimo.ru

ORCID: 0000-0002-7124-9271

Митина Екатерина Сергеевна

ММХҚИ Халықаралық құқық факультетінің 3-курс студенті

Мәскеу, Ресей

e-mail: ek.m1tina@yandex.ru

ORCID: 0009-0004-2823-7138

Мирошкина Милана Сергеевна

О.Е. Кутафин атындағы Университеті Халықаралық құқық институтының 3-курс студенті

Мәскеу, Ресей

e-mail: m_miroshkina1@mail.ru

ORCID: 0000-0002-7703-823X

Аңдатпа: Бұл мақала қазіргі геосаяси жағдайда кемелерді тұтқындау және ұстау мәселелеріне қатысты халықаралық теңіз құқығының өзекті проблемаларына арналған. Авторлар 1982 жылғы Теңіз құқығы туралы БҰҰ конвенциясы (UNCLOS), 1999 жылғы Кемелерді тұтқындау туралы конвенция, 1988 жылғы Есірткі заттарының заңсыз айналымына қарсы күрес жөніндегі конвенция сияқты негізгі халықаралық құжаттарды талдай отырып, құқықтық негіздер мен рәсімдерді қарастырады. Сондай-ақ, теңіз қауіпсіздігін қамтамасыз ету қажеттілігі және кеме иелері мен экипаж мүшелерінің құқықтарын қорғау арасындағы тепе-теңдік мәселесіне назар аударылады.

Baltic Summer және KIWALA кемелеріне қатысты оқиғалар қарап, осындай тұтқындау жағдайларының жиілеп кетуі бұл тақырыптың өзектілігін көрсетеді. Бұл оқиғалар санкциялық қысым мен саяси шиеленіс жағдайында халықаралық

құқықты қолдану барысында туындайтын олқылықтар мен қиындықтарды көрсетеді. Мақалада теңіз саудасының тұрақты дамуы мен адам құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету үшін құқық үстемдігі қағидаттарын, халықаралық ынтымақтастықты және процестік кепілдіктерді сақтау маңыздылығы атап өтіледі.

Түйін сөздер: теңіз тасымалы, кемеңі тұтқындау, халықаралық теңіз құқығы, кеме қатынасындағы санкциялар, теңізшілердің құқықтары, UNCLOS, есірткі саудасына қарсы күрес, айрықша экономикалық аймақ, көлеңкелі флот, халықаралық санкциялар.

International legal regulation of arrest and detention of vessels: an analysis of modern practice

Mikrina Valentina

Acting Head of the Department of Public Law, Odintsovo Campus of MGIMO University under the Ministry of Foreign Affairs of Russia; Associate Professor of the Department of Public Law,

Moscow, Russia

e-mail: v.mikrina@odin.mgimo.ru

ORCID: 0000-0002-7124-9271

Mitina Ekaterina

Student, MGIMO Faculty of International Law,

Moscow, Russia

e-mail: ek.m1tina@yandex.ru

ORCID: 0009-0004-2823-7138

Miroshkina Milana

Student, Moscow State Academy of Law (MSAL),

Moscow, Russia

e-mail: m_miroshkina1@mail.ru

ORCID: 0000-0002-7703-823X

Abstract: The article is devoted to topical issues of international maritime law related to the legal grounds and procedures for the arrest and detention of ships in the current geopolitical situation. Special attention is paid to the analysis of the key international conventions UNCLOS of 1982, the Convention on the Arrest of Ships of 1999, the Convention on Combating Illicit Drug Trafficking of 1988, which provide legal regulation, as well as the balance between the need to ensure maritime safety and the protection of the rights of shipowners and crew members. The importance of the topic is due to the increasing number of cases of detention of ships, using the example of the incidents with the Baltic Summer and KIWALA, which demonstrate gaps in legal regulation and problems of applying international law in the context of sanctions

pressure and political tension. The article highlights the importance of upholding the principles of the rule of law, international cooperation, and procedural safeguards to ensure the sustainable development of maritime trade and the protection of human rights.

Keywords: maritime transportation, seizure of ships, international maritime law, sanctions in navigation, seafarers' rights, UNCLOS, fight against drug trafficking, exclusive economic zone, shadow fleet, international sanctions.

Введение

Несмотря на признанную Международной морской организацией экономическую эффективность морских перевозок как доминирующего способа глобальной транспортировки грузов, обеспечение их правовой безопасности в современных геополитических условиях представляет собой значительную проблему. Объемы морской торговли остаются колоссальными, о чем свидетельствуют данные РЖД: грузооборот российских портов в 2024 году составил 886,3 млн тонн, включая 700 млн тонн экспорта. Хотя отмечается некоторое снижение по сравнению с предыдущим годом, эти цифры, наряду с развитием новых маршрутов, таких как Северный морской путь, подчеркивают критическую зависимость мировой экономики и национальных экспортно-импортных операций от бесперебойного судоходства. Однако проблемная ситуация заключается в отсутствии универсальных и устойчивых к политическим колебаниям международно-правовых механизмов, гарантирующих безопасность судов и экипажей от неправомерных арестов или захватов, особенно в условиях обострения отношений между крупными державами, такими как ЕС, США, Россия. Теоретическая значимость исследования обуславливается необходимостью проведения углубленного анализа правовых оснований для ареста судов в различных юрисдикциях и их соответствия действующим международным конвенциям в контексте участвовавших инцидентов, например, задержание судов *Baltic Summer* и *KIWALA*. Практическая значимость исследования обуславливается наличием острой потребности судовладельцев, операторов, моряков и государств в целом в предсказуемом правовом поле, минимизирующем риски незаконного задержания, которое наносит существенный экономический ущерб и нарушает права человека. Существующие исследования не дают исчерпывающих ответов на вопросы о правомерности арестов в условиях санкционных режимов и политической конфронтации.

Объект исследования: Международно-правовое регулирование безопасности морского судоходства, в частности, практика ареста и захвата грузовых судов.

Предмет исследования: Правовые основания, процедуры и последствия ареста судов в различных морских пространствах (территориальные воды, открытое море), их соответствие нормам международного морского права, а также их влияние на права моряков в современных геополитических условиях.

Цель исследования: Доказать тезис о наличии системных пробелов и противоречий в международно-правовом регулировании ареста судов, ведущих к нарушениям принципа свободы судоходства и прав экипажей в условиях политической нестабильности, и обосновать необходимость разработки более четких универсальных правовых гарантий на примере современной практики.

Задачи исследования:

1. Проанализировать действующие международные конвенции и национальные законодательства, регулирующие основания и процедуры ареста судов.
2. Исследовать практику ареста судов в контексте современных международных отношений и санкционных режимов.
3. Выявить правовые коллизии и пробелы, способствующие неправомерным или спорным арестам.
4. Проанализировать воздействие ареста судна на права и положение моряков.
5. Оценить влияние сложившейся практики на стабильность и безопасность глобальных морских перевозок.
6. Сформулировать предложения по совершенствованию международно-правовых механизмов предотвращения неправомерных арестов и защиты прав судовладельцев и экипажей.

Методы и подходы: В исследовании применяется сравнительно-правовой анализ, формально-юридический метод, анализ конкретных ситуаций, а также элементы политико-правового анализа.

Гипотеза: Действующие международно-правовые нормы, регулирующие арест судов, недостаточно эффективны и уязвимы к политическому давлению в условиях конфронтации между государствами, что приводит к учащению случаев спорных или неправомерных арестов, наносящих ущерб экономическим интересам и нарушающих права моряков; устранение этих пробелов требует разработки дополнительных универсальных правовых гарантий и процедур.

Методы исследования

Настоящее исследование направлено на выявление системных пробелов в международно-правовом регулировании ареста судов в условиях геополитической конфронтации, исходя из исследовательского вопроса о том, насколько действующие международные нормы обеспечивают защиту свободы судоходства и прав участников морской торговли в контексте санкций и политических противостояний. Основная гипотеза утверждает, что существующие механизмы ареста уязвимы к политическому давлению, что ведет к росту спорных задержаний, нарушающих экономические интересы и права человека, а устранение пробелов требует разработки новых универсальных гарантий.

Этапы исследования последовательно включали анализ международных конвенций (UNCLOS 1982 г., Конвенции об аресте судов 1999 г., Конвенции о

борьбе с незаконным оборотом наркотиков 1988 г., MLC 2006) и национальных законодательств, изучение современной практики на примере кейсов *Baltic Summer* (2025) и *KIWALA* (2025), выявление правовых коллизий на стыке международного и национального права, оценку влияния арестов на права моряков с привлечением прецедентного права (решение ЕСПЧ *Medvedyev and Others v. France*), а также разработку предложений по совершенствованию правовых механизмов. Материал исследования объединил первичные источники международного права (аутентичные тексты конвенций), прецедентную практику, эмпирические данные (официальные документы по кейсам, стратегия НАТО JEF 2024 г., статистика грузооборота портов РФ за 2024 г. — 886,3 млн тонн) и доктринальные работы (монография Й. Танаки *The International Law of the Sea*, 2019).

Методологическая база основана на применении сравнительно-правового анализа для сопоставления норм и практики, формально-юридического метода для интерпретации статей конвенций (включая ст. 73, 110, 220 UNCLOS), case-study кейсов *Baltic Summer* и *KIWALA*, историко-правового подхода для оценки эволюции норм и политико-правового анализа влияния санкций и стратегий безопасности, что обеспечило комплексную оценку взаимодействия правовых, политических и экономических факторов.

Обсуждение

Правовой анализ требует четкого разграничения понятий «захват» и «арест» судна. Согласно доктрине международного морского права (Tanaka Y., *The International Law of the Sea*, 2019), «захват судна» может осуществляться как неправомерно (пиратство), так и правомерно (государственными органами при наличии законных оснований). «Арест судна», согласно п. 2 ст. 1 Международной конвенции об аресте судов 1999 года (далее – Конвенция об аресте судов), представляет собой легитимную процедуру временного ограничения передвижения судна по решению компетентных органов [7].

Правовой режим ареста судов регулируется комплексной системой международных правовых норм и соглашений, формирующих всеобъемлющую правовую базу для осуществления данных процедур. Конвенция ООН по морскому праву (далее -- UNCLOS) 1982 года и Конвенция об аресте судов выступают фундаментальными документами, которые устанавливают ключевые принципы: обязательное наличие судебного постановления, вынесенного компетентным органом, и существование обоснованного морского требования, подтвержденного соответствующей документацией. Особое значение имеет статья 73 UNCLOS, которая наделяет прибрежные государства существенными полномочиями в отношении ареста иностранных судов, находящихся в пределах исключительной экономической зоны, при этом устанавливая важное процессуальное требование о незамедлительном информировании государства флага о принятых мерах в целях обеспечения прозрачности процедуры и защиты прав всех заинтересованных сторон [8].

В свою очередь, Конвенция ООН о борьбе с незаконным оборотом наркотиков 1988 года (далее – Конвенция о борьбе с незаконным оборотом наркотиков) существенно детализирует координацию государств в процессе задержания судов в международных водах. Статья 17 данной Конвенции регламентирует механизм международного сотрудничества в борьбе с наркотрафиком на море, устанавливая четкие процедуры взаимодействия государств и требуя при этом строгого соблюдения процессуальных гарантий для защиты прав экипажа и судовладельцев [9]. Так, государство, имеющее такие основания, может запрашивать помощь других стран для пресечения распространения наркотиков. Если подозреваемое судно плавает под флагом иностранного государства, необходимо уведомить его о ситуации и запросить разрешение на действия, включая досмотр и применение мер в отношении судна и его экипажа. Эти операции могут осуществляться только военными кораблями или летательными аппаратами.

Особого внимания заслуживает вопрос защиты прав моряков при аресте судна. Согласно Конвенции о труде в морском судоходстве 2006 года (далее – *MLC 2006*), члены экипажа имеют право на своевременную оплату труда, что включает заработную плату за время ожидания разрешения ситуации, а также за период, когда они не могут выполнять свои обязанности. [10] Кроме того, морякам должны быть обеспечены достойные условия жизни и труда, включая доступ к продовольствию и медицинской помощи. Моряки также могут обратиться в консульство своей страны для решения вопросов, связанных с возвращением на родину при длительном аресте судна и защитой своих прав от нарушений со стороны органов, производящих арест.

Значимым прецедентом в области международного морского права и защиты прав человека является Постановление Европейского суда по правам человека по делу «Медведев против Франции» (*Medvedyev and Others v. France*) от 29 марта 2010 года, [11] так как оно подчеркивает фундаментальную необходимость соблюдения баланса между эффективной борьбой с преступностью и защитой базовых прав человека. В 2002 году французские власти перехватили камбоджийское судно «*Winner*» в международных водах по подозрению в перевозке наркотиков. Экипаж судна, включая заявителя Медведева, содержался под стражей французскими военными в течение 13 дней до прибытия в порт Брест на основании дипломатической ноты Камбоджи. ЕСПЧ рассмотрел вопрос о законности лишения свободы членов экипажа в контексте статьи 5 § 1 Европейской конвенции по правам человека. Суд отметил, что хотя дипломатическая нота Камбоджи предоставляла Франции право на перехват судна, она не создавала достаточно четкой правовой основы для длительного лишения свободы членов экипажа, а также, в порядке применения статьи 41 Конвенции, Европейский Суд присудил выплатить каждому заявителю 5 000 евро в качестве компенсации причиненного морального вреда. Впоследствии дело оказало значительное влияние на формирование современной практики морских задержаний во всем мире, так как оно устанавливает важный баланс

между необходимостью эффективного противодействия транснациональной преступности и обеспечением фундаментальных прав человека.

Переходя от прецедентного права, сформированного решениями Европейского суда по правам человека, к анализу современной практики, необходимо отметить, что принципы заложенные в решениях Суда, оказывают непосредственное влияние на допустимость задержания судов в рамках борьбы с наркотрафиком на сегодняшний день.

В январе 2025 года мировое сообщество стало свидетелем значимого события в сфере международного морского права и борьбы с наркотрафиком – задержания торгового судна *Baltic Summer* испанскими и американскими властями. Этот случай представляет особый интерес как пример эффективного межведомственного взаимодействия. Маршрут судна из порта Пуэрто-Боливар в Санкт-Петербург изначально вызвал подозрения у спецслужб, учитывая репутацию региона отправления как известного центра наркотрафика. Правовой аспект задержания судна опирался на несколько ключевых факторов. Так, например, имелись обоснованные подозрения в причастности судна к незаконному обороту наркотиков, так существенным фактором стала история предыдущих крупных изъятий наркотиков в регионе, включая случаи с конфискацией до 3 тонн кокаина.

Процесс задержания судна включал наблюдение, идентификацию, получение соответствующего разрешения, военно-морское сопровождение, высадку досмотровой группы и перенаправление в порт Виго для инспекции. На данном примере раскрывается не только необходимость координированного взаимодействия сторон, осуществляющих задержание, но и соответствие действий, проводимых властями, международным нормам и стандартам. Данный случай служит показательным примером того, как международное сотрудничество и координация действий различных ведомств могут эффективно противостоять современным вызовам в сфере морской безопасности.

Актуальность исследуемой проблематики подтверждается современными событиями, непосредственно связанными с практикой применения международно-правовых норм в условиях санкционного давления. Вопрос о правомерности ареста и задержания морских судов в контексте ограничительных мер, введенных против Российской Федерации, остается дискуссионным как с точки зрения соответствия международному праву, так и в аспекте юрисдикционных полномочий прибрежных государств. Иллюстрацией данной проблемы служит инцидент с танкером *KIWALA*, задержанным властями Эстонии 11 апреля 2025 года в акватории Финского залива, на фоне которого можно проследить реализацию международных санкций, юрисдикции прибрежных государств и норм *UNCLOS*.

Танкер *KIWALA* был задержан в территориальных водах Эстонии на основании подозрений в нарушении санкций ЕС, введенных против судов, ассоциированных с транспортировкой российской нефти. Согласно открытым данным, судно фигурировало в списке «*EU SANCTION DESIGNATED VESSELS*»,

что предоставило эстонским властям формальные основания для его проверки. Однако, необходимо отметить, что танкер шел пустой: «Танкер направлялся из индийского порта Сикка в российскую Усть-Лугу и был пуст» – пишут информационные порталы, что могло послужить обоснованием подозрений эстонских властей, на причастность данного танкера к «теневому флоту» России. Начальник Департамента полиции и пограничной охраны Эстонии Вейко Коммуссара заявил, что судно «не имело флага», что, по его утверждению, позволяло квалифицировать его как объект юрисдикции *stateless vessel* (судно без национальности) в соответствии со ст. 110 *UNCLOS*. Впоследствии в ходе проведения проверки действительности регистрации флага, власти Джибути заявили, что *KIWALA* в их регистрах уже не числится, что делает юридически обоснованным задержание судна.

Согласно *UNCLOS* (ст. 2), прибрежные государства обладают суверенитетом над территориальными водами (до 12 морских миль), включая право на осмотр и задержание судов при наличии обоснованных подозрений в нарушении законов (ст. 220). Эстония, ссылаясь на соглашения в рамках Объединённого экспедиционного корпуса НАТО (*JEF*), действовала в рамках стратегии противодействия «теневому флоту», утверждённой на таллинском саммите 16 декабря 2024 года. Данная стратегия предусматривает возможность требования страховых сертификатов у судов, пересекающих ключевые проливы Балтики и Северной Европы, включая Финский залив, где и проходил танкер *KIWALA*. Таким образом, действия Эстонии могут рассматриваться в качестве правомерных, если доказаны нарушения национального законодательства или санкций.

Результаты

Кейс *KIWALA* актуализирует проблему двойных стандартов в применении санкций. Санкционный список ЕС, в отличие от решений Совета Безопасности ООН, не обладает универсальной юридической силой, что позволяет третьим странам, включая Джибути, не следовать наложенным ограничениям. Регистрация судна под флагом государства, не входящего в ЕС, создаёт правовую «серую зону», усложняющую доказательство связи судна с российскими интересами. Это подчеркивает необходимость чётких международных механизмов верификации данных, таких как интеграция санкционных списков в глобальные морские реестры (например, *IHS Maritime*), что позволило бы минимизировать субъективизм в определении статуса судов.

Случай танкера *KIWALA* демонстрирует, что задержание судов в территориальных водах должно основываться на строгих доказательствах нарушения конкретных норм, а не на политизированных формулировках о «теневом флоте». Для предотвращения правовых коллизий критически важно укрепление международного сотрудничества через региональные организации (*HELCOM*, *JEF*), которые могли бы разработать единые протоколы инспекций, согласованные с универсальными международными конвенциями. Кроме того,

требуется более активное вовлечение международных судебных институтов, таких как Международный трибунал по морскому праву (ITLOS), для формирования унифицированной практики толкования ст. 110 и 220 UNCLOS.

Инцидент с KIWALA подчёркивает необходимость баланса между обеспечением санкционного режима и соблюдением принципа *pacta sunt servanda* в международном праве.

Заключение

Настоящее исследование подтверждает центральный тезис о наличии системных пробелов в международно-правовом регулировании ареста и задержания судов, которые усугубляются в условиях геополитической конфронтации и санкционных режимов. Достижение цели работы — обоснование необходимости разработки универсальных правовых гарантий — реализовано через последовательное решение поставленных задач. Анализ ключевых конвенций (UNCLOS 1982 г., Конвенции об аресте судов 1999 г., Конвенции о борьбе с незаконным оборотом наркотиков 1988 г., MLC 2006) выявил противоречия между нормами, регулирующими юрисдикцию прибрежных государств (ст. 73, 110, 220 UNCLOS) и защитой прав судовладельцев. Исследование практики задержания судов *Baltic Summer* (2025) и *KIWALA* (2025) продемонстрировало, что политизация санкционных механизмов (особенно в рамках ЕС) ведет к нарушениям принципа *pacta sunt servanda* и формированию правовых «серых зон», что подтверждает гипотезу об уязвимости действующих норм к внешнему давлению. Установлено, что аресты судов без четкой национальной принадлежности (*stateless vessels*) и применение расширительных трактовок «теневого флота» создают риски неправомерного ограничения свободы судоходства.

Критически значимым является воздействие арестов на права моряков: как показал прецедент *Medvedyev v. France* (ЕСПЧ, 2010), даже легитимные задержания часто игнорируют процессуальные гарантии MLC 2006 (право на оплату труда, медицинскую помощь, репатриацию). Результаты исследования подчеркивают, что устойчивость морской торговли, объемы которой остаются колоссальными (грузооборот портов РФ — 886,3 млн тонн в 2024 г.), зависит от сбалансированности между безопасностью и гуманитарными стандартами. В качестве перспективных мер предложены: интеграция санкционных списков в глобальные реестры (IHS Maritime), разработка единых протоколов инспекций через HELCOM и JEF, а также активизация роли ITLOS для унификации толкования норм UNCLOS. Практическая значимость работы заключается в формировании правозащитных механизмов, минимизирующих экономические риски и обеспечивающих соблюдение принципа верховенства права.

Список литературы

1. Международная	конвенция	об	аресте	судов	(Женева,
12	марта		1999		г.).

- URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/aconf188d6_ru.pdf (дата обращения: 17.02.2025).
2. Конвенция ООН по морскому праву (UNCLOS) (Монтего-Бэй, 10 декабря 1982). URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_r.pdf (дата обращения: 17.02.2025).
3. Van Hooydonk, E. (2010). *Places of Refuge* (1st ed.). Informa Law from Routledge. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003122883> (дата обращения: 17.02.2025).
4. Конвенция о труде в морском судоходстве (Женева, 23 февраля 2006 г.). URL: <https://www.ilo.org/international-labour-standards/maritime-labour-convention-2006-0/text-and-preparatory-reports-maritime-labour-convention-2006> (дата обращения: 17.02.2025).
5. Конвенция ООН о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ (Вена, 20 декабря 1988 г.). URL: <https://base.garant.ru/10103917/> (дата обращения: 17.02.2025).
6. Медведев (Medvedyev) и другие против Франции: решение Европейского суда по правам человека от 29 марта 2010 г. (жалоба N 3394/03). URL: <https://base.garant.ru/12181300/> (дата обращения: 17.02.2025).
7. Международная конвенция об аресте судов (Женева, 12 марта 1999 г.). URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/aconf188d6_ru.pdf (дата обращения: 17.02.2025).
8. Конвенция ООН по морскому праву" (UNCLOS) (Монтего-Бэй 10 декабря 1982). URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_r.pdf (дата обращения: 17.02.2025).
9. Конвенция ООН о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ (Вена, 20 декабря 1988 г.). URL: <https://base.garant.ru/10103917/> (дата обращения: 17.02.2025).
10. Конвенция о труде в морском судоходстве (Женева, 23 февраля 2006 г.). URL: <https://www.ilo.org/international-labour-standards/maritime-labour-convention-2006-0/text-and-preparatory-reports-maritime-labour-convention-2006> (дата обращения: 17.02.2025).
11. Медведев (Medvedyev) и другие против Франции: решение Европейского суда по правам человека от 29 марта 2010 г. (жалоба N 3394/03). URL: <https://base.garant.ru/12181300/> (дата обращения: 17.02.2025).

References

1. Mezhdunarodnaya konvenciya ob areste sudov (Zheneva, 12 marta 1999 g.). URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/aconf188d6_ru.pdf (data obrashcheniya: 17.02.2025).
2. Konvenciya OON po morskemu pravu (UNCLOS) (Montego-Bej, 10 dekabrya 1982).
Rezhim dostupa: URL:

- https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_r.pdf (data obrashcheniya: 17.02.2025).
3. Van Hooydonk, E. (2010). *Places of Refuge* (1st ed.). Informa Law from Routledge. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003122883> (data obrashcheniya: 17.02.2025).
4. Konvenciya o trude v morskoy sudohodstve (Zheneva, 23 fevralya 2006 g.). URL: <https://www.ilo.org/international-labour-standards/maritime-labour-convention-2006-0/text-and-preparatory-reports-maritime-labour-convention-2006> (data obrashcheniya: 17.02.2025).
5. Konvenciya OON o bor'be protiv nezakonnogo oborota narkoticheskikh sredstv i psihotropnykh veshchestv (Vena, 20 dekabrya 1988 g.). URL: <https://base.garant.ru/10103917/> (data obrashcheniya: 17.02.2025).
6. Medvedev (Medvedyev) i drugie protiv Francii: reshenie Evropejskogo suda po pravam cheloveka ot 29 marta 2010 g. (zhaloba N 3394/03). URL: <https://base.garant.ru/12181300/> (data obrashcheniya: 17.02.2025).
7. Mezhdunarodnaya konvenciya ob areste sudov (Zheneva, 12 marta 1999 g.). URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/aconf188d6_ru.pdf (data obrashcheniya: 17.02.2025).
8. Konvenciya OON po morskoy pravu\ (UNCLOS) (Montego-Bej 10 dekabrya 1982). URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_r.pdf (data obrashcheniya: 17.02.2025).
9. Konvenciya OON o bor'be protiv nezakonnogo oborota narkoticheskikh sredstv i psihotropnykh veshchestv (Vena, 20 dekabrya 1988 g.). URL: <https://base.garant.ru/10103917/> (data obrashcheniya: 17.02.2025).
10. Konvenciya o trude v morskoy sudohodstve (Zheneva, 23 fevralya 2006 g.). URL: <https://www.ilo.org/international-labour-standards/maritime-labour-convention-2006-0/text-and-preparatory-reports-maritime-labour-convention-2006> (data obrashcheniya: 17.02.2025).
11. Medvedev (Medvedyev) i drugie protiv Francii: reshenie Evropejskogo suda po pravam cheloveka ot 29 marta 2010 g. (zhaloba N 3394/03). URL: <https://base.garant.ru/12181300/> (data obrashcheniya: 17.02.2025).

Түсті: 27.06.2025 Мақұлданды: 29.06.2025 Онлайн қолжетімді: 30.06.2025

DOI: <https://www.doi.org/10.32523/2791-0954-2025-14-2-33-42>

Халықаралық құқық нормаларына сәйкес Қазақстан Республикасында мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу құқықтарының жүзеге асырылуы

Ергалимова Ақбопе Н.

Заң ғылымдарының магистрі,

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті халықаралық құқық кафедрасының докторанты,

Астана, Қазақстан.

e-mail: akbope_80kz@mail.ru

ORCID: 0000-0002-0230-2657; JEL-code: K33 Халықаралық құқық

Аңдатпа: Мақалада халықаралық құқық нормаларына аясында Қазақстан Республикасында мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу құқықтарының жүзеге асырылуы мәселелері қарастырылады.

Зерттеуде БҰҰ Бала құқықтары туралы конвенциясы мен Мүгедектердің құқықтары туралы конвенциясының негізгі ережелері талданып, олардың Қазақстан заңнамасына ықпалы сарапталады. Сонымен қатар, инклюзивті білім беру жүйесінің қалыптасуы, ерекшелігі, қол жеткізілген жетістіктері көрініс табады.

Мақала авторы еліміздегі мүмкіндігі шектеулі балалардың қазіргі таңдағы білім алу құқықтарын жетілдіру бойынша да қажетті ұсыныстар енгізді.

Түйін сөздер: Саламанка декларациясы, мүмкіндігі шектеулі балалар, инклюзивті білім беру, ерекше білім алу қажеттілігі бар балалар, Инклюзияны қолдау кабинеттері, ABA Therapy

Realization of the rights of children with disabilities to education in the Republic of Kazakhstan in accordance with the norms of international law

Akbope Yergalimova

Master of Law,

Doctoral Student at the Department of International Law, L.N. Gumilyov Eurasian National University,

Astana, Kazakhstan.

e-mail: akbope_80kz@mail.ru

ORCID: 0000-0002-0230-2657; JEL-code: K33 International law

Abstract: The article examines the issues of implementing the rights of children with disabilities to education in the Republic of Kazakhstan within the framework of international law.

The article analyzes the main provisions of the UN Convention on the Rights of the Child and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, as well as their impact on the legislation of Kazakhstan. In addition, the formation, features and achievements of the inclusive education system are covered.

The authors of the article also offer the necessary recommendations for improving the situation with ensuring the rights of children with disabilities to education in the country.

Keywords: Salamanca Declaration, children with disabilities, inclusive education, children with special educational needs, inclusion support rooms, ABA Therapy

Реализация прав детей с ограниченными возможностями на образование в Республике Казахстан в соответствии с нормами международного права

Ақбопе Н. Ергалимова

Магистр юридических наук,
докторант кафедры международного права Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан.

e-mail: akbope_80kz@mail.ru

ORCID: 0000-0002-0230-2657; JEL-code: K33 Международное право

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы реализации прав детей с ограниченными возможностями на образование в Республике Казахстан в рамках международного права.

В статье анализируются основные положения Конвенции ООН о правах ребенка и Конвенции о правах инвалидов, а также их влияние на законодательство Казахстана. Кроме того, освещаются становление, особенности и достижения системы инклюзивного образования.

Авторы статьи также предлагают необходимые рекомендации по улучшению положения с обеспечением прав детей с ограниченными возможностями на образование в стране.

Ключевые слова: Саламанкская Декларация, дети с ограниченными возможностями, инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, кабинеты поддержки инклюзии, ABA Therapy

Кіріспе

Мүмкіндігі шектеулі балалардың маңызды құқықтарының біріне олардың басқа дені сау балалармен қатар сапалы білімге деген құқықтары табылады. Сапалы әрі тең білімді иелену арқылы мүмкіндігі шектеулі балалар қоғамдық өмірге барынша бейімделіп, болашақта сол қоғамнан өзінің тиісті орнын тауып, «дүниенің бір кірпіші болып қалануға» мүмкіндік алады. Сәйкесінше мүмкіндігі

шектеулі балалардың тиісінше деңгейде сапалы білім алу құқықтарын қамтамасыз етілуі мемлекеттер тарапынан жоғары деңгейде жүзеге асырылуы тиіс.

Мүмкіндігі шектеулі балалар білім беру мен тәрбиелеудің ерекше жағдайларын қажет етеді. Ұзақ жылдар бойы қалыптасқан білім беру жүйесіндегі әлемдік тәжірибе мүмкіндігі шектеулі балалардың даралық қажеттіліктерін қанағаттанадыра алмағандықтан жалпы білім беру жүйесінен шетке шығып қалатындығын көрсетті. Мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру үшін ұйымдастырылған арнайы білім беру нысаны (арнайы мектептер, арнайы мектеп-интернаттар, арнайы сыныптар) бұндай балаларды қоғамға интеграциялауды толыққанды қамтамасыз ете алмады: денсаулық жағдайлары мен даму қабілеттері, ерекшеліктері бірдей балалардан құралған топтардағы оқу үрдісі балалардың жеке тұлға болып қалыптасуына, жалпы әлеуметтік дамуларында тиімді нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік тудырмады. Халықаралық қауымдастық мүмкіндігі шектеулі балаларға сапалы білім беру мен оларды қоғамдық өмірге интеграциялау оқу жоспарларын білім беру саласындағы озық техникалық жетістіктерді пайдаланып қайта ұйымдастыру, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға білім беретін педагогтарды арнайы оқыту мен даярлау сынды шараларды жүзеге асыру нәтижесінде ғана қол жеткізу мүмкіндігін мойындады.

Материалдар мен тәсілдер

Зерттеуге арналған материалдар ретінде мүмкіндігі шектеулі балалардың білім алу құқықтарына кепілдік беретін Біріккен Ұлттар Ұйымының Бала құқықтары туралы Конвенциясы мен Мүгедектердің құқықтары туралы Конвенциясының ережелері, сонымен қатар Қазақстан Республикасындағы инклюзивті білім берудің негізін қалыптастырған Саламанка Декларациясының ережелері алынды. Еліміздегі ерекше білім алуға қажеттіліктері бар балаларға білім беру жүйесіндегі жасалынып отырған ерекше жағдайлар мен олардың нәтижелері талданады.

Талқылау

Ерекше білім алуға қажеттілігі бар адамдардың білім алуға деген құқықтарын қамтамасыз ету мәселесі 1994 жылы 7-10 маусым аралығында Саламанка қаласында Испания үкіметінің бастамасымен ЮНЕСКО-мен ынтымақтаса отырып ұйымдастырылған «Ерекше қажеттілігі бар адамдарға білім беру: қолжетімділік және сапа» Бүкіләлемдік Конференциясының басты тақырыбы болды. Конференцияға әлемнің 92 мемлекеті, 25 халықаралық ұйымы өкілдері қатысып нәтижесінде «Ерекше қажеттілігі бар тұлғаларға білім берудің қағидаттары, саясаты және тәжірибелік қызметтері туралы» Саламанка Декларациясы қабылданды.

Саламанка Декларациясы:

- әрбір баланың білім алуға деген құқығы мен қажетті білім деңгейін қалыптастыруға мүмкіндігін;

- әрбір баланың бірегей ерекшелігін, қызығушылығы, қабілеті мен оқу қажеттілігін;

- білім беру жүйесі мен білім беру бағдарламаларының осы бірегей ерекшеліктер мен қажеттіліктерді ескере отырып құрастырылуын;

- білім беру саласында ерекше білім алуға қажеттілігі бар тұлғалар өздерінің ерекше қажеттіліктерін толықтай қанағаттандыруға бағытталған педагогикалық әдістерге негізделген білім беру мекемелеріне қолжетімділігін;

- инклюзивті бағдарланған жалпы мектептер ерекше білім алуға қажеттілігі бар адамдарға деген кемсітушілік көзқарастарды жоюға, қоғамда инклюзивті көзқарасты қалыптастыруға, барлығына теңдей білім беруді қамтамасыз етуге және ең маңыздысы-білім берудің тиімділігі мен табыстылығын артыруға негіз болатындығына кәміл сенеді деп көзделді.

Саламанка Декларациясы барлық мемлекеттердің үкіметін саясат пен білім беруді қаржыландыруда жеке ерекшеліктері мен қабілеттеріндегі қиындықтарына қарамастан:

- Барлық балаларды білім берумен қамтамасыз ететін білім беру жүйесін дамытуға басымдық беруге;

- Заңнамалық немесе саяси декларация нысанында инклюзивті білім беру қағидатын қабылдауға;

- Инклюзивті білім беру саласында тәжірибесі бар мемлекеттермен демонстрациялық жобалар құрастыру мен тәжірибе алмасуды ынталандыруға;

- Ерекше білім алуға қажеттілігі бар балалар мен ересектерге ұсынылатын білім беруді жоспарлау, бақылау және бағалауға қатысуға шақырды [1].

Саламанка Декларациясы бүгінгі таңда әлемдік білім беру жүйесінде кеңінен қолданылып жүрген Инклюзивті білім берудің негізін қалады десек артық айтпаған боламыз.

«Бала құқықтары туралы» Конвенцияның 7-бабында: «мүше-мемлекеттер баланың білім алуға деген құқығын мойындайды және бұл құқықты тең мүмкіндіктер негізінде жүзеге асыруға біртіндеп қол жеткізу үшін қажетті шараларды қабылдайды» деп көзделген. Конвенцияда сөз болып отырған «қажетті шаралар» барлық балаларды міндетті және тегін орта біліммен, қолжетімді жоғарғы біліммен, білім беру мен кәсіби даярлау саласындағы ақпараттар мен материалдардың қолжетімділігімен қамтамасыз ету сияқты мемлекеттік шараларды қамтиды [2].

Мүгедектердің құқықтары туралы Конвенцияның 24-бабының 1-тармағы Конвенцияға мүше-мемлекеттердің: «мүгедек адамдардың білім алу құқықтарын мойындайтындығын және осы құқықты кемсітушіліксіз, тең мүмкіндіктер негізінде жүзеге асыру үшін білім берудің барлық деңгейінде инклюзивті біліммен қамтамасыз ету» [3] міндеттілігін анықтайды. Бұл міндеттер:

а) Адам әлеуетін дамыту, сондай-ақ қадір-қасиет пен өзін-өзі құрметтеу сезімін және адам құқықтарын, негізгі бостандықтарын және адамның әртүрлілігін құрметтеуді күшейту;

б) мүмкіндігі шектеулі адамдардың тұлғалық қасиеттерін, дарындары мен шығармашылықтарын дамыту, сонымен қатар олардың ақыл-ой және физикалық қабілеттерін толық көлемде дамыту;

с) Мүмкіндігі шектеулі адамдарды қоғам өміріне еркін және тиімді қатысу мүмкіндіктерімен қамтамасыз ету шараларынан көрініс табады [3].

Елімізде балалардың білім алу құқықтарына «Білім туралы» 2007 жылы 27 шілдеде қабылданған Қазақстан Республикасының заңымен кепілдік берілген. Аталған заңның 3-бабы сапалы білім алу құқығын қамтамасыз ете отырып, жеке адамның шығармашылық, рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін дамыту; адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру; даралықты дамыту үшін жағдай жасау арқылы ой-өрісін байыту (2-тармақ); білім алушылар мен тәрбиеленушілердің жеке ерекшеліктерін ескере отырып, білім алулары үшін арнаулы жағдайлар жасау (14-тармақ) міндетін көздейді [4].

БҰҰ Бас Ассамблеясының мақұлдауымен елімізде мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беретін ортаға кіріктіру мақсатында 2009 жылы «Инклюзивті білім беруді дамыту» Тұжырымдамасы бекітілген. Тұжырымдамаға сәйкес мемлекет ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға олардың денсаулық жағдайын, физикалық және зияткерлік даму ерекшеліктерін, қажеттіліктерін ескере отырып білім беру жүйесінде қажетті жағдай қалыптастыруға міндеттенеді.

Инклюзивті білім беруге сәйкес ерекше білім беру қажеттілігі бар бала оқу бағдарламасына емес, керісінше арнайы оқу бағдарламасының мазмұны мен қарқыны осындай баланың қажеттілігіне бейімделіп құрастырылуы керек. Мектепке дейінгі және орта білім беру ұйымдарының қызметі ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды олардың әлеуметтік жағдайына, физикалық, эмоционалдық және зияткерлік даму ерекшелігіне қарамастан қабылдауға және сол балалардың қажеттілігіне бағытталған педагогикалық-психологиялық әдістерді қолдану негізінде қажетті жағдайды тудыру қағидатына негізделеді. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың қатарына әлеуметтік осал топтарда тәрбиеленетін балалар, педагогикалық қараусыз қалған балалар, жергілікті қоғамға бейімделуі кезінде белгілі бір қиындықтарға тап болған босқын, мигрант, қандас балалар, өмірлік қиын жағдайға тап болған балалармен қатар мүмкіндігі шектеулі балалар жатады.

2024 оқу жылының басында елімізде 203000 ерекше оқу қажеттілігі бар бала тіркелген [5]. Олардың 68,4 мыңы инклюзивті білім беру жағдайында білім алса, 20 мыңнан астам бала арнайы балабақшаға барған. Мүмкіндігі шектеулі балалардың 80 пайызы арнайы психологиялық-педагогикалық қолдауға ие. 2021 жылдың басында психологиялық-педагогикалық көмек көрсететін ұйымдардың саны бар болғаны 57 болса, 2024 жылы Республикамызда бұндай ұйымдардың саны 489-ды құраған. Оқу-ағарту министрлігінің мәліметінше 2024 жылдың

соңғы 9 айында еліміздің 5 000-нан астам педагогтары инклюзивті білім беру бойынша біліктілікті арттыру курстарынан өткен. Педагогтардың біліктілігін арттыру курстары инклюзивті білім берудегі жаңа әдістер, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыстың психологиялық-педагогикалық аспектілері мен олардың жетістіктерін бағалау сынды тақырыптарды қамтыған. Бұл- білім беру саласындағы инклюзивті білім беруге деген қызығушылықтың артуының дәлелі.

Инклюзивті білім беру саласында іске асқан мемлекеттік саясаттың кезекті бір маңызды бағыты - «Әр бала мектепке лайық» жобасы. Жоба 2015 жылдың шілде айында «Болашақ» корпоративтік қорының қолдауымен іске қосылды және білім беру ұйымдарында аутизм және басқа да психикалық бұзылыстары бар балаларды оқытудың инклюзивті моделін енгізуге бағытталды. ДДСҰ-ның мәліметінше әлемдегі әрбір 100 баланың 1-еуі АСБ-дан (аутизм спектрінің бұзылысы) зардап шегеді екен [6]. Бұл дерт әсіресе төмен және орташа кірісі бар елдерде кеңінен таралған. 2020 жылмен салыстырғанда соңғы жылдары елімізде АСБ-мен ауыратын балалар саны 2 есеге артқан: 2020 жылы 6771 баладан, 2022 жылы 12 087 баладан аутизм спектрінің бұзылуы анықталса, 2024 жылы бұл көрсеткіш 15 000 асқан [7].

АСБ-мен ауыратын балалардың қажеттілігі мен қабілеттері түрлі уақыттарда өзгеріп тұруы мүмкін. Бұндай балалардың кейбірі өз бетінше, өнімді өмір сүруге қабілетті болса, кейбірінің бұзылыстары ауыр дәрежеде болғандықтан (дамуының терең артта қалуынан бастап, толықтай ақыл-ой кемдігіне дейін) өмір бойы өзге адамдардың тарапынан күтім мен қолдауға мұқтаж болады. Ғылыми негізделген әлеуметтік-психологиялық шаралар дұрыс және үздіксіз ұйымдастырылса аутизм дертімен ауыратын балалар жақсы білім көрсеткіштерін иеленіп орта кәсіптік немесе жоғарғы оқу орындарында білім алулары да мүмкін. АСБ бар балаларды қоғамдық өмірге интеграциялау мен әлеуметтендіруде ата-ананың атқаратын рөлі жоғары.

«Әр бала мектепке лайық» жобасының аясында АСБ бар балаларды білім беру жүйесіне кіріктіру мақсатында инклюзияны қолдау кабинеттері (ИҚК) ашылды. Бұл кабинеттердің жұмысы мінез-құлықты қолданбалы талдау әдістеріне негізделген. Инклюзияны қолдау кабинеттері - бұл мектептегі оқуда қиындықтары бар оқушыларға оқу үрдісінен қол үзбей, қажеттіліктеріне сәйкес көмек алатын қосымша бөлме. Бүгінгі таңда Қазақстанның 17 аймағында 46 инклюзияны қолдау кабинеттері жұмыс жасайды. Инклюзияны қолдау кабинеттері өз жұмыстарының негізі ретінде АВА Therapy (Applied behavior analysis- мінез-құлықты қолданбалы талдау) оқыту бағдарламасын алады. АВА Therapy- аутизмге арналған, мінез-құлық технологиялары мен оқыту әдістеріне негізделген қарқынды оқыту бағдарламасы [8]. АВА Therapy балалардың бойында жағымды әрі өнімді мінез-құлықты дамытуға көмектеседі, арнайы білім беруде олардың мінез-құлықтары мен білім алуларына әсер етуші фактор ретінде мүмкіндігі шектеулі балаларға қолданылады. Бұл оқу бағдарламасы арнайы білім мамандары мен психологтарға баланың бойындағы академиялық

қабілеттерді дамытып қана қоймай, олардың мінез-құлқын түсініп, жақсы жаққа өзгерту, коммуникативтік дағдыларды дамыту үшін жүргізілетін кешенді жұмыстардың нақты бағыттарын айқындауға мүмкіндік береді.

Нәтижелер мен қорытынды

Мүмкіндігі шектеулі балалар денсаулық жағдайының ауырлық дәрежесі мен мүгедектігінің сипатына қарай педагогикалық-медициналық-психологиялық комиссияның шешімімен (ПМПК) үйден білім алуға құқықтары бар. Ерекше білім алу қажеттігі бар мүмкіндігі шектеулі балаға әртүрлі санаттағы балалардың психофизикалық даму ерекшеліктері саласында қажетті білімі мен дағдысы бар педагогтар көзбе-көз және\немесе қашықтықтан арнайы құрастырылған білім беру бағдарламасына сәйкес білім беруді жүзеге асырады [9].

Баланы ерекше білім алу қажеттігі бар деп тануды жергілікті жерлердегі психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар (ПМПК) жүргізеді. Баланы ПМПК тексеруге жіберудің 3-жолы бар

1. Егер баланың ата-анасы не заңды өкілі баланың бойында оқу бағдарламаларын игеруде қиындықтары бар деп еспетесе өздерінің жеке шешімдері негізінде келуі мүмкін

2. Бала білім алып жатқан мекеменің жолдамасы негізінде

3. Бала тіркелген медициналық ұйым жолдамасы негізінде.

ПМПК қызметі ерікті және тегін болғандықтан баланың ата-анасы өту немесе өтпеуді ерікті түрде шешім қабылдайды. ПМПК комиссиясының құрамына: педагог-психолог, дефектолог маман, логопед, психиатр-дәрігер кіреді. Егер балада есту немесе көру қабілетімен мәселелер болған жағдайда комиссия құрамына тифло-сурдопедагог, офтальмолог-дәрігер, отоларинголог негізіледі, бірақ көп жағдайларда ПМПК құрамында тарпрофильді мамандар болмағандықтан, бұл мамандардың алдын-ала қарау нәтижесінде берген қорытындылары ПМПК комиссиясына қосымша ұсынылуы мүмкін. Баланың жасы, оның жеке ерекшеліктеріне байланысты комиссиядан өту ұзақтығы әртүрлі болуы мүмкін (30 минуттан-1,5 сағатқа дейін) [9]. Комиссия тексерісінің нәтижесінде қорытынды шығарады, ол қорытындыға сәйкес баланың физикалық немесе психикалық дамуындағы ерекшеліктердің бар не жоғы негізделеді, егер бар болған жағдайда баланың білім алуына қажетті арнайы жағдайлар жасау қажеттілігі көзделеді. Қорытынды мынадай ұсыныстарды қамтуы мүмкін: баланы оқыту бағдарламасының түрі, балаға қолайлы ортаны тудыру шарттары, балаға логопед, дефектолог немесе психологпен қосымша оқу немесе қосымша даярлықтың қажеттілігі бар я жоқтығы, баланы бақылайтын мамандар тізбесі.

ПМПК қорытындысы тек ұсынымдық сипатқа ие, онымен келіспеген ата-ананың оған шағым жасауға құқығы бар. ПМПК-да тексерістен өту балаға мүгедектік тағайындау кезінде де қажет болуы мүмкін, бұл жағдайда баланы ПМПК-ға МӘС бөлімі жолдайды.

«Мүгедектердің құқықтары туралы» Конвенцияның 24-бабы 2-тармағында мүмкіндігі шектеулі балалардың тегін, сапалы және міндетті жалпы білім беру жүйесінде білім алулары үшін мүше-мемлекеттердің олардың жеке қажеттіліктерін ескере отырып «ақылға қонымды құралдармен» қамтамасыз етілуі керектігін [3] міндеттейді. Конвенцияда ақылға қонымды құралдарға «мүмкіндігі шектеулі адамдардың басқа адамдармен теңдей адамға тән барлық құқықтар мен бостандықтарды жүзеге асыруларын қамтамасыз етуге бағытталған қажетті жағдайлар» деген анықтама берілген.

Мүше-мемлекеттер мүмкіндігі шектеулі адамдарды білім алу үрдісіне және жергілікті қоғамның мүшесі ретінде толық және тең қатысуларын жеңілдету ету мақсатында мүмкіндігі шектеулі адамдардың өмірлік және әлеуметтік даму дағдыларын игеруге мүмкіндіктер тудырады. Осы мақсатта мүше-мемлекеттер :

а) Брайль әліппесін, баламалы қаріптерді меңгеруге, оларды бағдарлау мен ұтқырлық дағдыларын қалыптастыру

б) ымдау тілін меңгеруге және саңырау адамдардың тілдік тұлғасын насихаттау ;

с) адамдарды, соның ішінде зағип, керең, мылқау балаларды оқыту ең қолайлы тілдер мен әдістер, коммуникация құралдарын қолдану арқылы және білім мен әлеуметтік дамуға барынша қолайлы ортада жүзеге асырумен қатар қажетті өзге де шараларды қамтамасыз етулері қажет.

«Қазақстан Республикасында мүгедектігі бар адамдардың құқықтарын қамтамасыз ету және тұрмыс сапасын жақсарту жөніндегі 2025 жылға дейінгі Ұлттық Жоспарда» келтірілген мәліметтерге сүйенсек зағип балалар үшін 2017 жылдан бастап Брайль жүйесі бойынша және ірілендірілген қаріппен, сондай-ақ зияткерлік бұзушылықтары бар балаларға арналған оқулықтарды әзірлеу басталды, бұл салаға жыл сайын 140 млн теңгеден астам қаражат бөлінеді. 0-1, 5 және 7-сыныптарға арналған оқулықтар әзірленді, ал 2020 жылға дейін 11-сыныпты қоса алғанда, барлық оқулықтарды әзірлеу жоспарланған [10].

Әдебиеттер тізімі

1. Саламанкская декларация и рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями.

https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/salamanka.pdf (өтініш берген күні: 06.03.2025)

2. Конвенция о правах ребенка. Принята резолюцией 44/25 Генеральной Ассамблеи от 20 ноября 1989 года.

https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (өтініш берген күні: 06.03.2025)

3. Конвенция ООН «О правах инвалидов», принятая резолюцией 61\106 Генеральной Ассамблеи от 13.12.2006г.

https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/disability.shtml (өтініш берген күні: 06.03.2025)

4. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 заңы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319> (өтініш берген күні: 06.03.2025)
5. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар саны 200 мыңнан асады. <https://baq.kz/erekshe-bilim-beru-qazhettiligi-bar-balalar-sany-200-mynnan-asady-321225/> (өтініш берген күні: 06.03.2025)
6. Аутизм. Всемирная Организация здравоохранения. <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders> (өтініш берген күні: 06.03.2025)
7. Аутизм выявили у 15 тыс. детей в Казахстане. <https://24.kz/ru/news/zdravookhranenie/645259-autizm-vyyavili-u-15-tys-detej-v-kazakhstane> (өтініш берген күні: 06.03.2025)
8. Инклюзия детей с аутизмом и другими особенностями развития в школы Казахстана <https://bolashakcharity.kz/projects/kazhdyj-rebenok-dostoin-shkoly> (өтініш берген күні: 06.03.2025)
9. «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық –педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 11 шілдедегі №343 заңы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000343> (өтініш берген күні: 06.03.2025)
10. Қазақстан Республикасында мүгедектігі бар адамдардың құқықтарын қамтамасыз ету және тұрмыс сапасын жақсарту жөніндегі 2025 жылға дейінгі ұлттық жоспарды бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 28 мамырдағы № 326 қаулысы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000326> (өтініш берген күні: 06.03.2025)

References

1. Salamanskaya deklaraciya i ramki dejstvij po obrazovaniju lic s osobymi potrebnostyami. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/salamanka.pdf (өтініш берген күні: 06.03.2025)
2. Konvenciya o pravah rebenka Prinyata rezolyuciej 44/25 General'noj Assamblei ot 20 noyabrya 1989 goda. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (өтініш берген күні: 06.03.2025)
3. Konvenciya OON «O pravah invalidov» Prinyataya rezolyuciej 61\\106 General'noj Assamblei ot 13.12.2006g. Rezhim dostupa: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/disability.shtml (өтініш берген күні: 06.03.2025)
4. «Bilim turaly» Kazakstan Respublikasynyn 2007 zhylgy 27 shildedegi № 319 zany <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319> (өтініш берген күні: 06.03.2025)
5. Erekshe bilim beru kazhettiligi bar balalar sany 200 mynnan asady. <https://baq.kz/erekshe-bilim-beru-qazhettiligi-bar-balalar-sany-200-mynnan-asady-321225/> (өтініш берген күні: 06.03.2025)

6. Autizm. Vsemirnaya Organizaciya zdravoohraniya.
<https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders>
(өтиніш берген кyні: 06.03.2025)
7. Autizm vyvavili u 15 tys. detej v Kazahstane.
<https://24.kz/ru/news/zdravookhranenie/645259-autizm-vyvavili-u-15-tys-detej-v-kazahstane> (өтиніш берген кyні: 06.03.2025)
8. Inklyuziya detej s autizmom i drugimi osobennostyami razvitiya v shkoly Kazahstana
<https://bolashakcharity.kz/projects/kazhdyj-rebenok-dostoin-shkoly>
(өтиніш берген кyні: 06.03.2025)
9. «Kemtar balalardy aleumettik zhane medicinalyk –pedagogikalyk tuzeu arkyly koldau turaly» Kazakstan Respublikasynyn 2002 zhylgy 11 shildedegi №343 zany
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000343>
10. Kazakstan Respublikasynda muggedektigi bar adamdardyn kuckyktaryn kamtamasyz etu zhane turmys sapasyn zhaksartu zhonindegi 2025 zhylga dejingi ulttyk zhospardy bekitu turaly Kazakstan Respublikasy Ukimetin 2019 zhylgy 28 mamyrday №326 kaulysy
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000326> (өтиніш берген кyні: 06.03.2025)

Түсті: 27.06.2025 Мақұлданды: 29.06.2025 Онлайн қолжетімді: 30.06.2025

DOI: <https://www.doi.org/10.32523/2791-0954-2025-14-2-43-52>

БҰҰ Адам құқықтары жөніндегі шарттық органдарына жеке шағым жолдау туралы: рұқсаттылық талаптары

Арлан Алмасұлы

Заң ғылымдарының магистрі,

Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының ғылыми қызметкері

Астана, Қазақстан.

e-mail: almassuly.arlan@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0230-2657

Аңдатпа: Мақалада БҰҰ Адам құқықтары жөніндегі шарттық органдарына жолданатын жеке хабарламаларға қойылатын рұқсаттылық талаптары жүйеленіп талданады. Қазақстан Республикасы азаматтары тарапынан жолданған шағымдардың елеулі бөлігі қабылдауға жатпайды деп танылғаны атап көрсетіліп, бұл құбылыстың негізгі себептері ретінде рәсімдік және құқықтық талаптардың сақталмауы алға тартылады. Автор халықаралық құқық нормалары мен шарттық органдардың практикалық шешімдеріне сүйене отырып, рұқсаттылық талаптарының мазмұнын нақтылайды (*ratione temporis*, *ratione materiae*, *ratione personae* және т.б.). Сонымен қатар мақаланың мақсаты – мемлекеттік тілде сапалы құқықтық-ақпараттық материал ұсынып, авторлардың жиі жіберетін қателіктерін алдын ала түсіндіру арқылы, хабарламалардың іс мәні бойынша қаралу мүмкіндігін арттыруға ықпал ету.

Түйін сөздер: адам құқықтары, халықаралық құқық, шарттық органдар, халықаралық ұйым, жеке шағым.

Submission of Individual Complaints to the UN Human Rights Treaty Bodies: Admissibility Requirements

Almassuly Arlan

Master of Laws,

Researcher at the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

Astana, Kazakhstan

e-mail: almassuly.arlan@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0230-2657

Abstract: This article provides a systematic analysis of the admissibility requirements for individual communications submitted to the UN human rights treaty bodies. It highlights that a significant portion of complaints submitted by citizens of

the Republic of Kazakhstan have been declared inadmissible, primarily due to the failure to meet procedural and legal requirements. Drawing on international legal norms and the jurisprudence of the treaty bodies, the author clarifies the content of admissibility criteria (*ratione temporis*, *ratione materiae*, *ratione personae*, etc.). The aim of the article is to provide high-quality legal and informational material in the state language in order to explain common mistakes made by authors of complaints, thereby increasing the likelihood of their consideration on the merits.

Keywords: human rights, international law, treaty bodies, international organization, individual complaint.

Подача индивидуальной жалобы в договорные органы ООН по правам человека: условия приемлемости

Алмасулы Арлан

Магистр юридических наук,

Научный сотрудник Института законодательства и правовой информации
Республики Казахстан

Астана, Казахстан

e-mail: almassuly.arlan@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0230-2657

Аннотация: В статье системно анализируются условия приемлемости индивидуальных сообщений, направляемых в договорные органы ООН по правам человека. Отмечается, что значительная часть жалоб, поданных гражданами Республики Казахстан, была признана недопустимой, в первую очередь из-за несоблюдения процессуальных и правовых требований. Автор, опираясь на нормы международного права и практику договорных органов, подробно раскрывает содержание условий приемлемости (*ratione temporis*, *ratione materiae*, *ratione personae* и др.). Целью статьи является предоставление качественного правового и информационного материала на государственном языке с тем, чтобы объяснить часто допускаемые авторами ошибки и тем самым повысить вероятность рассмотрения жалоб по существу.

Ключевые слова: права человека, международное право, договорные органы, международная организация, индивидуальная жалоба.

Кіріспе

2025 жылғы деректерге сәйкес, БҰҰ Адам құқықтары жөніндегі шарттық органдарына Қазақстан Республикасына қарсы барлығы 84 жеке хабарлама (шағым) жолданған. Олардың 64-іне қатысты іс мәні бойынша шешімдер қабылданды. Екі шағым бойынша (А. Андросов пен Н.З. хабарламалары бойынша) шарттық органдар мемлекет тарапынан адам құқықтары бұзылмаған деген қорытындыға келді. Ал басқа 62 шағымға қатысты, керісінше, Қазақстан

өзіне алған халықаралық шарттық міндеттемелерді орындамау себебінен хабарлама авторларының құқықтарын бұзды деп танылды.

Өзге хабарламаларға келсек, тоғыз жағдайда шарттық органдар оларды қарауды тоқтату туралы шешім қабылдаған, негізінен авторлармен байланыс орнату мүмкін болмағандықтан. «Т. Абдусаматов және тағы 28 өтініш беруші» шағымын бөлек атап кеткен жөн, себебі оған қатысты Адам құқықтары жөніндегі комитет екі дербес шешім қабылдады: бірі – хабардың қабылдауға жататыны туралы, екіншісі – іс мәні бойынша.

Қалған он бір жеке хабарламаны шарттық органдар қабылдауға жатпайды деп тауып, тиісті шешімдер шығарды. Нәтижесінде, қабылдауға жарамсыз деп танылған хабарламалар жалпы тіркелген шағымдардың шамамен 13 %-ын құрауда – бұл санды елеусіз деп айту қиын. Одан бөлек, атап кету қажет, бұл көрсеткіш тек ресми түрде тіркелген шағымдарға негізделген: бірқатар хабарламалар бастапқы формалдық талаптарға сай болмағандықтан, алғашқы іріктеуден өтпей, ресми деректерге енбей қалғаны ықтимал. Демек, қабылдауға алынбаған шағымдардың нақты үлесі бұдан да жоғары болуы мүмкін.

Мұндай қалыптасып жатқан жағдай еш күмәнсіз адам құқықтарының сақталуына деген өзінің белгілі әсерін тигізіп отырғаны анық, себебі тиісті рәсімдік және рұқсаттылық талаптар толық сақталмағандықтан, бірқатар хабарламалар негізгі мәні бойынша қаралмауда; ал олардың көбінде шынайы құқықбұзушылық фактілері орын алуы әбден мүмкін, бірақ бұл жайттар назардан тыс қалуда.

Мәселені болса ғылыми немесе заңи деңгейде шешу *prima facie* күрделі болып көрінеді, өйткені шарттық орган жеке хабарламаны қабылдамау туралы шешім шығарған жағдайда негізгі жауапкершілік, әдетте, хабарлама авторы мен оның өкіліне жүктеледі, демек, мәселені шешудің алғашқы тетігі де дәл солардың қолында.

Алайда сұрақты тереңірек зерделесек, аталғандай мұндай шешімдердің басым бөлігі, ең алдымен, авторлар мен олардың өкілдерінің рәсімдік және рұқсаттылық талаптарды сақтамауынан туындайды; бұл болса олардың құқықтық білімінің жеткіліксіздігінен болуы мүмкін. Мұндай жағдай, өз кезегінде, әдетте, қоғамда құқықтық ақпараттың толыққанды деңгейде таралмауымен, әсіресе мемлекеттік тілде сапалы материалдардың тапшылығымен байланысты. Демек, жұртшылықты тиісті ақпаратпен қамтамасыз ету мәселені, ең болмағанда жанама түрде, шешуге ықпал ете алады; сондықтан бұл проблеманы ғылыми әрі заңи тұрғыдан қарастырудың да белгілі мағынасы бар.

Шарттық органдар да бұл пікірді мойындауда; өздерінің жалпы ескертулерінде халықты олардың мандаты мен рәсімдері туралы кеңінен хабардар ету қажеттігін жүйелі түрде атап көрсетіп, ондай істің маңызы зор екенін атауда — әсіресе балалар, мигранттар және өзге де осал топтар контекстінде (өйткені оларға, әрине, ерекше тәсіл қажет). Мәселен, Балалар құқықтары комитетінің «Конвенцияны жүзеге асыруға арналған жалпы шаралар»

жөніндегі №5 Жалпы ескертуінің 67-тармағында: «Мемлекеттер Конвенция туралы білімді қоғамның барлық мүшелері арасында кеңінен таратуға арналған жан-жақты стратегия әзірлеуі тиіс» деп нақты көрсетілген.

Қазіргі кезде, шынында да, шарттық органдарға қатысты арнайы құқықтық-ақпараттық материалдар, әсіресе мемлекеттік (қазақ) тілінде, өте аз. Соның салдарынан хабарлама авторлары шағым беру тәртібі, рәсімдік және рұқсаттылық талаптар жөнінде толыққанды ақпарат ала алмауы мүмкін; бұл өз кезегінде олардың хабарламасының қабылдауға жарамсыз деп танылу ықтималдығын айтарлықтай арттырады.

Бұл ғылыми мақала БҰҰ-ның адам құқықтары жөніндегі шарттық органдарына жолданатын жеке хабарламалардың іс мәні бойынша қаралу сатысына өтуіне ықпалын тигізуді көздеп, сол үшін ең болмағанда алдын ала сақталуы тиіс рұқсаттылық талаптарын жүйелеп мемлекеттік тілде ұсынуды мақсат етеді.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында БҰҰ Адам құқықтары жөніндегі шарттық органдарының ресми құжаттары, соның ішінде шарттар мен оларға қосымша факультативтік хаттамалар, шарттық органдардың регламенттері, жалпы ескертулер, шешімдер, сондай-ақ БҰҰ Адам құқықтары жөніндегі жоғарғы комиссары басқармасының ресми веб-сайтында жарияланған нұсқаулықтар пайдаланылды. Сонымен қатар Қазақстан Республикасының осы саладағы халықаралық міндеттемелеріне және ұлттық сот жүйесіне қатысты қолданыстағы нормативтік құқықтық актілер мен сот практикасындағы деректер де назарға алынды.

Нәтижелер мен талқылау

Қолжетімді шарттық органдар

Теориялық тұрғыдан алғанда, БҰҰ-ның адам құқықтары жөніндегі он шарттық органының тоғызы белгілі бір жағдайларда жеке хабарламаларды қабылдап, қарауға құзыретті. Алайда іс жүзінде бұл өкілеттікті қазіргі таңда сегіз ғана орган жүзеге асырып отыр [1].

Еңбекші-мигранттар құқықтары жөніндегі комитетте (ЕМҚК) жеке хабарламаларды қарау құзыреті көзделгенімен, аталған тетік Еңбекші-мигранттары мен олардың отбасы мүшелерінің құқықтарын қорғау туралы халықаралық конвенцияның 77-бабына қатысты кемінде он Мемлекет тарап тиісті мәлімдеме жасағаннан кейін ғана күшіне енеді; бүгінгі күні мұндай мәлімдемені бар-жоғы төрт мемлекет қана ұсынған.

Ал Азаптаудың алдын алу жөніндегі кіші комитетінің (АҚКК) жеке хабарламаларды қарау құзыреті мүлде жоқ. Осыған байланысты қазіргі таңда кез келген адам БҰҰ-ның адам құқықтары жөніндегі бар-жоғы сегіз шарттық органның біріне ғана жеке хабарлама жолдай алады:

1) Адам құқықтары жөніндегі комитет (АҚК);

- 2) Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою комитеті (ӘҚКЖК);
- 3) Азаптауға қарсы комитет (АҚК);
- 4) Нәсілдік кемсітушілікті жою комитеті (НКЖК);
- 5) Мүгедектер құқықтары комитеті (МҚК);
- 6) Мәжбүрлі жоғалып кетулерге қарсы комитет (МЖКҚК);
- 7) Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар комитеті (ЭӘМҚК);
- 8) Бала құқықтары комитеті (БҚК).

Мұнда бір маңызды жайтты атап өткен жөн: жоғарыда аталған шарттық органдардың жеке хабарламаларды қарау құзыреті болғанымен, белгілі бір мемлекеттің юрисдикциясындағы тұлғалар бұл тетікті автоматты түрде пайдалана алмайды. Тұлға ұйымға жүгінуі үшін, өзі қай мемлекеттің юрисдикциясында болса, сол мемлекет тиісті шарттық органның құзыретін ресми түрде мойындауы қажет; бұл талап халықаралық шарттардың өзінде арнайы нормалармен белгіленген. Мысал ретінде Мүгедектер құқықтары туралы конвенцияға қосымша Факультативтік хаттаманың 1-бабының 1-тармағын айтылған: «Осы Хаттамаға қатысушы мемлекет Мүгедектер құқықтары жөніндегі комитеттің хабарламаларды қабылдап, қарау құзыретін мойындайды». Ал дәл осы баптың 2-тармағында «Комитет хабарламаны қабылдамайды, егер ол Конвенцияға қатысушы, бірақ осы Хаттамаға қатыспаған мемлекетке қатысты болса» деп айқындалған. Демек, Мүгедектер құқықтары жөніндегі комитеттің құзыретін мойындамаған кез келген мемлекетке қатысты түскен хабарламалар (атап айтқанда, сол мемлекеттің азаматтары жолдаған шағымдар) қарауға қабылданбайды.

Осыған орай, Қазақстанның жағдайына келсек, соңғы деректер бойынша мемлекет келесі шарттық органдардың жеке хабарламаларды қарау құзыретін (факультативтік хаттамаларды ратификациялау немесе арнайы декларациялар жасау арқылы) мойындады:

- 1) Адам құқықтары жөніндегі комитет (АҚЖК);
- 2) Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою комитеті (ӘҚКЖК);
- 3) Азаптауға қарсы комитет (АҚК);
- 4) Нәсілдік кемсітушілікті жою комитеті (НКЖК);
- 5) Мүгедектер құқықтары комитеті (МҚК);
- 6) Бала құқықтары комитеті (БҚК).

Нәтижесінде Қазақстан Республикасы юрисдикциясындағы тұлғалар жеке хабарламаны тек жоғарыда аталған алты органның біріне ғана жолдай алады. Ал, мысалы, Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар комитеті (ЭӘМҚК), Мәжбүрлі жоғалып кетулерге қарсы комитет (МЖКҚК) және Еңбекші-мигранттар құқықтары жөніндегі комитет (ЕМҚК) қазіргі таңда қолжетімсіз болып саналады.

Жеке хабарламаға қойылатын рұқсаттылық талаптары

Мемлекеттің юрисдикциясындағы тұлға қай шарттық органдар қолжетімді екені айқындағаннан кейін, келесі өзінің хабарламасын нақты қай органға жолдай алатынын анықтау қажет. Бұл кез енде басты назар рұқсаттылық

талаптарына аударылуға тиіс, өйткені дәл осы талаптар нақты құқықтық шеңберді белгілейді.

Ration temporis.

Ratione temporis талабы бойынша, жеке хабарламада баяндалған құқық бұзушылық мемлекет шарттық органның құзыретін ресми таныған күннен кейін орын алуы тиіс; өзге жағдайда шағым қарауға қабылданбайды [2].

Мысалы, Балалар құқықтары туралы конвенцияға жеке хабарламалар рәсіміне қатысты Факультативтік хаттаманың 20-бабының 2-тармағында («Күшіне енгеннен кейінгі бұзушылықтар») былай делінген: «... Хаттама мемлекет үшін күшіне енгеннен кейін Конвенцияда немесе оның алғашқы екі Факультативтік хаттамасында көзделген құқықтардың бұзылу орын алған жағдайларына ғана таралады». Ұқсас ережелер басқа да тиісті халықаралық шарттарда көзделген.

Осы құқықтық негізге сүйенсек, Қазақстанда тұратын кез келген адам қолжетімді алты шарттық органның біріне жеке хабарлама жолдай алады, бірақ шағымға негіз болған құқық бұзушылық Қазақстан сол органның құзыретін ресми таныған күннен кейін орын алуы тиіс (нақтырақ факультативтік хаттама күшіне енген немесе арнайы мәлімдеме күшіне енген сәттен кейін). Егер бұзушылық бұған дейін орын алса, орган хабарламаны мәні бойынша қарамай, оны қабылдауға жарамсыз деп тануы ықтимал.

Мысалы, Алмас Кушербаев ісін еске түсірсек болады. Өз жеке хабарламасында автор мемлекет үшін Факультативтік хаттама 2009 жылғы 30 қыркүйекте күшіне енгенге дейін орын алған оқиғаларға сілтеме жасаған; сол себепті Адам құқықтары жөніндегі комитет шағымды *ratione temporis* талабына сәйкес қабылдауға жарамсыз деп тануға мәжбүр болды.

Алайда, егер құқық бұзушылық факультативтік хаттама (немесе мәлімдеме) күшіне енгенге дейін дейін басталып, кейін де жалғаса берсе (мысалы, ұзақ мерзімді қамау немесе із-түзсіз жоғалту), ол созылмалы сипатта деп есептеліп, *ratione temporis* талабы оған қатысты қолданылмауы мүмкін. Мұндай жағдайды дәлелдеу автордың міндеті болса, мемлекет тарап бұзушылықтың жалғаспағанын көрсетуді өз мойнына алуы тиіс. Осы тұрғыда, мысалы, Адам құқықтары жөніндегі комитеттің жалпы ескертуіндегі 9-тармақта былай делінген: «Факультативтік хаттама осы мемлекет үшін күшіне енгенге дейінгі кезеңге қатысты болып көрінетін хабарламаға жауап берген кезде (*ratione temporis* қағидасы), мемлекет тарап бұл жайтқа нақты сілтеме жасап, өткендегі құқықбұзушылықтың мүмкін үздіксіз салдарына қатысты кез келген түсіндірмені де қамтуы тиіс».

Ration materia.

Ratione materiae талабына сәйкес, шағымда баяндалған бұзушылық сол шарттық орган қарастыратын халықаралық шартта нақты көзделген құқықтардың шеңберінде болуы тиіс [3].

Мысалы, Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіге қосымша Факультативтік хаттаманың 2-бабында: «Пактте

көзделген экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтардың кез келгенін осы мемлекет тарап бұзды деп есептейтін, оның юрисдикциясындағы жеке тұлғалар немесе тұлғалар тобы не олардың атынан өкілдері Комитетке хабарлама жолдай алады ...» деп көрсетілген. Ұқсас ережелер басқа да тиісті халықаралық шарттарда көзделген.

Осы құқықтық негізге сүйене отырып, автор шағымда бұзылған құқыққа сәйкес тиісті шарттық органды дұрыс таңдауға тиіс: мысалы, азаптауға қатысты шағым — Азаптауға қарсы комитетке (АҚК) жолданады. Егер шағымда көрсетілген құқық тиісті шартта көзделмесе, мұндай хабарлама қабылдауға жарамсыз деп танылады.

Кейбір құқықтар бірнеше шартта параллель қорғалуы мүмкін. Мысалы, азаптауға тыйым — Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық Пактінің 7-бабында және Азаптауға қарсы конвенцияда да көзделген [14; 15]. Сол себепті автор, бір жағынан, таңдау жасай алады, бірақ параллель қарауға тыйым қағидасына сәйкес бір құқық бұзушылық бойынша шағымды екі органға қатар жолдай алмайды.

Ratione personae.

Ratione personae талабы шарттық органның жеке хабарламаны қарауын оның субъектілік құрамына байланысты шектейді: шағымды тек құқық бұзушылықтың тікелей жәбірленушісі ұсына алады; ал жалпы «қоғам мүддесі» (*actio popularis*) негізіндегі өтініштер қабылданбайды.

Белгілі жағдайларда шағымды сенім білдірілген адвокат немесе туыс ұсына алады: егер жәбірленуші қайтыс болса немесе бостандығынан айырылса, оның жақын туыстары не заңды өкілдері өтінішті атынан жолдай алады, бірақ бұл үшін өкілеттік құжаттары немесе нақты туыстық байланысы дәлелденуі тиіс. Сондай-ақ бір бұзушылық бірнеше адамға әсер еткен жағдайда, барлық жәбірленушілердің аты-жөні, байланыс деректері және қолы көрсетілген ұжымдық хабарлама мүмкін; әйтсе де «белгісіз топтың» атынан берілген өтініштер қабылданбайды.

Мысал ретінде осыған дейін мысал ретінде келтірілген Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіге қосымша Факультативтік хаттаманың 2-бабының екінші жартысында мынадай түсіндірме берілген: «Егер хабарлама жеке тұлғалар немесе тұлғалар тобының атынан ұсынылса, бұл олардың келісімімен жасалуы тиіс, тек автор олардың атынан ондай келісімсіз әрекет етуге негіз бар екенін дәлелдей алатын жағдайлардан басқа».

Ішкі құқықтық қорғау құралдарын толық тауысып шығу талабы (*exhaustion of domestic remedies*).

Бұл талапқа сәйкес, шарттық органға жүгінбес бұрын, автор мемлекеттің барлық қолжетімді, тиімді әрі жеткілікті ішкі құқықтық қорғау құралдарын толық пайдаланып шығуға міндетті. Сондықтан алдымен ұлттық деңгейдегі әдеттегі сатылардан өтуі қажет. Қазақстанда бұл тәртіп:

- 1) Аудандық/қалалық сот;

2) Облыстық сот (апелляция);

3) Жоғарғы Сот (кассация); және, 2023 жылдан бастап, қажет болған жағдайда - Конституциялық Сотқа жүгіну қажет.

Осы сатыларды өтпей тұрып БҰҰ автор органына жүгінсе, хабарлама қабылдауға жарамсыз деп танылуы ықтимал.

Айта кету керек, егер ұлттық орган істі шамадан тыс созып жіберсе (ұзақ тергеу немесе сот талқылауы) не тиімді нәтиже бере алмайтыны алдын-ала айқын болса, мұндай қорғану құралдары «тиімсіз» немесе «иллюзорлы» деп саналып, автор оларды қолдануға міндетті емес болып танылады. Алайда мұндай жағдайды автор нақты дәлелдермен негіздеуі тиіс.

Параллельді қарауға тыйым салу (*non-duplication / res judicata*).

Жеке хабарлама шарттық органға тапсырылған сәтте, сол немесе ұқсас мән-жайлар бойынша басқа халықаралық немесе аймақтық механизмде (мысалы, Еуропалық Адам құқықтары сотында (ЕАҚС), Африка адам құқықтары және халықтар құқықтары комиссиясында, Америкааралық адам құқықтары сотында) іс қаралып жатпауға тиіс әрі бұған дейін түпкілікті шешім шығарылмауы керек. Бұл талап, бір жағынан, «екі рет қарамау» (*res judicata*) қағидасын, екінші жағынан, халықаралық сот пен шарттық орган юрисдикцияларының параллельдігін болдырмауды көздейді.

Егер екі органға жолданған арыздардың құқықтық негізі мен фактілік мән-жайлары толық бірдей болмаса (мысалы, ЕАҚК-та 6-бап «әділ сот талқылауы», АСКП 7-бап «азаптауға тыйым»), кей жағдайларда қатар қарауға тыйым қолданылмайды. Одан бөлек, ЕАҚС-тың алдын-ала қабылдамай тастау туралы қаулысы (*manifestly ill-founded*) түпкілікті шешім болып есептелмейді; ондай жағдайда шарттық орган шағымды қабылдауы мүмкін, өйткені шағым іс мәні бойынша қаралмаған.

Зиянды пайдаланбау және хабарды уақтылы беру (*non-abuse / reasonable time*).

Шарттық органдарға жүгіну құқығы адал ниетпен жүзеге асырылуға тиіс; өтініш беруші бұл тетікті ар-ұждансыз, саяси немесе өзге бөтен мақсатпен қолданбауы керек. Бұған қоса, жеке хабарлама бұзушылық орын алғаннан немесе ішкі құқықтық қорғау құралдары сарқылғаннан кейін ақылға қонымды мерзім ішінде тапсырылуы қажет.

Кешігуге ақтайтын себептер (ұзақ ауыр ауру, құжаттарға қолжетімсіздік, елден мәжбүрлі шығу) дәлелденсе, Комитет мерзімдік талапты икемді қолданады. Ал созылмалы бұзушылықтарда (ұзақ мерзімді қамау) уақыт өлшемі әлсірейді; бірақ сонда да жәбірленуші бостандығын алған соң қысқа мерзімде шағымдануы тиіс.

Рәсімдік талаптар.

Рұқсаттылық шарттарынан бөлек, автор жеке хабарламасының қабылданбай қалмауы үшін бірқатар рәсімдік талаптарды да сақтауға тиіс. Мысалы,

- Хабарлама БҰҰ-ның кез келген ресми тілінде жолдануы керек (юанс: тәжірибеде ағылшын тіліндегі шағымдар жылдам қарастырылатыны байқалады);
- Шарттық органдар тек жазбаша түрде ұсынылған өтініштерді қабылдайды (электрондық пошта арқылы жіберу рұқсат етіледі, алайда қол қойылған скан нұсқасы қоса жолдануы керек);
- БҰҰ-ның адам құқықтары жөніндегі Жоғарғы комиссары басқармасы сайтында жарияланған стандартты бланкті пайдалану ұсынылады (онда міндетті деректер мен құрылым айқын көрсетілген);
- Анонимді өтініштер қабылданбайды (бірақ шартты органдар түпкілікті шешімде өтініш берушінің жеке деректерін жасырын ұстай алады);
- Мәтін қысқа әрі нақты болғаны жөн (тым көлемді қосымшалар (дәлелдемелер) нөмірленіп, жүйеленуі керек).

Негізінде, әрбір шарттық органның рәсімдік ерекшеліктері бар, сол себепті ең өзекті ақпаратты олардың регламентінің соңғы редакцияларынан және Жоғарғы комиссары басқармасы сайтында жарияланған ресми нұсқаулықтарынан қараған дұрыс, өйткені одан бөлек рәсім үнемі жетілдіріліп жатқандықтан, жаңартылған талаптар көптен шығуы мүмкін.

Қорытынды

Осылайша, мақалада БҰҰ Шарттық органдарына жолданатын жеке хабарламалардың рұқсаттылық талаптарына қатысты негізгі ақпарат жүйеленіп ұсынылды. Бұл, өз кезегінде, болашақта рәсімдік не рұқсаттылық қателіктердің алдын алу үшін көмектеседі деген үміттеміз.

Одан бөлек жалпы зерттеу құқықтық сауаттылықты арттыруға бағытталған, әсіресе жеке хабарлама рәсімінің құқықтық тетіктері туралы ақпаратты. Аталған мәліметтерге қатысты мемлекеттік тілде ақпарат аз екенін ескере бұл жұмыс ерекше өзектілікке ие..

Әдебиеттер тізімі

1. Автономов А.С. БҰҰ жүйесіндегі шарттық органдардың жеке хабарламаларды қарауы // Халықаралық әділет. – 2013. – № 3 (7). – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rassmotrenie-individualnyh-soobscheniy-dogovornymi-organami-v-sisteme-organizatsii-obedinyonnyh-natsiy> (өтініш берген күні: 10.07.2025).
2. Complaints Procedures. UN Human Rights Treaty Bodies // OHCHR. – URL: <https://www.ohchr.org/ru/treaty-bodies/human-rights-bodies-complaints-procedures> (өтініш берген күні: 14.07.2025).
3. Reporting Violations of Human Rights // OHCHR. – URL: https://www.ohchr.org/ru/reporting_violations (өтініш берген күні: 16.07.2025).

References

1. Avtonomov A.S. BŪŪ júiesindeгі sharttyq organdardyn zheke habarlamalardy qarawy // Halyqaralyq ádílet. – 2013. – № 3 (7). – URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/rassmotrenie-individualnyh-soobscheniy-dogovornymi-organami-v-sisteme-organizatsii-obedinyonnyh-natsiy> (өтініш берген күйі:10.07.2025).

2. Complaints Procedures. UN Human Rights Treaty Bodies // OHCHR. – URL: <https://www.ohchr.org/ru/treaty-bodies/human-rights-bodies-complaints-procedures> (өтініш берген күйі: 14.07.2025).

3. Reporting Violations of Human Rights // OHCHR. – URL: https://www.ohchr.org/ru/reporting_violations (өтініш берген күйі:16.07.2025).

Поступила: 19.05.2025. Одобрена: 13.06.2025. Доступна онлайн: 30.06.2025

MPНТИ 10.87.27

DOI: <https://www.doi.org/10.32523/2791-0954-2025-14-2-53-62>

Дипломатическая защита российских граждан за рубежом в современном международном праве

Подобаев Владислав Юрьевич

Аспирант Российской Академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации, Институт права и национальной безопасности, кафедра международного и интеграционного права

Москва, Российская Федерация

e-mail: podobaev97@mail.ru

ORCID: 0009-0008-8373-0098

Аннотация: Настоящее исследование посвящено вопросам дипломатической защиты российских граждан за рубежом, чьи права были нарушены. Физические лица, находящиеся на территории иностранного государства часто подвергаются неправомерным действиям со стороны отдельных лиц или властей государства пребывания и не всегда в таких ситуациях меры правовой защиты, предусмотренные законодательством государства пребывания, носят исчерпывающий характер для достижения полной защиты и восстановления нарушенных прав. В случаях, когда нарушение прав и интересов соотечественников выходит за рамки национального законодательства и влечет за собой нарушение норм международного права, государства сохраняют за собой право прибегнуть к механизмам дипломатической защиты.

Научная значимость исследования состоит в проведении анализа использования механизма дипломатической защиты прав российских граждан с учетом современной международной обстановки.

Кроме того, защита прав соотечественников, является одним из приоритетов государственной политики РФ, соответственно в работе будет проанализирована деятельность органов государственной власти РФ по восстановлению нарушенных прав и защите прав соотечественников.

Основные выводы и ценностью данной работы является рассмотрение и выведение новых способов защиты прав граждан за рубежом в условиях международной напряженности. Были найдены новые подходы в защите граждан за рубежом с привлечением первых лиц государства.

Ключевые слова: международное право, дипломатическая защита, исчерпание внутренних средств правовой защиты, геополитика, международные отношения, органы внешних сношений, международное правосудие, международно-правовые обязательства.

Қазіргі халықаралық құқық бойынша шетелдегі Ресей азаматтарын дипломатиялық қорғау

Подобаев Владислав Юрьевич

Ресей Федерациясы Президенті жанындағы Ресей халық шаруашылығы және мемлекеттік қызмет академиясының аспиранты, Құқық және ұлттық қауіпсіздік институты, Халықаралық және интеграциялық құқық кафедрасы Мәскеу, Ресей Федерациясы

e-mail: podobaev97@mail.ru

ORCID: 0009-0008-8373-0098

Аңдатпа: Бұл зерттеу шетелде құқықтары бұзылған Ресей азаматтарын дипломатиялық қорғау мәселелеріне арналған. Шетел мемлекетінің аумағында жүрген жеке тұлғалар жиі сол елдің азаматтары немесе билік органдары тарапынан заңсыз әрекеттерге ұшырайды. Мұндай жағдайларда, қабылдаушы мемлекеттің заңнамасында көзделген құқықтық қорғау шаралары бұзылған құқықтарды толық қорғау мен қалпына келтіруге әрдайым жеткілікті бола бермейді. Азаматтардың құқықтары мен мүдделерінің бұзылуы ұлттық заңнамадан тыс шығып, халықаралық құқық нормаларының бұзылуына әкеп соққан жағдайда, мемлекеттер дипломатиялық қорғау тетіктеріне жүгіну құқығын өздерінде сақтайды.

Зерттеудің ғылыми маңызы – қазіргі халықаралық ахуалды ескере отырып, Ресей азаматтарының құқықтарын қорғауда дипломатиялық қорғау тетігінің қолданылуын талдауда.

Сонымен қатар, отандастардың құқықтарын қорғау – Ресей Федерациясының мемлекеттік саясатының басым бағыттарының бірі. Осыған орай, жұмыста Ресей Федерациясы мемлекеттік органдарының бұзылған құқықтарды қалпына келтіру және отандастардың құқықтарын қорғау жөніндегі қызметі талданады.

Бұл еңбектің негізгі қорытындылары мен құндылығы – халықаралық шиеленіс жағдайында шетелдегі азаматтардың құқықтарын қорғаудың жаңа тәсілдерін қарастыру мен ұсыну. Мемлекет басшыларының қатысуымен шетелдегі азаматтарды қорғаудың жаңа көзқарастары табылды.

Түйін сөздер: халықаралық құқық, дипломатиялық қорғау, ішкі құқықтық қорғау құралдарының таусылуы, геосаясат, халықаралық қатынастар, сыртқы істер органдары, халықаралық әділсот, халықаралық-құқықтық міндеттемелер.

Diplomatic protection of Russian citizens abroad in modern international law

Podobaev Vladislav Y.

Postgraduate student of the Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration, Institute of Law and National Security, Department of International and Integration Law

Moscow, Russian Federation
e-mail: podobaev97@mail.ru
ORCID: 0009-0008-8373-0098

Abstract: This study is devoted to the issues of diplomatic protection of Russian citizens abroad whose rights have been violated. Individuals located in the territory of a foreign state are often subject to unlawful actions by individuals or authorities of the host state and not always in such situations the legal protection measures provided for by the legislation of the host state are exhaustive in order to achieve full protection and restoration of violated rights. In cases where the violation of the rights and interests of compatriots goes beyond the scope of national legislation and entails a violation of international law, states retain the right to resort to diplomatic protection mechanisms.

The scientific significance of the study consists in analyzing the use of the mechanism of diplomatic protection of the rights of Russian citizens, taking into account the current international situation.

In addition, the protection of the rights of compatriots is one of the priorities of the state policy of the Russian Federation, accordingly, the work will analyze the activities of state authorities of the Russian Federation to restore violated rights and protect the rights of compatriots.

The main conclusions and value of this work is the consideration and derivation of new ways to protect the rights of citizens abroad in the context of international tension. New approaches were found in the protection of citizens abroad with the involvement of top officials of the state.

Keywords: international law, diplomatic protection, exhaustion of domestic remedies, geopolitics, international relations, foreign relations bodies, international justice, international legal obligations.

Введение

Дипломатическая защита является одним из наиболее эффективных механизмов обеспечения защиты прав и интересов физических и юридических лиц за рубежом.

Физические лица, находящиеся на территории иностранного государства, часто подвергаются неправомерным действиям со стороны отдельных лиц или властей государства пребывания и не всегда в таких ситуациях меры правовой защиты, предусмотренные законодательством государства пребывания, носят исчерпывающий характер для достижения полной защиты и восстановления нарушенных прав. В случаях, когда нарушение прав и интересов индивидов или компаний выходит за рамки национального законодательства и влечет за собой нарушение норм международного права, государства сохраняют за собой право прибегнуть к механизму дипломатической защиты.

Материалы и методы

Методологическая основа настоящей работы складывается из методов дедукции, индукции, анализа, синтеза, формально-логического, системно-структурного, формально-юридического, сравнительно-правового, историко-правового и иных методов исследования. Материалы исследования включили международно-правовые акты и научную литературу в области дипломатической защиты.

Обсуждение и результаты

Несмотря на большую историю развития института дипломатической защиты, его активное развитие пришлось на XX век, в период развития системы международного права. Институт дипломатической защиты опирается на принципиально важные для международного права конвенции.

В сфере международных отношений и защиты прав граждан за границей ключевую роль играют две основные конвенции. Это Венская конвенция о дипломатических сношениях, принятая в 1961 году, и Венская конвенция о консульских сношениях 1963 года.

Венская конвенция 1961 года устанавливает в статье 3 положение о защите интересов граждан государства гражданства в соответствии с международным правом[3].

Венская конвенция 1963 года также содержит положения, касающиеся свободы сношений. Так, в частности, статья 36 пункты b и c указывают, что консульскому должностному лицу должно быть сообщено о любом задержании гражданина представляемого государства, ожидания в отношении него судебного разбирательства. Также консульское должностное лицо имеет право беспрепятственно посещать задержанного гражданина для беседы с ним, ведения переписки, а также обеспечения мер по юридическому представительству [4].

Данные положения Конвенций лишь подчеркивают, что в государстве пребывания аккредитуемое государство защищает не только собственные интересы, но и интересы граждан в качестве основных задач органов внешних сношений.

К источникам международного права, применимым к институту дипломатической защиты также помимо универсальных международных договоров стоит отнести региональные соглашения по консульским вопросам. Такого рода соглашения как правило затрагивают конкретные вопросы осуществления консульской деятельности в области защиты прав и свобод граждан государства гражданства. Например, таким из региональных соглашений, является Соглашение стран СНГ 1992 года о безвизовом передвижении граждан государств Содружества Независимых Государств по территории его участников.

Двусторонние консульские конвенции также являются важными источниками международного права в вопросе осуществления дипломатической

защиты. Специфика таких соглашений, как правило, содержит одинаковое содержание, где определены функции, полномочия, привилегии и иммунитеты. Следует отметить, что основой для всех двусторонних консульских конвенций является Венская конвенция о консульских сношениях, принятая в 1963 году. Эта конвенция содержит ключевые положения, необходимые для функционирования консульских учреждений, при этом зачастую наблюдается более детальная проработка двусторонних конвенций между государствами с целью обезопасить дипломатических и консульских служащих на территории иностранного государства.

В качестве последнего утвержденного документа в области дипломатической защиты является Проект статей о дипломатической защите Комиссией международного права ООН 2006 года. Документ имеет важное значение для современного международного права, поскольку дает международно-правовое определение двум принципиальным вопросам: вопрос гражданской принадлежности потерпевшего лица и соблюдение принципа исчерпание внутренних ресурсов. Проект статей КМП о дипломатической защите был основан на положениях Проекта статей об ответственности государств за 2001 год [2].

Важное положение документа, которое стоит отметить: основанием для осуществления дипломатической защиты является деяние государства, вследствие которого был нанесен вред иностранному лицу.

Так, например, в отношении лиц без гражданства установлено: «Независимо от положений пункта 1 дипломатическая защита может осуществляться государством в отношении лица, не имеющего его гражданства, в соответствии с проектом статьи». Проект статей о дипломатической защите занимается определением прав и статуса иностранных граждан в контексте национального и международного права. Этот документ подчеркивает взаимосвязь между юридическими нормами на уровне государства и международными правилами, указывая на то, что нарушение прав иностранцев может привести к активации механизмов дипломатической защиты.

Проект состоит из 19 статей, каждая из которых регулирует способы предоставления дипломатической защиты и механизмы обеспечения этой защиты. В основе института дипломатической защиты лежат принципы, обязательные к соблюдению при реализации права государства гражданства на осуществление такого рода защиты. В частности, международная судебная практика XX века заложила основу в вопросе защиты иностранных граждан за рубежом, включая вопросы защиты лиц с двойным и множественным гражданством, защиты лиц без гражданства, а также вопрос осуществления такой правовой защиты[1].

Также важно отметить принципиально значимые статьи 4 и 5 данного документа при рассмотрении дел, где права граждан государства гражданства были нарушены. В частности, статья 4 разъясняет, что государство имеет право на оказание дипломатической защиты своим гражданам, которые могли

приобрести гражданство по праву рождения, через наследование или иным способом[8]. То есть, наличие гражданства или его приобретение относится к вопросам ведения гражданина. Отдельно отмечалась и позиция Постоянной палаты международного правосудия, указывая на то, что вопрос принадлежности гражданства находится в ведении государства [10].

Согласно статье 1 Гаагская конвенция 1930 года: «Каждое государство само определяет в соответствии со своими законами, кто является его гражданином»[5].

Статья 5 Проекта статей КМП подчеркивает факт наличия гражданства у гражданина, чьи права были нарушены, для осуществления дипломатической защиты[8]. Согласно положениям, описанным в статье, для эффективного использования дипломатической защиты необходимо, чтобы физическое лицо было непрерывно гражданином страны на протяжении всего процесса. Это означает, что в момент, когда был нанесен ущерб, и во время подачи жалобы на нарушение прав, статус гражданина этого государства должен быть подтвержден. Однако, если гражданство было получено только с целью претендовать на возмещение ущерба, это не дает основания для предоставления дипломатической защиты.

По этой причине стоит отметить, что институт дипломатической защиты относительно молодой институт международного права. Для Российской Федерации подобный механизм защиты прав и свобод российских граждан за рубежом за последнее время стал одним из первых и наиболее эффективных. [9]

В настоящее время в мире со стороны некоторых государств наблюдается пренебрежение своими международно-правовыми обязательствами в отношении граждан не дружественных им государств. В частности, в действиях США и ряда западных стран часто можно наблюдать вероломное нарушение норм международного права и двусторонних обязательств в отношении Российской Федерации, её граждан, юридических лиц и официальных представителей. Многочисленные акты нападения на помещения зарубежных представительств, на сотрудников этих органов, заморозка активов государственных и частных компаний, имеющих причастность к России, а также нарушение прав и интересов отдельных граждан являются ярким тому доказательством.

За последние 15 лет количество дел, в которых были незаконно задержаны российские граждане, стало беспрецедентно высоким. Дело пилота Константина Ярошенко является показательным с точки зрения нарушения Соединенными Штатами международного права, а также попыткой продемонстрировать лидирующее положение в мировом сообществе.

Обстоятельства дела: Константин Ярошенко является совладельцем ЗАО «РостАвиа». 18 мая 2010 года прибыл в Либерию на переговоры по обсуждению нового контракта. 28 мая Ярошенко был задержан по подозрению в транспортировке крупной партии наркотических веществ. Через два дня после задержания Ярошенко был передан американским властям управлению по борьбе с распространением наркотиков. Основанием для передачи Ярошенко

американским властям был ордер, выданный окружным судом США в Нью-Йорке. Через пару дней Управление по борьбе с наркотиками Министерства юстиции США сообщило о раскрытии крупной сети наркоторговли. По словам американских властей, арест Ярошенко осуществлялся в рамках расследования, начавшееся в 2007 году.

Посольство Российской Федерации в Вашингтоне не было вовремя проинформировано о задержании гражданина Российской Федерации. Такие действия ставят под сомнение соблюдение США норм международного права, поскольку подобные действия нарушают положения Венскую конвенцию о консульских сношениях 1963 года. Первый инцидент, где российский гражданин, находясь на территории третьей страны, был задержан американскими спецслужбами и тайно вывезен в США. Была направлена нота протеста в адрес властей США о недопустимости подобных действий. Чуть позднее официальный представитель Госдепартамента США Филипп Кроули заявил, что произошла техническая ошибка, в результате которой российские дипломаты не были извещены надлежащим образом.

В Окружном суде США штата Нью-Йорк 7 сентября 2011 года был вынесен приговор Ярошенко в виде лишения свободы сроком на 20 лет. Эффективность осуществления дипломатической защиты сводилась к минимуму по ряду причин. Первое – тайное заключение под стражу гражданина, отсюда вытекает невозможность получения информации о задержании гражданина надлежащим образом. Второе – исчерпание внутренних средств правовой защиты с самого начала не представляется возможным ввиду политической ангажированности.

Отметим также, что в этот период был задержан Виктор Бут – еще один российский гражданин, дело которого стало также резонансным как политическим, так и международно-правовым. Виктор Бут был арестован в 2008 году в Таиланде по запросу правительства США за преступления, которые, по мнению США, он совершал в Колумбии. Ни одной из сторон не был причинен вред, по которому Бут мог быть подвергнут уголовному преследованию. В течение года тайское правительство отказывало в выдаче Бута США, ссылаясь на недостаточность оснований. Однако с 2010 года начался судебный процесс в США над Виктором Бутом. Вопрос об оказании дипломатической защиты лицу, чьи права были нарушены, является в данном деле важным. Так, в конституции Российской Федерации, а именно во второй части статьи 61, прописано, что государство обеспечивает своих граждан защитой вне своих границ.[6]

В деле Виктора Бута сотрудниками российских внешнеполитических ведомств и адвокатов предпринимались попытки оспорить решения судов, а также меры по возвращению его домой. Судом был вынесен приговор о заключении под стражу на 25 лет и отправить отбывать наказание в тюрьму максимально строгого режима. Благодаря усилиям сотрудников консульства, Бут был отправлен в колонию общего режима.

Только благодаря неформальным контактам между высшими должностными лицами Российской Федерации и США удалось достичь договоренностей, в

результате которой был совершен обмен Виктора Бута на баскетболистку Бритни Грайнер, осужденной в Российской Федерации. Дело Виктора Бута – это иллюстрация того, что осуществление дипломатической защиты приобрело ярко выраженный политический окрас, а судебные инстанции можно уличить в предвзятости и ангажированности. Иными словами, в современной обстановке, граждане, чьи права были нарушены или им был причинен ущерб в государстве пребывания невольно становятся объектами политического преследования и инструментом давления на то или иное государство с целью получить секретную информацию.

Стоит отметить, что данные дела не являются исчерпывающими, однако они ярко иллюстрируют, что в современном международном праве и в системе международных отношений наблюдаются попытки дестабилизировать систему международного права путем своевольного толкования международно-правовых конвенций рядом государств. Тем не менее Российская Федерация, соблюдая положения национального законодательства, а также нормы международного права, осуществляет защиту российских граждан за рубежом с помощью механизма дипломатической защиты и консульского содействия.

Заключение

Дипломатическая защита в отношении граждан является важным инструментом в обеспечении граждан, чьи права были нарушены, надлежащей правовой защитой государством гражданства путем справедливого и беспристрастного разбирательства. В судебной практике существуют дела, которые являются важным элементом развития международного права, однако, как уже отмечалось ранее, с учетом меняющейся геополитической обстановки наблюдается тенденция со стороны государства пребывания задержания иностранных граждан под предлогом нарушения ими законодательства с целью использовать их как инструмент давления на другое государство.

В этой связи эффективность дипломатической защиты сводится к мерам, принимаемым органами внешних сношений по установлению обстоятельств задержания и надлежащем информировании своих граждан о ходе судебного разбирательства. Современная практика использования механизмов дипломатической защиты нам показывает, что полная и эффективная защита граждан, находящихся за рубежом, в частности, чьи права были незаконно нарушены, возможна при непосредственном участии первых лиц государств в качестве органов внешних сношений.

При реализации дипломатической защиты государством гражданства в отношении своего гражданина стоит обязательно учитывать, что в современной международной обстановке соблюдение принципов для реализации права на дипломатическую защиту не всегда осуществимо. И это является одним из актуальных вопросов развития института дипломатической защиты. Безусловно, совершенствование данного механизма, а также кодификация этого института международного права требует вмешательства со стороны международного

сообщества и выработке дополнительных положений в Проект статей Комиссии международного права ООН о дипломатической защите 2006 года.

Список литературы

1. Абашидзе А.Х., Ильяшевич М.В. Дипломатическая защита в современном международном праве. *Московский журнал международного права*. 2015;(2):52-62.
2. Ведель, И.А. Дипломатическая защита и консульское содействие: соотношение международного и внутригосударственного правового регулирования / И. А. Ведель. - (Хроника). - Текст: непосредственный // *Российский юридический журнал*. - 2015. - № 2 (март-апрель). - С. 185-187.
3. Венская конвенция о дипломатических сношениях от 18.04.1961. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/dip_rel.shtml. pdf (дата обращения: 18.05.2025)
4. Венская конвенция о консульских сношениях от 24.04.1963 <https://docs.cntd.ru/document/1901943?ysclid=m73ja62hau743011826> pdf (дата обращения: 18.05.2025)
5. Гагская конвенция о некоторых вопросах, касающихся коллизий между законами о гражданстве от 12.04.1930. <https://docs.cntd.ru/document/1900750?ysclid=m73jalcvrg340722740> pdf (дата обращения: 18.05.2025)
6. Конституция Российской Федерации : с изменениями, одобренными общероссийским голосованием 1 июля 2020 года : принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 года, статья 61 // *Электронный фонд нормативно-технической и нормативно-правовой информации Консорциума «Кодекс»* : [сайт]. — URL: docs.cntd.ru (дата обращения: 18.05.2025)
7. Нагиева А.А. Дипломатическая защита: к толкованию международно-правовой клаузулы об исчерпании местных средств защиты / А.А. Нагиева // *Московский журнал международного права*. 2016. № 3 (103). С. 77-85.
8. Проект статей КМП ООН о дипломатической защите 2006 года, принят на 58 сессии <https://legal.un.org/ilc/reports/2006/russian/chp4.pdf> (дата обращения: 18.05.2025)
9. Ревазова М.И. Политико-правовые средства обеспечения прав и интересов соотечественников / М.И. Ревазова // *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: История и политические науки*. 2018. № 2. С. 152-160.
10. Содиков, Ш. Д. Дипломатическая защита граждан и юридических лиц: учебное пособие для вузов / Ш. Д. Содиков. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва: Издательство Юрайт, 2025. — 136 с.

References

1. Abashidze A.H., Il'yashevich M.V. Diplomaticheskaya zashchita v sovremennom mezhdunarodnom prave. *Moskovskij zhurnal mezhdunarodnogo prava*. 2015;(2):52-62.
2. Vedel', I.A. Diplomaticheskaya zashchita i konsul'skoe sodejstvie: sootnoshenie mezhdunarodnogo i vnutrigosudarstvennogo pravovogo regulirovaniya / I. A. Vedel'. - (Hronika). - Tekst: neposredstvennyj // *Rossijskij yuridicheskij zhurnal*. - 2015. - № 2 (mart-aprel'). - S. 185-187.
3. Venskaya konvenciya o diplomaticheskikh snosheniyah ot 18.04.1961. http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/dip_rel.shtml. pdf (data obrashcheniya: 18.05.2025)
4. Venskaya konvenciya o konsul'skikh snosheniyah ot 24.04.1963 <https://docs.cntd.ru/document/1901943?ysclid=m73ja62hau743011826> pdf (data obrashcheniya: 18.05.2025)
5. Gaagskaya konvenciya o nekotoryh voprosah, kasayushchihsya kollizij mezhdunarodnykh zakonami o grazhdanstve ot 12.04.1930. <https://docs.cntd.ru/document/1900750?ysclid=m73jalcvrg340722740> pdf (data obrashcheniya: 18.05.2025)
6. Konstituciya Rossijskoj Federacii: s izmeneniyami, odobrennymi obshcherossijskim golosovaniem 1 iyulya 2020 goda : prinyata vsenarodnym golosovaniem 12 dekabrya 1993 goda, stat'ya 61 // *Elektronnyj fond normativno-tekhnicheskoy i normativno-pravovoj informacii Konsorciuma «Kodeks»* : [sajt]. — URL: docs.cntd.ru (data obrashcheniya: 18.05.2025)
7. Nagieva A.A. Diplomaticheskaya zashchita: k tolkovaniyu mezhdunarodno-pravovoj klauzuly ob ischerpanii mestnyh sredstv zashchity / A.A. Nagieva // *Moskovskij zhurnal mezhdunarodnogo prava*. 2016. № 3 (103). S. 77-85.
8. Proekt statej KMP OON o diplomaticheskoy zashchite 2006 goda, prinyat na 58 sessii <https://legal.un.org/ilc/reports/2006/russian/chp4.pdf> (data obrashcheniya: 18.05.2025)
9. Revazova M.I. Politiko-pravovye sredstva obespecheniya prav i interesov sootchestvennikov / M.I. Revazova // *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seriya: Istoriya i politicheskie nauki*. 2018. № 2. S. 152-160.
10. Sodikov, SH. D. Diplomaticheskaya zashchita grazhdan i yuridicheskikh lic : uchebnoe posobie dlya vuzov / SH. D. Sodikov. — 2-e izd., ispr. i dop. — Moskva: Izdatel'stvo YUrajt, 2025. — 136 s.

Received: 18.05.2025. Accepted: 12.06.2025. Available online: 30.06.2025.

MPHTI 10.87.89

DOI: <https://www.doi.org/10.32523/2791-0954-2025-14-2-63-72>

The institute of appealing decisions of acquittal or conviction and other decisions in the International Criminal Court

Daria S. Sergeeva

1st year postgraduate student of the Department of International Law at the Faculty of Law of the RUDN University named after Patrice Lumumba

Russia, Moscow

e-mail: darie.sergeeva@gmail.com

ORCID: 0009-0005-6037-4973; JEL-code: K33 International Law

Abstract: The Appeals Chamber of the International Criminal Court has the authority to consider cases concerning the appeal against the decision of acquittal or conviction or against sentence, the appeal against other decisions, as well as the revision of the conviction or sentence. This article considers only one of the competencies of the Appeals Chamber - the institute of appeal. Within the framework of this institution, the content of the grounds and standards necessary to satisfy an appeal petition is disclosed, in accordance with the Rome Statute and the practice of the Court. The grounds set out in article 81 of the Statute relating to the decision of acquittal or conviction and sentence include: procedural error, error in law, error in fact, as well as any other ground that affects the fairness or reliability of the proceedings or decision. The standards include a "material" affect on the final decision, the meaning of which is also subject to interpretation, as well as the fact that the contested trial was unfair in a way that calls into question the credibility of the decision or sentence. The nature of the procedure for appealing other decisions, as set out in article 82 of the Statute, is being studied. An emphasis is also placed on the interpretation of the provisions of the Statute, that is, how the various grounds and standards set out in different articles correlate in the context of article 83 of the Statute and among themselves.

Key words: international criminal justice, International Criminal Court, Appeals Chamber, appeal, criminal proceedings.

Халықаралық қылмыстық соттың қызметіндегі кінәлі екендігі туралы шешімдер мен өзге де шешімдерге шағымдану институты

Дарья С. Сергеева

Патрис Лумумба атындағы РХДУ университеті, заң факультеті, халықаралық құқық кафедрасының 1 курс аспиранты

Ресей, Мәскеу

e-mail: darie.sergeeva@gmail.com

ORCID: 0009-0005-6037-4973; JEL-code: K33 International Law

Андатпа: Халықаралық қылмыстық соттың апелляциялық палатасы ақтау туралы шешімге, кінәлі деп тану туралы шешімге шағымдану, үкімге және аралық шешімдерге шағымдану, сондай-ақ айыптау үкімін немесе үкім бойынша жазаны қайта қарау рәсімдеріне қатысты өкілеттіктерге ие. Бұл мақалада Апелляциялық палата құзыреттерінің бірі шағым беру институты қарастырылады. Осы институт шеңберінде Рим Жарғысы мен сот практикасына сәйкес шағымдану туралы өтінішті қанағаттандыру үшін қажетті негіздер мен стандарттардың мазмұны ашылады. Жарғының 81-бабында кінәлілік пен үкім туралы шешімге қатысты бекітілген негіздерге мыналар жатады: процестік қателік, құқықтағы қателік, фактідегі қателік, сондай-ақ сот талқылауының немесе шешімнің әділдігіне күмәндануға себеп болатын кез келген басқа негіз. Стандарттарға түпкілікті шешімге «елеулі» әсер ету жатады, оның мәні өз кезегінде түсіндіруге жатады, сонымен қатар шағымданған сот ісін жүргізу әділетсіз болғандығы, бұл шешімге немесе үкімге күмән келтіреді. Жарғының 82-бабында бекітілген өзге шешімдерге шағымдану рәсімінің сипаты зерделенеді. Сондай-ақ, Жарғының ережелерін түсіндіруге, әртүрлі баптарда бекітілген әртүрлі негіздер мен стандарттардың Жарғының 83-бабы контекстінде және өзара байланысына баса назар аударылады.

Түйінді сөздер: халықаралық қылмыстық сот төрелігі, Халықаралық қылмыстық сот, Апелляциялық палата, шағымдану, қылмыстық іс жүргізу.

Институт обжалования решений о виновности и прочих решений в деятельности Международного уголовного суда

Дарья С. Сергеева

Аспирант 1 курса кафедры международного права юридического факультета РУДН им. Патриса Лумумбы

Россия, Москва

e-mail: darie.sergeeva@gmail.com

ORCID: 0009-0005-6037-4973; JEL-code: K33 International Law

Аннотация: Апелляционная палата Международного уголовного суда обладает полномочиями в отношении процедур обжалования решения об оправдании, решения о признании виновным, обжалования приговора и промежуточных решений, а также пересмотра обвинительного приговора или наказания по приговору. В данной статье рассматривается одна из компетенций Апелляционной палаты - институт обжалования. В рамках данного института раскрывается содержание оснований и стандартов, необходимых для удовлетворения ходатайства об обжаловании в соответствии с Римским статутом и практикой Суда. К основаниям, закрепленным в статье 81 Статута, относящейся к решению о виновности и приговору, относятся: процессуальная

ошибка, ошибка в праве, ошибка в факте, а также любое другое основание, которое дает повод усомниться в справедливости судебного разбирательства или решения. Стандарты включают в себя «существенное» влияние на окончательное решение, значение которого, в свою очередь, тоже подлежит толкованию, а также факт того, что обжалуемое судебное разбирательство было несправедливым с тем, что это ставит под сомнение решение или приговор. Изучается природа процедуры обжалования иных решений, закрепленной в статье 82 Статута. Также делается акцент на толковании положений Статута, на то, каким образом различные основания и стандарты, закрепленные в разных статьях, коррелируют в контексте статьи 83 Статута и между собой.

Ключевые слова: международное уголовное правосудие, Международный уголовный суд, Апелляционная палата, обжалование, уголовный процесс.

Introduction

Modern international criminal justice bodies, such as the International Criminal Court (hereinafter referred to as the ICC) and hybrid tribunals, include an Appeals Chamber within their structure, whose functions encompass the filing of appeals and the revision of decisions. These institutions serve as crucial instruments for the protection of human rights and represent, in general terms, a procedural mechanism aimed at altering the outcome of a case. Depending on who files the motion, on what grounds, and against which decision, either the appeal procedure for judgments or interlocutory decisions, or the revision procedure will be applied.

The appeal procedure can be invoked in relation to decisions of conviction or acquittal, as well as other rulings (interlocutory decisions). The majority of the ICC's practice involves appeals against interlocutory decisions, although judges themselves consider such decisions to often hinder the progress of the trial. Moreover, in practice, standards for granting motions to appeal interlocutory decisions have been applied beyond those explicitly set forth in Article 82 of the Rome Statute (hereinafter referred to as the Statute). Cases involving appeals against convictions are less common and are subject to relatively stringent requirements.

Materials and Methods

The methodological foundation of this study is based on the general scientific dialectical method of understanding socio-legal phenomena, which allows for their examination in a state of constant development, close interconnection, and interdependence. Additionally, specialized scientific methods such as comparative legal analysis and formal-logical reasoning were comprehensively employed during the research.

The materials include, besides the Rome Statute and its commentaries, the case law of international criminal justice bodies and doctrinal sources.

Discussion

The Right to Appeal Acquittal or Conviction Decisions

According to Article 81(1)(b) of the Statute, an appeal may be filed by a person convicted or by the Prosecutor on their behalf on the grounds of: 1) procedural error, 2) error in fact, 3) error in law, or 4) any other ground that casts doubt on the fairness of the trial or decision. However, on the latter ground, the Prosecutor may not appeal as the party bringing the charges.

Neither the Statute nor the ICC's Rules of Procedure and Evidence (hereinafter the Rules) clearly define the standards for these grounds—that is, what conditions must be met to establish such errors. Nevertheless, auxiliary tools and judicial practice, although not exhaustively, shed light on this issue.

Procedural Error

A procedural error is understood as the failure to comply with mandatory procedural requirements of the Statute and the Rules, as well as the erroneous exercise of discretionary powers by the Trial Chamber (Klamberg, 2023, p. 559), which significantly influenced the final decision (Mosna, 2017, p. 275). The term “significant influence” means that, had the error not occurred, the decision would have been fundamentally different.

Failure to comply with mandatory procedural directives also encompasses situations involving violations of the rights of the accused as enshrined in Article 67 of the Statute, since Article 64 obliges the Trial Chamber to ensure a fair trial with respect for the rights of the accused (Mosna, 2017, p. 275).

For an appeal based on erroneous exercise of discretionary powers to be granted, the appellant must demonstrate that the exercise of discretion was founded on a misinterpretation of the law, incorrect application of a legal principle, a manifestly erroneous finding of fact, or that the decision was so unfair and unreasonable as to constitute an abuse of discretion (Mosna, 2017, p. 275).

Regarding the exercise of discretionary powers based on alleged errors in law or fact, the ICC Appeals Chamber has ruled that it will apply the respective standards for errors of law and errors of fact (IBA ICC, 2022, p. 29).

Misuse of discretionary powers constituting a procedural error occurs when the Trial Chamber attaches weight to irrelevant considerations or, conversely, fails to give due weight to material findings, thereby unreasonably exercising its discretion.

Procedural error closely resembles an error of law, the latter involving incorrect interpretation of procedural law norms by the Trial Chamber. However, the distinction lies in procedural error relating specifically to formal breaches of prescribed norms (Hartwig, 2012, p. 537).

Notably, the statutes of many hybrid tribunals do not define procedural error as a ground for appeal; instead, this standard is subsumed under either error of fact or error of law.

Error of Law

An error of law consists of the Trial Chamber's incorrect interpretation of substantive or procedural law applicable to the case (Klamberg, 2023, p. 559). Not every error will warrant altering the decision—only those that materially affected the

final outcome, meaning the decision could have been fundamentally different but for the error. This standard is codified in Article 83(2) of the Statute. It is noteworthy that hybrid tribunals often apply stricter standards for appeals on this ground.

When determining whether an error of law has occurred, the Appeals Chamber's task is not to immediately assess the Trial Chamber's interpretation for correctness, but rather to interpret the law independently and then decide whether the Trial Chamber's interpretation was correct. Thus, the Appeals Chamber develops its own criteria for interpreting the applicable law in each case (Schabas, 2016, p. 1214). Scholars suggest these criteria should avoid contradictions and be applicable across both common law and civil law systems (Gray, 2020, p. 953).

Error of Fact

Error of fact comprises two types: first, where the Trial Chamber, based on the evidence, reached factual conclusions different from those it should have; second, where the Trial Chamber's initial factual conclusions appeared correct based on the evidence, but new evidence presented on appeal casts doubt on their validity (Klamberg, 2023, p. 559).

Regarding the first type, the Appeals Chamber does not conduct a new trial on the premise that the Trial Chamber might more likely have reached a correct decision upon re-examining evidence. It only overturns factual findings that fail to meet the "beyond reasonable doubt" standard, thus assessing the Trial Chamber's reasonableness in evaluating evidence. However, scholars criticize this procedure for lacking a full re-examination of primary evidence and for combining the worst features of common and civil law systems (Gray, 2020, p. 980). Yet, requiring the Appeals Chamber to review evidence as the Trial Chamber does would prolong already lengthy proceedings and detention periods.

The second type of error raises challenges regarding the admissibility of new evidence, for which specific criteria exist.

The standard for both types is similar: only errors of fact that materially affected the final decision justify granting an appeal, meaning a different decision could have been made absent the error.

Any Other Ground Casting Doubt on the Fairness of the Trial or Decision

This provision is comprehensive, intended to ensure justice when grounds for appeal are not covered by the previous three. In practice, however, the standards for error of law, error of fact, and procedural error are broad enough to encompass issues relating to the fairness of the trial and decision (Mosna, 2017, p. 279).

The Appeals Chamber has established a two-step test for this ground: first, determining whether the convicted person's rights were violated; second, whether such violations affected the reliability of the conviction. This ground pertains specifically to the conviction decision, as it is available only to the convicted person and the Prosecutor acting on their behalf under Article 81(1)(b).

It can be inferred that since Article 82(2) is applied together with Article 81 and includes two standards—one for "material effect" relating to errors of law, fact, or procedure, and another for "the impugned proceedings were unfair to the extent that it

casts doubt on the decision"—the latter standard corresponds to the ground relating to fairness or confidence in the trial or decision (Article 81(2)(d)), as applying a standard without a ground would be illogical. Given this ground is accessible only to the convicted person and the Prosecutor acting on their behalf, the standard under Article 81(2)(d) cannot apply to the Prosecutor acting independently. The difference in wording between the ground and the standard creates different burdens of proof: the standard is stricter, requiring proof that the trial was unfair (cause), that confidence in the decision is undermined (effect), and that a causal link exists between them.

Right to Appeal the Sentence

Both the Prosecutor and the convicted person have this right. The Prosecutor may request an increase in the sentence since the Statute does not specify whether the Prosecutor exercises this right on their own behalf or on behalf of the convicted person, thus nothing prevents its exercise (Staker & Eckelmans, 2016, p. 1921).

Grounds for appeal include the sentence's disproportion to the crime committed. Article 83(2) supplements this ground with procedural error, error of law, or fact, establishing the "material effect" standard, and further requires that the impugned proceedings were unfair to the extent that confidence in the sentence is undermined.

In summary, the requirements for granting an appeal on sentence include:

1. Disproportionate sentence (ground) AND error of law (ground) + material effect on sentence (standard);
2. Disproportionate sentence (ground) AND error of fact (ground) + material effect on sentence (standard);
3. Disproportionate sentence (ground) AND procedural error (ground) + material effect on sentence (standard);
4. Disproportionate sentence (ground) + unfairness of proceedings undermining confidence in sentence (standard).

Right to Appeal Interlocutory Decisions

The right to appeal decisions of the Pre-Trial Chamber and Trial Chamber is governed by Article 82 of the Rome Statute. Not every appeal request will be entertained by the Appeals Chamber, as grounds such as procedural error, error of law, or fact (Article 81(1)(a)) also apply to Article 82.

A contentious issue is whether the standards in Article 83(2)—that errors or procedural errors must materially affect the decision or that the trial was unfair to the extent it affected the decision's reliability—apply equally to interlocutory decisions as they do to decisions on guilt, acquittal, or sentence. The Court's practice is inconsistent. Initially, the Appeals Chamber held that errors might not materially affect interlocutory decisions for appeal under Article 82(2). However, subsequent decisions applied the stricter standard, which has been criticized for unduly restricting appeal rights and other fundamental defense rights (Mosna, 2017, p. 282).

The ICC also has a system of leave to appeal interlocutory decisions. Certain decisions, such as those on jurisdiction or admissibility (Article 82(1)(a)), decisions permitting or denying release (Article 82(1)(b)), or decisions by the Pre-Trial Chamber acting *proprio motu* under Article 56(3) (Article 82(1)(c)) may be appealed without

leave. However, decisions significantly affecting the fairness or expeditiousness of the trial or its outcome, or where immediate appeal would materially advance the proceedings, require leave from the Pre-Trial or Trial Chamber (Article 82(1)(d)). Also, decisions authorizing special investigative measures require leave (Article 82(2)).

The criterion of significant impact on fairness or expeditiousness and the criterion of material advancement of proceedings are applied jointly, complicating appeals (Friman, 2023, p. 583).

The leave to appeal procedure faces criticism: first, since the chamber issuing the decision also grants leave, there is a risk of bias (Mosna, 2017, p. 285); second, such interlocutory appeals are rarely granted, as they are seen as inefficient and disruptive (Mosna, 2017, p. 286); third, denial of leave is not appealable. While this does not violate human rights norms, which guarantee appeal only for final decisions (e.g., ICCPR Article 14(5)), some argue that since Article 82(1)(d) concerns fairness rights (a human right under ICCPR Article 14(1)), denial of leave may violate Article 21(3) of the Statute, which mandates interpretation consistent with recognized human rights. This argument suggests that denial of leave under Article 82(1)(d) could be challenged under Article 82(1)(a) for jurisdiction/admissibility grounds due to human rights violations, though ICC practice has yet to confirm this.

Thus, the practical application of Article 82 creates substantial obstacles, as the appeals process for interlocutory decisions is legally constrained by numerous conditions.

Conclusions

In conclusion, procedural norms governing appeals provide only a framework. A deeper understanding of Articles 81–83 requires reference to case law, which is sometimes inconsistent and occasionally relies on discretionary powers and broad interpretation beyond the Statute's provisions. For example, the Court applies appeal standards for interlocutory decisions akin to those for verdicts, creating significant barriers to appeal rights. Nevertheless, the use of discretion and expansive interpretation aimed at delivering justice may benefit the defense.

It should be noted that ICC law and hybrid tribunal law differ in many respects. In protecting the rights of the convicted, ICC law is sometimes more progressive, and in other instances, hybrid tribunal law is.

Список литературы

1. Friman, H. (2023). 'Article 82 – Appeal against Other Decisions', in Klamberg, M., Nilsson, J. and Angotti A. (eds.) *Commentary on the Law of the International Criminal Court: The Statute*. Vol. 2, 2nd. ed., Torkel Opsahl Academic EPublisher, Brussels.
2. Gajić, A. (2016). 'Standards of Appellate Review in the International Administration of Criminal Justice', *Serbian Political Thought*, No. 1/16, Vol. 13, pp. 93-137.

3. Gray, K. (2020). 'Is there even a standard of review at the ICC?', *International Criminal Law Review*, pp. 945-982.
4. Hartwig, A. (2012). 'Appeal and Revision', in Safferling, C. (ed.) *International Criminal Procedure*. Oxford University Press.
5. Klamberg, M. (2023). 'Article 81 – Appeal Against Decision or Acquittal or Conviction or Against Sentence', in Klamberg, M., Nilsson, J. and Angotti, A. (eds.) *Commentary on the Law of the International Criminal Court: The Statute*. Vol. 2, 2nd. ed., Torkel Opsahl Academic EPublisher, Brussels.
6. Mosna, A. (2017). 'Some thoughts on the nature and limits of the right to appeal in front of the ICC', *Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*, Vol. 100(3), pp. 265–289.
7. *Prosecutor v Gbagbo and Blé Goudé*, Judgment in the appeal of the Prosecutor against Trial Chamber I's decision on the no case to answer motions, ICC-02/11-01/15-1400, 31 March 2021.
8. *Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo*, Appeals Chamber, Judgment on the Appeal of Mr. Germain Katanga against the Oral Decision of Trial Chamber II of 12 June 2009 on the Admissibility of the Case, 25 September 2009, ICC-01/04-01/07-1497.
9. *Prosecutor v Kenyatta*, Judgment on the Prosecutor's appeal against Trial Chamber V(B)'s 'Decision on Prosecution's application for a finding of non-compliance under Article 87(7) of the Statute', ICC-01/09-02/111032, 19 August 2015.
10. *Prosecutor v. Lubanga*, Appeals Chamber, Judgment on the Prosecutor's appeal against the decision of Pre-Trial Chamber I entitled "Decision Establishing General Principles Governing Applications to Restrict Disclosure pursuant to Rule 81 (2) and (4) of the Rules of Procedure and Evidence", 13 October 2006, ICC-01/04-01/06-568.
11. *Prosecutor v. Lubanga*, Appeals Chamber, Judgment on the appeal of the Prosecutor against the decision of Trial Chamber I entitled "Decision on the release of Thomas Lubanga Dyilo", 21 October 2008, ICC-01/04-01/06-1487.
12. *Prosecutor v Ngudjolo*, Judgment on the Prosecutor's appeal against the decision of Trial Chamber II entitled 'Judgment pursuant to article 74 of the Statute', ICC-01/04-02/12-271-Corr, 7 April 2015.
13. *Prosecutor v Ntaganda*, Judgment on the appeals of Mr Bosco Ntaganda and the Prosecutor against the decision of Trial Chamber VI of 8 July 2019 entitled 'Judgment', ICC-01/04-02/06-2666-Red, 30 March 2021.
14. *Prosecutor v Thomas Lubanga Dyilo*, Judgment on the appeal of Mr Thomas Lubanga Dyilo against his conviction, ICC-01/04-01/06-3121-Red, 1 December 2014.
15. Remedying international injustice: appeals, retrials and revisions of judgments in international criminal law, An International Bar Association International Criminal Court & International Criminal Law Programme report, December 2022.
16. Schabas, W. (2016). 'The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute', *Oxford Commentaries on International Law*, 2nd ed.
17. *Situation in the Democratic Republic of Congo*, Appeals Chamber, Judgment on the Prosecutor's Appeal against the decision of the Pre-Trial Chamber I entitled

“Decision on the Prosecutor’s Application for Warrants of Arrest, Article 58”, 13 July 2006, ICC-01/04169.

18. Staker, C., Eckelmans F. (2016). ‘Article 81 – Appeal Against Decision or Acquittal or Conviction or Against Sentence’, in Triffterer, O. and Ambos, K. (eds.) *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*. 3rd. ed., C.H. Beck/Hart/Nomos, Munich/Oxford/Baden-Baden.

References

1. Friman, H. (2023). ‘Article 82 – Appeal against Other Decisions’, in Klamberg, M., Nilsson, J. and Angotti A. (eds.) *Commentary on the Law of the International Criminal Court: The Statute*. Vol. 2, 2nd. ed., Torkel Opsahl Academic EPublisher, Brussels.
2. Gajić, A. (2016). ‘Standards of Appellate Review in the International Administration of Criminal Justice’, *Serbian Political Thought*, No. 1/16, Vol. 13, pp. 93-137.
3. Gray, K. (2020). ‘Is there even a standard of review at the ICC?’, *International Criminal Law Review*, pp. 945-982.
4. Hartwig, A. (2012). ‘Appeal and Revision’, in Safferling, C. (ed.) *International Criminal Procedure*. Oxford University Press.
5. Klamberg, M. (2023). ‘Article 81 – Appeal Against Decision or Acquittal or Conviction or Against Sentence’, in Klamberg, M., Nilsson, J. and Angotti, A. (eds.) *Commentary on the Law of the International Criminal Court: The Statute*. Vol. 2, 2nd. ed., Torkel Opsahl Academic EPublisher, Brussels.
6. Mosna, A. (2017). ‘Some thoughts on the nature and limits of the right to appeal in front of the ICC’, *Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*, Vol. 100(3), pp. 265–289.
7. *Prosecutor v Gbagbo and Blé Goudé*, Judgment in the appeal of the Prosecutor against Trial Chamber I’s decision on the no case to answer motions, ICC-02/11-01/15-1400, 31 March 2021.
8. *Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo*, Appeals Chamber, Judgment on the Appeal of Mr. Germain Katanga against the Oral Decision of Trial Chamber II of 12 June 2009 on the Admissibility of the Case, 25 September 2009, ICC-01/04-01/07-1497.
9. *Prosecutor v Kenyatta*, Judgment on the Prosecutor’s appeal against Trial Chamber V(B)’s ‘Decision on Prosecution’s application for a finding of non-compliance under Article 87(7) of the Statute’, ICC-01/09-02/111032, 19 August 2015.
10. *Prosecutor v. Lubanga*, Appeals Chamber, Judgment on the Prosecutor’s appeal against the decision of Pre-Trial Chamber I entitled “Decision Establishing General Principles Governing Applications to Restrict Disclosure pursuant to Rule 81 (2) and (4) of the Rules of Procedure and Evidence”, 13 October 2006, ICC-01/04-01/06-568.
11. *Prosecutor v. Lubanga*, Appeals Chamber, Judgment on the appeal of the Prosecutor against the decision of Trial Chamber I entitled “Decision on the release of Thomas Lubanga Dyilo”, 21 October 2008, ICC-01/04-01/06-1487.

12. *Prosecutor v Ngudjolo*, Judgment on the Prosecutor's appeal against the decision of Trial Chamber II entitled 'Judgment pursuant to article 74 of the Statute', ICC-01/04-02/12-271-Corr, 7 April 2015.
13. *Prosecutor v Ntaganda*, Judgment on the appeals of Mr Bosco Ntaganda and the Prosecutor against the decision of Trial Chamber VI of 8 July 2019 entitled 'Judgment', ICC-01/04-02/06-2666-Red, 30 March 2021.
14. *Prosecutor v Thomas Lubanga Dyilo*, Judgment on the appeal of Mr Thomas Lubanga Dyilo against his conviction, ICC-01/04-01/06-3121-Red, 1 December 2014.
15. *Situation in the Democratic Republic of Congo*, Appeals Chamber, Judgment on the Prosecutor's Appeal against the decision of the Pre-Trial Chamber I entitled "Decision on the Prosecutor's Application for Warrants of Arrest, Article 58", 13 July 2006, ICC-01/04169.
16. Remedying international injustice: appeals, retrials and revisions of judgments in international criminal law, An International Bar Association International Criminal Court & International Criminal Law Programme report, December 2022.
17. Schabas, W. (2016). 'The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute', *Oxford Commentaries on International Law*, 2nd ed.
18. Staker, C., Eckelmans F. (2016). 'Article 81 – Appeal Against Decision or Acquittal or Conviction or Against Sentence', in Triffterer, O. and Ambos, K. (eds.) *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*. 3rd. ed., C.H. Beck/Hart/Nomos, Munich/Oxford/Baden-Baden.

«Халықаралық құқық – бейбітшілік пен сенімді қамтамасыз ету құралы» тақырыбындағы «Блищенков оқулары» ХХІ Халықаралық конгресінің шолуы

2025 жылдың 12 сәуірінде Патрис Лумумба атындағы Ресей халықтар достығы университетінде (бұдан әрі – РХДУ) жыл сайынғы «Блищенков оқулары» ХХІ Халықаралық конгресі өтті. Конгресс жұмысы пленарлық отырыс пен 12 дөңгелек үстел аясында өтті, оларды РХДУ мен Ресей және ТМД елдерінің жоғары оқу орындары өкілдерінен құралған 25 модератор басқарды. Конгреске 82 түрлі ұйым (ғылыми, халықаралық, үкіметтік емес, білім беру және т.б.) қатысты. Конгресс тақырыбы БҰҰ жариялаған жылдың тақырыбына – «Халықаралық құқық – бейбітшілік пен сенімді қамтамасыз ету құралына» үндес болды.

Конгреске жалпы саны 359 адам қатысты, олар – Абхазия, Ауғанстан, Беларусь, Босния және Герцеговина, Бразилия, Вьетнам, Гана, Үндістан, Индонезия, Иран, Италия, Йемен, Қазақстан, Қытай, Колумбия, Қырғызстан, Нигерия, Перу, Ресей, Сербия, Сирия, Тәжікстан, Танзания, Түркіменстан, Өзбекстан, Франция, Эфиопия, Оңтүстік Африка Республикасы секілді 28 мемлекеттің өкілдері. Олардың ішінде 287 адам баяндама жасады.

Қатысушылардың ішінде ғылыми дәрежесі бар 106 адам болды, оның 43-і доцент/профессор ғылыми атағына ие.

Конгрестің тең ұйымдастырушылары ретінде РФ СІМ-і Мәскеу мемлекеттік халықаралық қатынастар институты, РФ СІМ-і Дипломатиялық академиясы, РФ Үкіметі жанындағы Заңнама және салыстырмалы құқықтану институты, Ресей ғылым академиясының Санкт-Петербург федералды ғылыми-зерттеу орталығы, Қазан федералды университеті, Ярослав Мудрый атындағы Новгород мемлекеттік университеті, Уфа ғылым және технологиялар университеті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің халықаралық құқық кафедрасы, РФ Президенті жанындағы Ресей халық шаруашылығы және мемлекеттік қызмет академиясының құқық және ұлттық қауіпсіздік институты М.М. Сперанский атындағы заң факультетінің халықаралық және интеграциялық құқық кафедрасы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Тәжікстан Республикасы Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, Ресейдің БҰҰ-ға жәрдемдесу қауымдастығы, Мәскеудегі БҰҰ Ақпарат орталығы, Ресейдің халықаралық құқық қауымдастығы секілді мекемелер атсалысты.

Конгресс жұмысына Еуразия халықаралық құқық журналының редакция алқасы мүшелері қатысты. Редакциялық алқа жұмысының кейбір нәтижелері қаралып, журналды ілгерілетуге байланысты жоспарлар белгіленді.

Обзор XXI Международного конгресса «Блищенковские чтения» «Международное право – средство обеспечения мира и доверия»

12 апреля 2025 года в Российском университете дружбы народов им. Патриса Лумумбы (далее – РУДН) состоялся ежегодный XXI Международный конгресс «Блищенковские чтения». Работа Конгресса прошла в рамках пленарного заседания и 12 круглых столов, которыми руководили 25 модераторов – представителей из РУДН и других вузов России и стран СНГ. На Конгрессе были представлены 82 различные организации (научные, международные, неправительственные, образовательные и т.д.). Тема Конгресса была определена как «Международное право – средство обеспечения мира и доверия», которая была созвучна с темой года, объявленной ООН.

Всего в Конгрессе приняли очное участие 359 человек, представляющие 28 государств: Абхазию, Афганистан, Белоруссию, Боснию и Герцеговину, Бразилию, Вьетнам, Гану, Индию, Индонезию, Иран, Италию, Йемен, Казахстан, Китай, Колумбию, Кыргызстан, Нигерию, Перу, Россию, Сербию, Сирию, Таджикистан, Танзанию, Туркменистан, Узбекистан, Францию, Эфиопию, Южно-Африканскую Республику. С докладами выступили 287 человек.

Среди участников Конгресса – 106 остепенённых, из которых 43 с ученым званием доцента/профессора.

Соорганизаторами Конгресса выступили МГИМО МИД России, Дипломатическая академия МИД России, Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации, Санкт-Петербургский Федеральный исследовательский центр Российской академии наук, Казанский федеральный (Приволжский) университет, Новгородский государственный университет имени Ярослава Мудрого, Уфимский университет науки и технологий, кафедра международного права Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, кафедра международного и интеграционного права юридического факультета им. М.М. Сперанского Института права и национальной безопасности РАНХиГС при Президенте РФ, Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Академия государственного управления при президенте Республики Таджикистан, Российская ассоциация содействия ООН, Информационный центр ООН в Москве, Российская Ассоциация международного права.

В работе Конгресса приняли участие члены Редакционной коллегии Евразийского журнала международного права. Были рассмотрены некоторые итоги работы Редколлегии и намечены планы по продвижению журнала.

Review of the XXI Blischenko Congress “International Law – as a Means of Ensuring Peace and Trust”

On April 12, 2025 the annual XXI International Congress “Blischenko Readings” took place in Peoples’ Friendship University of Russia named after Patrice Lumumba (hereinafter – RUDN University). The work of the Congress was held in the framework of a Plenary session and 12 round tables, which were led by 25 moderators – representatives from RUDN University and other universities of Russia and CIS countries. 82 different organizations (scientific, international, non-governmental, educational, etc.) were represented at the Congress. The theme of the Congress was defined as “International Law As a Means of Ensuring Peace and Trust”, which was consonant with the theme of the year announced by the UN.

A total of 359 people representing 28 countries took part in the Congress: Afghanistan, Abkhazia, Belarus, Bosnia and Herzegovina, Brazil, China, Colombia, Ethiopia, France, Ghana, India, Indonesia, Iran, Italy, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Nigeria, Peru, Russia, Serbia, South Africa, Syria, Tajikistan, Tanzania, Turkmenistan, Uzbekistan, Vietnam, Yemen. The reports were delivered by 287 people.

Among the participants of the Congress – 106 people with academic degrees, of which 43 with the rank of associate professor/professor.

The Congress was co-organized by MGIMO University, Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, Institute of Legislation and Comparative Law under the Government of the Russian Federation, St. Petersburg Federal Research Centre of the Russian Academy of Sciences, Kazan (Volga Region) Federal University, Yaroslav – the Wise Novgorod State University, Ufa University of Science and Technology, Department of International Law of the L.N. Gumilyov Eurasian National University, Department of International and Integration Law of the Speransky Law Faculty of the Institute of Law and National Security of the Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration, Al-Farabi Kazakh National University, Academy of Public Administration under the President of the Republic of Tajikistan, the United Nations Association of Russia, the UN Information Center in Moscow, Russian Association of International Law.

Members of the Editorial Board of the Eurasian Journal of International Law took part in the work of the Congress. Some results of the Editorial Board's work were considered and plans for promoting the journal were outlined.

“Еуразия халықаралық құқық журналына” мақалалар беру бойынша авторларға арналған нұсқаулық

Журнал редакциясы авторлардан журналға жіберілетін жұмыстарды дайындау кезінде сақталуға тиіс ережелермен (журнал туралы жалпы ақпаратты, мақалаларды қарау рәсімін, жариялау этикасын қамтитын журнал редакциясының саясатымен) танысуды сұрайды.

1. Автордың (авторлардың **саны 3-тен аспауға тиіс**) мақаланы редакцияға жіберуі баспагердің – Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің журналда мақала басып шығару және оны кез келген шет тілінде қайта басу құқығына олардың келісімін білдіреді. Журналдың бір нөмірінде бір автордан 1-ден артық жарияланым жариялауға жол берілмейді. Мақаланың мазмұнына автор (авторлар) жауапты.

2. Мақала редакцияға (ашық журнал жүйесі (OJS) арқылы) Word файлында ұсынылады (бет – А4, барлық жағынан шеттер – 20 мм. Шрифт: Times New Roman, өлшемі 14).

ХҒТАР <http://grnti.ru/> бірінші жол, сол жақ; автор(лардың) инициалдары мен тегі – ортасына туралау, курсив; ұйымның толық атауы, қаласы, мемлекет (егер авторлар әртүрлі ұйымдарда жұмыс істесе, автордың аты-жөнінің және тиісті ұйымның қасына белгі қою керек; автор(лар)дың электронды поштасы – жақшада курсивпен; мақаланың тақырыбы – ортасына қою қара шрифтпен). Стилль файлын журналының веб-сайтынан жүктеп алуға болады.

Авторлар қолжазбаның екі нұсқасын ұсынуы керек, олардың біреуінде авторлар туралы ақпарат (аты-жөні, жұмыс орны, авторлар туралы ақпарат) болмауы қажет, себебі “екіжақты жабық” рецензиялауда анонимді мәтін талап етіледі. Сондай-ақ, автор(лар) Ілеспе хат ұсынуы қажет (Ілеспе хат шаблонын журналының веб-сайтынан алуға болады). Мақала файлдарын мақала тақырыбының алғашқы 4-5 сөзімен атау керек (мысалы: 1. Халықаралық құқықты оқыту әдістемесі туралы – автормен файл; 2. Халықаралық құқықты оқыту әдістемесі туралы – авторсыз файл).

3. Мақала көлемі 6-16 беттен аспауы қажет. Қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде аңдатпа, түйін сөздер, әдебиеттер тізімі, референс, авторлар туралы мәліметтер мақала көлеміне кірмейді. Көрсетілген көлемнен асатын жұмыстар журналдың редакция алқасының айрықша шешімі бойынша ерекше жағдайларда жариялауға қабылданады.

4. Жұмыс мәтіні **ХҒТАР айдарынан** басталады. (Халықаралық ғылыми-техникалық ақпарат айдары, келесі сілтеме арқылы <http://grnti.ru/>), ары қарай автордың(лардың) аты-жөні мен тегі, ұйымның толық атауы, қаласы, мемлекет, автордың(лардың) e-mail, мақаланың тақырыбы, аңдатпа, түйін сөздер жазылады.

Аңдатпа (Abstract) зерттеу мақаласының қысқаша мазмұны және оқырманға мақаланың мәнін тез түсінуге көмектесу үшін қолданылады. Қазақ,

орыс және ағылшын тілдеріндегі әрқайсысының көлемі 150 сөзден кем емес, бірақ 200 сөзден аспауы қажет. Аңдатпа құрылымы келесі тармақтарды қамтиды:

- зерттеу тақырыбы туралы кіріспе сөз;
- ғылыми зерттеудің мақсаты, негізгі бағыттары мен идеялары;
- жұмыстың ғылыми және практикалық маңыздылығының қысқаша сипаттамасы;
- зерттеу әдістемесінің қысқаша сипаттамасы;
- зерттеу жұмысының негізгі нәтижелері мен талдаулары, қорытындылары.
- жүргізілген зерттеудің мәні (осы жұмыстың тиісті білім саласына қосқан үлесі).
- жұмыс нәтижелерінің практикалық мәні.

Түйін сөздер (7 сөзден немесе сөз тіркестерінен көп емес) мақаланың негізгі мазмұнын көрсетуге, зерттеудің пәндік саласын анықтауға, мақала мәтінінде кездесуге тиіс. Түйін сөздер бір-бірінен үтір арқылы ажыратылады.

Журнал авторлары **мақала құрылымы бойынша** тақырыптарға сәйкес келесі ережелерді сақтауы керек:

Мақала мынадай құрылымға ие болуға тиіс (алғашқы үш тармақ – қазақ, ағылшын, орыс тілдерінде):

1. *Тақырып және автор (авторлар) туралы деректер* – автордың аты-жөні, ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы, лауазымы, жұмыс орны, қаласы, елі, ORCID; жарияланымдардың барлық авторларының электрондық поштасы (оның ішінде негізгі авторды көрсете отырып).

2. *Аңдатпа (Abstract) (150-250 сөз).*

3. *Түйін сөздер (Keywords) (8-10 сөз).*

4. *Кіріспе (Introduction).*

5. *Материалдар мен әдістер (Materials and methods).*

6. *Нәтижелер мен талқылау (Results and discussion).*

7. *Қаржыландыру туралы ақпарат (бар болса) (Acknowledgements).*

8. *Әдебиеттер тізімі және транслитерацияланған әдебиеттер тізімі* – References бар болуы (транслитерация <http://translit-online.ru> веб-сайтта жүзеге асырылады.)

Ағылшын немесе орыс тілдерінде мақалалар жіберген шетелдік авторлар үшін мақаланың тақырыбын, авторлар туралы мәліметтерді, аңдатпа мен түйін сөздерді қазақ тіліне аударуды журнал редакциясы жүзеге асырады.

Кіріспе (Introduction) келесі негізгі элементтерден тұрады:

- тақырыпты таңдаудың негіздемесі, тақырыптың немесе мәселенің өзектілігі. Алдыңғы зерттеушілердің тәжірибесін сипаттау арқылы тақырыпты таңдауды негіздеуде проблемалық жағдайдың бар екені (қандай да бір зерттеулердің болмауы, жаңа объектінің пайда болуы және т.б.) туралы хабарланады. Тақырыптың өзектілігі осы объектіні зерттеуге деген жалпы қызығушылықпен анықталады, бірақ бар сұрақтарға толық жауаптардың

жоқтығы тақырыптың теориялық немесе практикалық маңыздылығымен дәлелденеді.

- жұмыстың объектісін, тақырыбын, мақсаттарын, міндеттерін, әдістерін, тәсілдерін, гипотеза мен мәнін анықтау. Зерттеудің мақсаты тезисті дәлелдеумен, яғни автордың таңдаған аспектісінде зерттеу тақырыбын ұсынумен байланысты болады.

Материалдар мен әдістер (Materials and methods) бөлімі материалдардың сипаттамасынан, сондай-ақ қолданылған әдістердің толық сипаттамасынан тұруы керек.

Ғылыми әдістеме мыналарды қамтуы керек:

- зерттеу сұрақтары;
- ұсынылған гипотеза (тезис);
- зерттеу кезеңдері;
- зерттеу әдістері.

Зерттеу материалының сипаттамасы оны сапалық және сандық тұрғыдан ұсынуды қамтиды. Материалдың сипаттамасы (халықаралық-құқықтық актілер, НҚА, мемлекеттік бағдарламалық құжаттар, ресми статистика, ғалымдардың еңбектері және т.б.) – зерттеу нәтижелері мен әдістерінің дұрыстығын анықтайтын факторлардың бірі.

Егер мақаламен жұмыс істеу барысында жасанды интеллект (ChatGPT) пайдаланылған болса, бұл туралы осы бөлімде айтылады.

Нәтижелер мен талқылау (Results and Discussion) – мақаланың маңызды бөлімдерінің бірі. Бөлімде зерттеу нәтижелерін талдау және талқылау келтіріледі. Зерттеу барысында алынған нәтижелер бойынша тұжырымдар келтіріледі, негізгі мәні ашылады. Онда жұмыс нәтижелері талдануы және алдыңғы жұмыстармен, талдаулармен және қорытындылармен салыстырыла отырып, тиісті нәтижелер талқылануы қажет.

Қорытынды (Conclusion) – осы кезеңдегі жұмысты жалпылау және қорытындылау, автор айтқан тұжырымның ақиқатын растау және алынған нәтижелерді ескере отырып, ғылыми білімнің өзгеруі туралы автордың қорытындысы. Тұжырымдар абстрактілі болмауы керек, олар ұсыныстарды немесе одан әрі жұмыс істеу мүмкіндіктерін сипаттай отырып, белгілі бір ғылыми саладағы зерттеу нәтижелерін жалпылау үшін пайдаланылуы керек.

Қорытынды құрылымы келесі сұрақтарды қамтуы керек: зерттеудің мақсаттары мен әдістері қандай? Қандай нәтижелер алынды? Қандай тұжырымдар бар? Нәтижелерді енгізу, қолдану перспективалары мен мүмкіндіктері қандай?

Әдебиетке шолу (Literature review) секциясында отандық және шетелдік авторлардың зерттелген тақырып бойынша іргелі және жаңа еңбектері, осы еңбектерді олардың ғылыми үлестері тұрғысынан талдау, сондай-ақ зерттеудегі олқылықтар қамтылуға тиіс.

Жұмысқа қатысы жоқ көптеген сілтемелерге немесе автордың өз жетістіктері туралы орынсыз пікірлерге, автордың алдыңғы жұмыстарына сілтемелерге **ЖОЛ БЕРІЛМЕЙДІ**.

Осы талаптардың біреуінің өзі сақталмаған жағдайда мақала қарауға қабылданбайды.

5. Кестелер тікелей жұмыс мәтініне енгізіледі. Олар нөмірленіп, жұмыс мәтінінде оларға сілтеме жасалуы керек. Суреттер, графиктер стандартты форматтардың бірінде ұсынылуы керек: PS, PDF, TIFF, GIF, JPEG, BMP, PCX. Нүктелік сызбалар 600 dpi ажыратымдылығымен орындалуы керек. Суреттерде барлық мәліметтер нақты көрсетілуі керек.

6. Әдебиеттер тізімінде тек жұмыс мәтінінде сілтемелері бар дереккөздер (дәйексөз тәртібімен немесе ағылшын алфавитінің тәртібімен нөмірленген) болуы керек. Жарияланбаған жұмыстарға сілтеме жасауға жол берілмейді. Әдебиеттер тізімі 7-ден астам дереккөзден тұруы керек.

Әдебиеттер тізімінде соңғы 10 жылда жарияланған дереккөздер кемінде 50% болуы керек. Сілтемелер берілген дереккөздердің сапасы мен саны мақаланың өзектілігін көрсетеді. Сондықтан авторларға келесі нұсқауларды орындау ұсынылады:

мақала авторлары мен бірлескен авторларының әдебиеттер тізіміндегі жарияланымдарының рұқсат етілген саны жалпы санның 20%-дан аспауға тиіс.

7. Әдебиеттер тізімін рәсімдеу

2025 жылдың екінші номерінен бастап ЕАХҚЖ-на библиографияны құрастырған кезде Harvard Referencing Style қолдану ұсынылады.

Harvard Referencing Style қолданған кезде әдебиеттер тізімін қалыптастыру алфавиттік тәртіппен жүзеге асырылады. Нөмірлеу қарастырылмаған. **Библиографиялық тізімде** мақалада келтірілген барлық кітаптар, мақалалар, диссертациялар және басқа да ғылыми еңбектер көрсетілуі керек. Тізім жұмыстың соңында орналастырылады. Автордың аты-жөні, жарияланған жылы, атауы, шыққан жері және баспасы көрсетіледі.

Кітаптардағы тараулар, мақалалардың атаулары **ағылшын тіліндегі “тырнақшалармен”** белгіленеді.

Мәтіндік сілтемелер. Гарвард дәйексөз жүйесін қолданған кезде, мәтіншілік дәйексөздер сіздің хатыңыздың мәтініндегі дереккөз туралы маңызды ақпарат береді. Әрбір дәйексөзде автордың тегі, жарияланған жылы және бет нөмірі көрсетіледі. Әдетте, мұның бәрі жақша ішінде көрсетілген. Мысалы, стандартты дәйексөз (Jones, 2024) немесе белгілі бір бетке сілтеме жасағанда (Jones, 2024, p. 23) түрінде болады.

Авторды (ларды) көрсету. Автордың тегі жазылады, үтір қойылады, одан кейін оның инициалдары көрсетіледі. Бір автордың бірнеше жұмысына сілтемелер хронологиялық тәртіпте беріледі. Автордың бір жылы жарияланған

жұмыстарына сілтеме жасағанда, басылым жылына латын әріптерін (а, в, с) және т.б. қосу арқылы жұмыстарды бөліп көрсету керек (Jackson, A., 2024a: 12), (Jackson, A., 2024b: 75-76).

Егер мақаланы екі автор дайындаған болса, олардың фамилияларының арасына “and” жалғаулығы жазылады. Егер үш автор болса, онда бірінші және екінші автор үтірмен, екінші және үшінші авторлар “and” жалғаулығымен бөлінеді. Авторлар үштен көп болған кезде алғашқы үшеуі үтір арқылы көрсетіледі, содан кейін **және т.б. (et al.)** қойылады: (Jackson, A., Doe, A., Brown et al., 2022).

Халықаралық-құқықтық актілерге, мемлекетішілік нормативтік құқықтық актілерге, мемлекеттік бағдарламаларға және т.б. сілтемелер дәйексөз келтіруге қарай жұмыстың соңында сілтемелер түрінде ресімделеді.

Келтірілген басылымның атауы *курсивпен* белгіленеді.

Кітаптарға сілтемелерді рәсімдеу:

Автордың тегі, аты-жөні, үтір; (жақшаның ішінде басылым жылы) – үтір; кітаптың атауы – *курсивпен*; басылым нөмірі (егер екінші және одан кейінгі басылымға сілтеме жасалса) – үтір; баспагер (баспахана) – үтір; басылым қаласы – нүкте.

Мысалы: Смит, Дж., (2021), *Введение в социологию*. Изд. 2, Routledge, Лондон.

Интернет-дерексөздер: Егер дереккөз электронды түрде келтірілсе, онда соңында available at: жүгіну кезіндегі толық URL көрсетілуі керек.

Мысалы: Всемирная организация здравоохранения (2023). *Глобальные тенденции в области здравоохранения*, ВОЗ, [https://www.who.int/]. Accessed: 10 October 2023.

Кітаптардың тарауларына сілтемелер. Аты-жөні (жылы), “Тараудың атауы”, редакторлардың аты-жөні, *Кітаптың атауы курсивпен* [Кітап атауының аудармасы], басылымның №, баспа, қала, ел, тараудың бет нөмірлері көрсетіледі.

Журнал мақалаларына сілтемелер: Аты-жөні, (жақша ішінде жарияланған жылы), *мақаланың атауы – курсивпен*, журналдың нөмірі, журналдың атауы, мақала беттерінің нөмірлері.

Мысалы: Doe, A. (2019). “Exploring Modern Art”, №4 (12), Art Journal, pp. 34-50.

Электронды журналдарға сілтеме: тегі, аты, шыққан жылы, “Тырнақшаның ішінде мақаланың атауы”, *курсивпен журналдың атауы*, том нөмірі немесе шығарылым нөмірі, мақала беттерінің нөмірлері, available at: жүгінген кездегі толық URL.

Әдебиеттер тізімінен (пайдаланылған дереккөздерден) кейін мақалаға транслитерацияланған әдебиеттер тізімін (**References**) қосып қойыңыз.

Әдебиеттер тізімінен (**References**) кейін авторлардың әрқайсысы туралы мәліметтерді (аты-жөні, ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы, лауазымы, жұмыс орны, мекен-жайы, қаласы, елі, телефоны, E-mail, ORCID) қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде көрсету қажет.

Гарвард стилі туралы толығырақ қараңыз:

Ағылшын тілінде: <http://www.citethisforme.com/harvard-referencing>

<https://librarydevelopment.group.shef.ac.uk/Assets/pdfs/referencing/harvard.pdf>

<https://www.adelaide.edu.au/library/ua/media/4332/library-qrg-harvard-referencing.pdf>

Орыс тілінде: https://lib.herzen.spb.ru/media/manual/harvard_style.pdf

https://geo.tsu.ru/content/faculty/structure/chair/tourism/Фоторалепея/standart_Harvard.pdf

Руководство для авторов при подаче статей в “Евразийский журнал международного права”

Редакция Журнала просит авторов ознакомиться с правилами (редакционной политикой Журнала, содержащей общую информацию о Журнале, процедуре рассмотрения статей, публикационной этике) для их соблюдения при подготовке работ, направляемых в журнал.

1. Отправление статьи в редакцию означает согласие автора (авторов, **максимальное количество – 3 человека**) на право Издателя – Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статьи в журнале и переиздания ее на любом иностранном языке.

Не допускается более 1 публикации от одного автора в одном и том же номере журнала. Ответственность за содержание статьи несет автор (авторы).

2. В редакцию (через систему Open Journal System (OJS)) представляется статья в Word-формате (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) – 14);

МРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева; инициалы и фамилию автора(ов) - выравнивание по центру, курсив; полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации; E-mail автора(ов) – в скобках курсив; название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом). Стилизованный файл можно скачать с сайта журнала. Авторам необходимо представить два варианта рукописи, один из которой не должен содержать информацию об авторах (ФИО, место работы, сведения об авторах), так как для проведения двойного слепого рецензирования необходим анонимизированный текст. Также автору(ам) необходимо предоставить сопроводительное письмо (шаблон сопроводительного письма прикреплен на сайте журнала). Файлы статьи необходимо пронумеровать, назвать первыми 4-5 словами заголовка статьи (например: 1. О методике преподавания международного права – файл с авторами; 2. О методике преподавания международного права – файл без авторов).

3. Объем статьи не должен превышать 16 страниц (от 6 страниц). В расчет объема статьи не входят аннотация, ключевые слова, список литературы, референс, сведения об авторе на казахском, русском и английском языках. Работы, превышающие указанный объем, принимаются к публикации в исключительных случаях по особому решению редколлегии журнала.

4. Текст работы начинается с **рубрикатора МРНТИ** (Международный рубрикатор научно-технической информации; определяется по ссылке <http://grnti.ru/>), затем следуют ФИО (полные фамилия, имя, отчество автора(ов), ученая степень, ученое звание, должность, место работы, город, страна, ORCID

автора (ов); e-mail всех авторов (в том числе с указанием основного автора), заглавие статьи, аннотация, ключевые слова.

Аннотация (Abstract) представляет собой краткое изложение исследовательской статьи и используется для того, чтобы помочь читателю быстро понять суть статьи. Объем – не менее 150 и не более 200 слов на казахском, русском и английском языках. Структура аннотации включает в себя следующие пункты:

- Вступительное слово о теме исследования.
- Цель, основные направления и идеи научного исследования.
- Краткое описание научной и практической значимости работы.
- Краткое описание методологии исследования.
- Основные результаты и анализ, выводы исследовательской работы.
- Ценность проведенного исследования (внесенный вклад данной работы в соответствующую область знаний).
- Практическое значение итогов работы.

Ключевые слова (не более 7 слов или словосочетаний) должны отражать основное содержание статьи; определять предметную область исследования; встречаться в тексте статьи. Ключевые слова отделяются друг от друга запятой.

Авторы журнала должны в соответствии с заголовками придерживаться следующих правил по **структуре статьи**:

Статья должна иметь следующую структуру (первые три пункта – на казахском, английском, русском языках):

1. Заголовок и данные об авторе (авторах) – ФИО, ученая степень, ученое звание, должность, место работы, город, страна, ORCID автора (ов); электронная почта всех авторов публикаций (в том числе с указанием основного автора).

2. Аннотация (Abstract) (150-250 слов).

3. Ключевые слова (Keywords) (8-10 слов).

4. Введение (Introduction).

5. Материалы и методы (Materials and methods).

6. Результаты и обсуждение (Results and discussion).

7. Информация о финансировании (при наличии) (Acknowledgements).

8. Список литературы и наличие References – транслитерированного списка литературы (транслитерация осуществляется на сайте: <http://translit-online.ru>)

Для зарубежных авторов, приславших статьи на английском или русском языках, перевод названия статьи, сведений об авторах, Аннотация, Ключевые слова на казахский язык осуществляет Редакция журнала.

Введение (Introduction) состоит из следующих основных элементов:

- Обоснование выбора темы; актуальность темы или проблемы. В обосновании выбора темы на основе описания опыта предшественников

сообщается о наличии проблемной ситуации (отсутствие каких-либо исследований, появление нового объекта и т.д.). Актуальность темы определяется общим интересом к изученности данного объекта, но отсутствием исчерпывающих ответов на имеющиеся вопросы, она доказывается теоретической или практической значимостью темы.

○ Определение объекта, предмета, целей, задач, методов, подходов, гипотезы и значения работы. Цель исследования связана с доказательством тезиса, то есть представлением предмета исследования в избранном автором аспекте.

Раздел Материалы и методы (Materials and methods) должен состоять из описания материалов, а также полного описания использованных методов.

Научная методология должна включать в себя:

- исследовательский вопрос(-ы);
- выдвигаемую гипотезу (тезис);
- этапы исследования;
- методы исследования.

○ Характеристика или описание материала исследования включает его представление в качественном и количественном отношении. Характеристика материала (международно-правовые акты, НПА, государственные программные документы, официальная статистика, труды ученых и др.) – один из факторов, определяющий достоверность выводов и методов исследования.

○ В этом разделе указывается, если это имело место, использование искусственного интеллекта (ChatGPT (чат ДЖИПТИ) при работе над статьей.

Результаты и Обсуждение (Results and Discussion) – один из самых важных разделов статьи. В разделе приводится анализ и обсуждение полученных результатов исследования. Приводятся выводы по полученным в ходе исследования результатам, раскрывается основная суть. В нем необходимо провести анализ результатов работы и обсуждение соответствующих результатов в сравнении с предыдущими работами, анализами и выводами.

○ **Заключение (Conclusion)** – обобщение и подведение итогов работы на данном этапе; подтверждение истинности выдвигаемого утверждения, высказанного автором, и заключение автора об изменении научного знания с учетом полученных результатов. Выводы не должны быть абстрактными, они должны быть использованы для обобщения результатов исследования в той или иной научной области, с описанием предложений или возможностей дальнейшей работы.

○ Структура заключения должна содержать следующие вопросы: Каковы цели и методы исследования? Какие результаты получены? Каковы выводы? Каковы перспективы и возможности внедрения, применения результатов?

○ В секции **Обзор литературы (Literature review)** должны быть охвачены фундаментальные и новые труды по исследуемой тематике

отечественных и зарубежных авторов, анализ данных трудов с точки зрения их научного вклада, а также пробелы в исследовании.

◦ **НЕДОПУСТИМО** наличие множества ссылок, не имеющих отношения к работе, или неуместные суждения о собственных достижениях автора, ссылки на предыдущие работы автора.

При несоблюдении хотя бы одного из этих требований статья не принимается к рассмотрению.

5. Таблицы включаются непосредственно в текст работы. Они должны быть пронумерованы и сопровождаться ссылкой на них в тексте работы. Рисунки, графики должны быть представлены в одном из стандартных форматов: PS, PDF, TIFF, GIF, JPEG, BMP, PCX. Точечные рисунки необходимо выполнять с разрешением 600 dpi. На рисунках должны быть ясно переданы все детали.

6. Список литературы должен содержать только те источники (пронумерованные в порядке цитирования или в порядке английского алфавита), на которые имеются ссылки в тексте работы. Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Список литературы должен состоять из более чем 7 источников.

Список литературы должен содержать не менее 50% источников, опубликованные за последние 10 лет. Качество и количество источников, на которые даны ссылки, указывают на актуальность статьи. Поэтому авторам рекомендуется придерживаться следующих инструкций:

допустимое количество публикаций авторов и соавторов статьи в списке литературы не должно превышать 20% от общего числа.

7. Оформление списка литературы

Со второго номера ЕАЖМП 2025 года при составлении библиографии рекомендуется применять Harvard Referencing Style

При применении **Harvard Referencing Style** формирование списка литературы осуществляется в алфавитном порядке. Нумерация не предусмотрена. В **библиографическом списке** должны отражаться все книги, статьи, диссертации и др. научные труды, процитированные в статье. Список размещается в конце работы. Указываются имя автора, год публикации, название, место издания и издательство.

Главы в книгах, названия статей выделяются **английскими “кавычками”**.

Текстовые ссылки. При использовании Гарвардской системы цитирования, внутритекстовые цитаты предоставляют важную информацию об источнике в тексте вашего письма. Каждая цитата включает фамилию автора, год публикации и номер страницы. Как правило, все это указывается в круглых

скобках. Например, стандартная цитата может выглядеть как (Jones, 2024) или (Jones, 2024, p. 23) при ссылке на конкретную страницу.

Указание на автора(ов). Указывается фамилия автора и затем, после запятой, его инициалы. Ссылки более чем на одну работу одного и того же автора излагаются в хронологическом порядке. При ссылках на работы автора, опубликованных в одном и том же году, следует различать работы, добавляя латинские буквы (a, b, c) и т.д. к году издания (Jackson, A., 2024a: 12), (Jackson, A., 2024b: 75-76).

Если статью подготовили два автора, их фамилии разделяются между собой союзом “and”. Если три автора, то первый и второй разделяются запятой, второй и третий – союзом “and”. Когда авторов больше трех, указываются через запятые первые три, после чего ставится: **и др. (et al.)**: (Jackson, A., Doe, A., Brown et al., 2022).

Ссылки на международно-правовые акты, внутригосударственные нормативные правовые акты, государственные программы и т.д. оформляются в виде концевых ссылок по мере цитирования.

Название цитируемой публикации выделяется *курсивом*.

Оформление ссылок на книги должно содержать:

Фамилия, инициалы автора, запятая; (год издания в скобках) – запятая; название книги – *курсивом*; номер издания (если цитируется второе и последующее издание) – запятая; издатель (типография) – запятая; город издания – точка.

Пример: Смит, Дж., (2021), *Введение в социологию*. Изд. 2, Routledge, Лондон.

Интернет-источники: Если источник цитируется в электронном виде, то нужно в конце указать: полный URL на момент обращения (available at:).

Пример: Всемирная организация здравоохранения (2023). *Глобальные тенденции в области здравоохранения*, ВОЗ, [https://www.who.int/]. Accessed: 10 October 2023.

Ссылки на главы книг. Указывается Фамилия, И.О. автора, (год), “Название главы”, Фамилии, И.О. редакторов, *Название книги курсивом* [Перевод названия книги], № издания, издательство, город, страна, номера страниц главы.

Структура ссылки на журнальные статьи: фамилия и инициалы; (год издания в скобках); *название статьи - курсивом*; номер журнала, название журнала; номера страниц статьи.

Пример: Doe, A. (2019). “Exploring Modern Art”, №4 (12), Art Journal, pp. 34-50.

Ссылка на электронные журналы: фамилия, имя, год издания, “Название статьи в кавычках”, *название журнала курсивом*, том № или выпуск номер такой-то, номера страниц статьи, available at: полный URL на момент обращения.

Продублировать список литературы (используемых источников) транслитерированным списком литературы (**References**) к статье.

После **References** необходимо указать сведения по каждому из авторов (имя и фамилия, ученая степень, ученое звание, должность, место работы, город, страна, e-mail, ORCID) – на казахском, русском и английском языках).

См. более подробно о Гарвардском стиле:

На английском языке: <http://www.citethisforme.com/harvard-referencing>

<https://librarydevelopment.group.shef.ac.uk/Assets/pdfs/referencing/harvard.pdf>

<https://www.adelaide.edu.au/library/ua/media/4332/library-qrg-harvard-referencing.pdf>

На русском языке: https://lib.herzen.spb.ru/media/manual/harvard_style.pdf

https://geo.tsu.ru/content/faculty/structure/chair/tourism/Фоторалерея/standart_Harvard.pdf

A guide for authors when submitting articles to the Eurasian Journal of International Law

The editorial board of the Journal asks the authors to familiarize themselves with the rules (the editorial policy of the Journal containing general information about the Journal, the procedure for reviewing articles, publication ethics) in order to comply with them when preparing papers sent to the journal.

1. Sending an article to the editorial office means the consent of the author (the maximum number of authors is 3 people) to the right of the Publisher – L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish the article in the journal and republish it in any foreign language.

No more than 1 publication from the same author in the same issue of the journal is allowed. The author(s) is responsible for the content of the article.

2. An article is submitted to the editorial office (via the Open Journal System (OJS)) in Word format (A4 page, portrait orientation, margins on all sides - 20 mm. Font: type – Times New Roman, size (size) – 14);

MRNTI <http://grnti.ru> / - first line, on the left; initials and surname of the author(s) - centered alignment, italics; full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you must put the same icon next to the surname of the author and the corresponding organization; E-mail of the author(s) – italics in parentheses; the title of the article is centered in bold). The style file can be downloaded from the magazine's website. The authors need to submit two versions of the manuscript, one of which should not contain information about the authors (full name, place of work, information about the authors), since an anonymized text is required for conducting a double-blind review. The author(s) must also provide a cover letter (the cover letter template is attached on the journal's website). The article files must be numbered and named with the first 4-5 words of the article title (for example: 1. On the methodology of teaching international law – a file with the authors; 2. On the methodology of teaching international law – file without authors).

3. The length of the article should not exceed 16 pages (from 6 pages). The calculation of the volume of the article does not include an abstract, keywords, a list of references, a reference, information about the author in Kazakh, Russian and English. Works exceeding the specified volume are accepted for publication in exceptional cases by a special decision of the editorial board of the journal.

4. The text of the work begins with the MRNTI rubricator (International rubricator of scientific and technical information; determined by the link <http://grnti.ru> /), followed by full name (full surname, first name, patronymic of the author(s), academic degree, academic title, position, place of work, city, country, ORCID of the author(s); e-mail of all authors (including the main author), title of the article, abstract, keywords.

An abstract is a summary of a research article and is used to help the reader quickly understand the essence of the article. The volume is not less than 150 and not

more than 200 words in Kazakh, Russian and English. The structure of the abstract includes the following points:

- Introductory remarks on the topic of the study.
- The purpose, main directions and ideas of scientific research.
- A brief description of the scientific and practical significance of the work.
- A brief description of the research methodology.
- Main results and analysis, conclusions of the research work.
- The value of the research (the contribution of this work to the relevant field of knowledge).
- The practical significance of the results of the work.

Keywords (no more than 7 words or phrases) should reflect the main content of the article; determine the subject area of the study; occur in the text of the article. Keywords are separated from each other by a comma.

The authors of the journal must adhere to the following rules on **the structure of the article** in accordance with the headings:

The article should have the following structure (*the first three paragraphs are in Kazakh, English, Russian*):

1. *Title and information about the author(s) – full name, academic degree, academic title, position, place of work, city, country, ORCID of the author(s); e-mail of all authors of publications (including indicating the main author).*

2. *Abstract (150-250 words).*

3. *Keywords (8-10 words).*

4. *Introduction.*

5. *Materials and methods.*

6. *Results and discussion.*

7. *Information about financing (if available) (Acknowledgements).*

8. *The list of references and the availability of References – a transliterated list of references (transliteration is carried out on the website: <http://translit-online.ru>).*

For foreign authors who have sent articles in English or Russian, the translation of the title of the article, information about the authors, Abstract, Keywords into Kazakh is carried out by the Editorial Board of the journal.

The Introduction consists of the following main elements:

The rationale for choosing a topic; the relevance of the topic or problem. In justifying the choice of a topic based on the description of the experience of predecessors, it is reported that there is a problematic situation (the absence of any research, the appearance of a new object, etc.). The relevance of the topic is determined by the general interest in the study of this object, but the lack of comprehensive answers to existing questions, it is proved by the theoretical or practical significance of the topic.

Definition of the object, subject, goals, objectives, methods, approaches, hypotheses and the meaning of the work. The purpose of the research is related to the proof of the thesis, that is, the presentation of the subject of research in the aspect chosen by the author.

The Materials and methods section should consist of a description of the materials, as well as a complete description of the methods used.

The scientific methodology should include:

- research question(s);
- proposed hypothesis (thesis);
- stages of the study;
- research methods.

The characteristic or description of the research material includes its presentation in qualitative and quantitative terms. The characteristics of the material (international legal acts, LRA, state program documents, official statistics, works of scientists, etc.) are one of the factors determining the reliability of the conclusions and research methods.

This section indicates, if this was the case, the use of artificial intelligence (ChatGPT) when working on an article.

Results and Discussion is one of the most important sections of the article. The section provides an analysis and discussion of the results of the study. The conclusions based on the results obtained during the study are presented, the main essence is revealed. It is necessary to analyze the results of the work and discuss the relevant results in comparison with previous works, analyses and conclusions.

Conclusion – generalization and summing up of the work at this stage; confirmation of the truth of the statement put forward by the author, and the author's conclusion about the change in scientific knowledge, taking into account the results obtained. Conclusions should not be abstract, they should be used to summarize the results of research in a particular scientific field, with a description of proposals or opportunities for further work.

The structure of the conclusion should contain the following questions: What are the goals and methods of the study? What results have been obtained? What are the conclusions? What are the prospects and opportunities for the implementation and application of the results?

The Literature review section should cover fundamental and new works on the subject of study by domestic and foreign authors, analysis of these works from the point of view of their scientific contribution, as well as gaps in the study.

It is **UNACCEPTABLE** to have many links unrelated to the work, or inappropriate judgments about the author's own achievements, links to previous works by the author.

If at least one of these requirements is not met, the article will not be accepted for consideration.

5. **Tables** are included directly in the text of the work. They should be numbered and accompanied by a reference to them in the text of the work. Drawings and graphs should be presented in one of the standard formats: PS, PDF, TIFF, GIF, JPEG, BMP, PCX. Bitmaps must be executed with a resolution of 600 dpi. All details should be clearly conveyed in the drawings.

6. The list of references should contain only those sources (numbered in the order of citation or in the order of the English alphabet) to which there are references in the text of the work. References to unpublished works are not allowed. The list of references should consist of more than 7 sources.

The list of references should contain at least 50% of the sources published in the last 10 years. The quality and quantity of the sources referenced indicate the relevance of the article. Therefore, authors are advised to follow the following instructions:

The permissible number of publications of authors and co-authors of an article in the list of references should not exceed 20% of the total number.

7. Design of the bibliography

From the second issue of the EAJIL in 2025, it is recommended to use Harvard Referencing Style when compiling a bibliography.

When using **the Harvard Referencing Style**, the list of references is formed in alphabetical order. Numbering is not provided. The bibliographic list must reflect all books, articles, dissertations and other scientific works cited in the article. The list is placed at the end of the paper. The author's name, year of publication, title, place of publication and publisher are indicated. Chapters in books, titles of articles are highlighted with English **“quotation marks”**.

In-text citations. When using the Harvard Citation System, in-text citations provide important information about the source within the body of your letter. Each citation includes the author's last name, year of publication, and page number, typically enclosed in parentheses. For example, a standard citation might look like (Jones, 2024) or (Jones, 2024, p. 23) when referring to a specific page.

Indication of the author(s). The author's surname and then, after a comma, his initials are indicated. References to more than one work by the same author are presented in chronological order. When referring to works by an author published in the same year, the works should be distinguished by adding Latin letters (a, b, c), etc. to the year of publication (Jackson, A., 2024a: 12), (Jackson, A., 2024b: 75-76).

If the article was prepared by two authors, their surnames are separated by the conjunction "and". If there are three authors, then the first and second are separated by a comma, the second and third by the conjunction “and”. When there are more than three authors, the first three are indicated, separated by commas, followed by: et al. (et al.): (Jackson, A., Doe, A., Brown et al., 2022).

References to international legal acts, domestic regulatory legal acts, state programs, etc. are formatted as end references as they are cited.

The title of the cited publication is highlighted in *italics*.

References to books should contain:

Author's last name, initials, comma; (year of publication in brackets) - comma; book title - in *italics*; edition number (if citing the second or subsequent edition) - comma; publisher (printing house) - comma; city of publication - period.

Example: Smith, J., (2021), Introduction to Sociology. 2nd ed., Routledge, London.

Internet sources: If the source is cited electronically, then at the end it is necessary to indicate: the full URL at the time of access (available at:).

Example: World Health Organization (2023). Global health trends, WHO, [https://www.who.int/]. Accessed: 10 October 2023.

References to book chapters. The following are indicated: Last name, First name, (year), "*Chapter title*", Last name, First name, Editors, Book title in italics [Translation of book title], Edition number, publisher, city, country, chapter page numbers.

Structure of references to journal articles: last name and initials; (year of publication in brackets); article title - in italics; journal issue, journal title; article page numbers.

Example: Doe, A. (2019). "*Exploring Modern Art*", №4 (12), Art Journal, pp. 34-50.

Link to electronic journals: last name, first name, year of publication, "Article title in quotation marks", *journal title in italics*, volume no. or issue number such-and-such, article page numbers, available at: full URL at the time of access.

Duplicate the list of references (sources used) with a transliterated list of references (**References**) to the article.

After **References**, it is necessary to indicate information on each of the authors (name and surname, academic degree, academic title, position, place of work, city, country, e-mail, ORCID) - in Kazakh, Russian and English).

See more about Harvard style:

In English: <http://www.citethisforme.com/harvard-referencing>

<https://librarydevelopment.group.shef.ac.uk/Assets/pdfs/referencing/harvard.pdf>

<https://www.adelaide.edu.au/library/ua/media/4332/library-qrg-harvard-referencing.pdf>

In Russian: https://lib.herzen.spb.ru/media/manual/harvard_style.pdf

https://geo.tsu.ru/content/faculty/structure/chair/tourism/Фоторалерея/standart_Harvard.pdf

Eurasian Journal of International Law (EAJIL)
Еуразия халықаралық құқық журналы (ЕАХҚЖ)
Евразийский журнал международного права (ЕАЖМП)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қ. Сәтбаев к-сі, 2, 325 каб.

Тел.: +7(7172)709-500 (ішкі 31-245; 31-267). **E-mail:** ejil0809@gmail.com

web-site: <https://ejil.enu.kz/index.php/main>

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 13/1,

тел.: +7(7172) 709-500, (ішкі: 31-434)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. К. Сатпаева, 2, каб. 325.

Тел.: +7(7172) 709-500 (вн.: 31-245; 31-267). **E-mail:** ejil0809@gmail.com

web-site: <https://ejil.enu.kz/index.php/main>

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1,

тел.: +7(7172) 709-500 (вн. 31-434)